TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

ÜLDAJALOO KATEEDER

PÕHJA-AMEERIKA ÜHENDRIIKIDE JA INGLISMAA VASTUOLUDE SÜVENEMINE NING RAHVUSLIK VABASTUSVÕITLUS LÄHIS- JA KESK-IDAS PÄRAST TEIST MAAILMASÕDA

D i p l o m i t ö ö

V i l m a K a h k

Inv. nr. 307.

T a r t u 1954

S i s s e j u h a t u s.

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Venemaal tekitas maailma kapitalismi süsteemis määratu suure löhe ja tähistas uue ajajärgu algust inimühiskonna ajaloos. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni tagajärjel lakkas kapitalism olemast ainus köikehölmav maailmamajanduse süsteem. Üha enam roiskuva ja sureva kapitalismi körvale tekkis uus, elujöuline sotsialistlik süsteem. ÜK(b)P XVI kongressil iseloomustas J.V.Stalin seda ajajärku kui sõdade ja revolutsioonide ajastut, mil kapitalistliku süsteemiga körvuti on tekkinud "... sotsialistlik süsteem, mis kasvab, mis teeb edusamme, mis seisab kapitalistliku süsteemi vastas ja mis juba oma olemasolu faktiga demonstreerib kapitalismi roiskumist ning köigutab ta põhialuseid"[1].

J.V.Stalin näitas, et maailma kapitalistliku süsteemi üldkriis algas esimese maailmasõja perioodil, eriti selle tagajärjel, et kapitalistlikust süsteemist langes välja Venemaa. Teise maailmasõja perioodil areneb kapitalismi üldkriisi teine etapp, mis süvenes eriti rea Euroopa ja Aasia maade väljalangemisega kapitalistlikust süsteemist.

Õpetus maailma kapitalistliku süsteemi üldkriisist põhineb leninlik-stalinlikul imperialismi-teoorial ja on selle

---

1 J. Stalin, Teosed, 12. köide, Tallinn, 1952, lk.240

üheks koostusosaks. See õpetus tugineb imperialismiepohhil esineva kapitalismi ebaühtlase majandusliku ja poliitilise arengu seadusel, mille avastas Lenin ja mida igakülgselt edasi arendas Stalin.

Oma geniaalses töös "Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus" näitas J.V.Stalin, et kapitalismi üldkriis on maailma kapitalismi süsteemi igakülgne kriis, mis hõlmab nii majandust kui ka poliitikat. Kapitalismi üldkriisi ajastut iseloomustab vihane võitlus kahe vastandliku süsteemi - kapitalistliku ja sotsialistliku süsteemi vahel. Kuid hoolimata imperialistide meeleheitlikest pingutustest pärast esimest maailmasõda verise interventsiooni, blokaadi jm. vahendite abil lämmatada sotsialistlikku süsteemi, viis ajaloo seaduspärane areng raudse paratamatusega hoopis kapitalismi üha suurenevale nõrgenemisele ja laostumisele. Isegi kõigi kapitalistlike riikide ühine vaen sotsialismi kantsi - Nõukogude Liidu - vastu ei suutnud lämmatada nende sisemisi vastuolusid. "Räägitakse, et vastuolud kapitalismi ja sotsialismi vahel on tugevamad kui vastuolud kapitalistlike riikide vahel. Teoreetiliselt on see muidugi õige," kirjutab J.V.Stalin, "... Ja kapitalistlike maade juhid said sellest enam või vähem aru. Ja ikkagi algas teine maailmasõda mitte sõjast NSV Liiduga, vaid sõjast kapitalistlike riikide vahel"[1].

Võitlus vanade imperialistlike kiskjate (Inglismaa, Prantsusmaa, Ameerika Ühendriigid) ja noorte "eluruumi" nõudvate

---

1 J.Stalin, Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus, Tallinn, 1952, lk.32

imperialistlike röövlite (Saksamaa, Jaapan) vahel viis majanduskriisi kihutusel teise maailmasõjani. J.V.Stalin osutab: "Seega tekkis maailmamajanduse kapitalistliku süsteemi esimese kriisi tagajärjel esimene maailmasõda, teise kriisi tagajärjel aga tekkis teine maailmasõda"[1]. Söda imperialistlike riikide endi vahel on neile küll vähem ohtlik kui nende söda NSV Liiduga, kuna ta paneb küsimuse alla mitte kogu kapitalistliku süsteemi olemasolu, vaid ühtede kapitalistlike riikide ülekaalu teiste suhtes, kuid kapitalismi üldkriisi olukorras viis see siiski kapitalismi leeri järjekordsele tunduvale nõrgenemisele[2].

Teine maailmasõda muutis veelgi teravamaks kapitalismi majanduslikke ja poliitilisi vastuolusid, õõnestas kapitalistlike maade majandust ja süvendas maailma kapitalistliku süsteemi üldkriisi. E.Varga märgib ära neli tähtsamat faktorit, mis mõjuvad kaasa kapitalismi üldkriisi teravnemisele pärast teist maailmasõda: 1) kahe vastandliku leeri - kapitalismi ja sotsialismi - jõudude muutumine, 2) kahe paralleelse maailmaturu tekkimine, 3) imperialismi kolonibaalsüsteemi lagunemine, 4) imperialismi nõrgenemine tervikuna[3].

Sõja tulemusena toimus olulisi muudatusi rahvusvahelises olukorras. Teise maailmasõja tähtsamaks tulemuseks oli, nagu

---

1 J.Stalin, Moskva linna Stalini valimisringkonna valijate valimiseelsel koosolekul peetud kõned, Tallinn, 1947, lk.10

2 J.Stalin, Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus, lk. 32

3 Е.Варга, Основные вопросы экономики и политики империализма, Москва, 1953, стр.15

märgib Ždanov oma könes mõnede kommunistlike parteide esindajate informatsioonilisel nõupidamisel Poolas 1947.a., Saksamaa ja Jaapani sõjalise lüüasaamise fakt. Kuid ka võitjad imperialistlikud riigid tulid teisest maailmasõjast välja tunduvalt nõrgestatuina. Prantsusmaa oli sõja tagajärjel surutud teisejärgulistele positsioonidele ja ka Inglismaa alustoed olid tunduval määral vapustatud ning vana väärikas koloniaalimpeerium oli surutud Ameerika Ühendriikide "noorema partneri" vähepakkuvale kohale. Ainukese imperialistliku riigina tulid teisest maailmasõjast välja võrdlemisi tugevatena Ameerika Ühendriigid, mis kujunesid nüüdsest peale tunduvalt nõrgenenud imperialismi ja reaktsiooni leeri juhtivaks jõuks.

Vastandina imperialistlikule leerile oli aga sotsialismi ja demokraatia leer teisest maailmasõjast väljunud tugevnenuna. Nõukogude Liit demonstreeris teises maailmasõjas hiilgavalt oma ühiskondlik-majandusliku ja poliitilise korra paremust ja tuli raskest sõjast välja tugevana ja sisemiselt kasvanuna.

Ülemaailmse fašismi ja agressiooni peakollete sõjalise purustamise tagajärjel, Nõukogude Liidu määrava osa tagajärjel agressiivse bloki üle saavutatud võidus, fašismivastase liikumise tugevnemise tulemusena langes imperialistlikust süsteemist välja terve rida Kesk- ja Kagu-Euroopa maid. Neis maades tekkisid uued rahvalikud, demokraatlikud režiimid. Sotsialismi ja demokraatia leeri hiilgavateks võitudeks kujunesid ka 475 miljonilise hiina rahva asumine sotsialismi teele ja

Saksa Rahvavabariigi loomine. Kõiki neid maid iseloomustab peale teist maailmasõda, vastandina kapitalistlikes maades valitsevale tööpuudusele, kriisidele ja laiade masside vaesumisele, majanduse pidev tõus, rahvusliku tööstuse ülesehitamine ja töötavate hulkade majandusliku olukorra pidev paranemine. "Maailma majandusliku olukorra üldpilti iseloomustab praegusel ajal kahe arengujoone olemasolu.

Üks joon on rahuliku majanduse pideva tõusu joon Nõukogude Liidus ja rahvademokraatia maades, majanduse, mis ei tunne kriise ning areneb ühiskonna aineliste ja kultuuriliste tarviduste maksimaalse rahuldamise kindlustamise huvides. ... Teine joon on kapitalismi, mille tootlikud jõud tammuvad paigal, majanduse joon, majanduse, mis rabeleb kapitalismi järjest süveneva üldkriisi ja alatasa korduvate majanduskriiside pihtide vahel, majanduse militariseerimise ja sõja jaoks töötavate tootmisharude ühekülgse arendamise joon, riikidevahelise konkurentsivõitluse joon, ühtede maade teiste poolt orjastamise joon"[1].

Kapitalismi üldkriisi süvenemisele pärast teist maailmasõda aitas kaasa veel ühtse maailmaturu lagunemine. Oma teoses "Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus" õpetab J.V.Stalin, et "teise maailmasõja ja tema majanduslike tagajärgede kõige tähtsamaks majanduslikuks tulemuseks tuleb pidada ühtse kõikehaarava maailmaturu lagunemist. See asjaolu määras ära maailma

---

1 G.Malenkov, Aruandeköne NK(b)P Keskkomitee tööst Partei XIX kongressile, Tallinn, 1952, lk.7

kapitalistliku süsteemi üldkriisi edasise süvenemise"[1].

Enne teist maailmasöda võtsid kõik maailma maad osa ühtse maailmaturu kaubakäibest. Kapitalistlikel maadel oli laialdane kaubavahetus mitte ainult üksteisega, vaid ka Nõukogude Liiduga. Pärast sõja lõppu Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad, nende mõjutusel ka teiste kapitalistlike riikide valitsevad ringkonnad, alustasid vaenulikku kaubanduspoliitikat demokraatliku leeri vastu. Nii näiteks võtsid Ameerika Ühendriigid vastu keelu kehtestamise seadused kaubanduse kohta NSV Liiduga ja rahvademokraatia maadega, tühistasid omapoolselt kaubanduslikke kokkuleppeid demokraatia maadega jms. Kuid vastupidiselt imperialistlike riikide lootustele lämmatada demokraatlikke maid majanduslikult koondusid rahvademokraatia leeri maad veelgi tihedamini ja moodustasid uue maailmaturu, mis ei tunne spekulatsiooni ega ühtede maade rikastumist teiste arvel.

Kapitalismi üldkriisi edasise teravnemise tähtsaks näitajaks on imperialismi koloniaalsüsteemi kriisi süvenemine ning asumaade ja sõltuvate riikide rahvaste imperialismivastase rahvusliku vabadusliikumise võimas tõus pärast teist maailmasöda.

Nõukogude Liidu võit fašistliku leeri üle teises maailmasõjas viis koloniaalsüsteemi kriisi teravnemisele. Pärast teist maailmasöda astus rõhutud rahvaste võitlus vabaduse ja sõltumatuse eest uude etappi. Paljumiljonilise hiina rahva

---

1 J.Stalin, Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus, lk. 28

antiimperialistliku revolutsiooni võit oli töeliseks lüüasaamiseks rahvusvahelisele imperialismile. Nõukogude armee võidu tagajärjel Jaapani üle loodi Korea Rahvademokraatlik Vabariik. Osal Prantsusmaa endise asumaa - Indo-Hiina territooriumil moodustati Vietnami Demokraatlik Vabariik; Paletti Laoses ja Kambodžas tõusid võitlusele miljonid inimesed. Rahvuslik-vabastusliikumine kasvab Indias, Iraanis, Egiptuses ja teistes Lähis- ja Kesk-Ida, Aafrika ja Ladina-Ameerika maades.

Koloniaalrahvaste võitlusele on iseloomulik terav imperialismivastane iseloom. Hegemoonia selles võitluses on kindlalt proletariaadi käes. Rahvusliku proletariaadi osatähtsus neis maades üha suureneb mitte ainult tema arvulise kasvu tõttu, vaid eelkõige sellepärast, et tööliisklass on ainus lõpuni revolutsiooniline klass, kes võitleb imperialismi vastu ja rahvusliku sõltumatuse eest.

Suutmata enam ajada varjamatult kolonisaatorlikku poliitikat, püüab imperialistlike suurriikide kodanlus luua liitu mitte enam üksi koloniaalmaade feodaalkihtide ja kompradoorliku kodanlusega, vaid ka otseselt asumaade suurkodanlusega, andes talle tasuks ära osa asumaade ekspluateerimisest saadavaid kasumeid. Selle poliitika väljenduseks on Nehru-Pateli kliki võimuleupitamine India Liidus, Hatta-Suekarno võimutsemine Indoneesias ja Takin-Nu peremehetsemine Birmas[1], Sellega

---

1 A.Leontjev, Kapitalismi üldkriisi edasine teravnemine pärast teist maailmasõda, Tallinn, 1950, lk. 21

ühtlasi teravneb aga lõhe nende maade suurkodanluse ja proletariaadi vahel ning proletariaadi võitlus kapitalistide vastu langeb üha suuremal määral ühte rahvuslik-vabastusliku liikumisega.

Imperialismi koloniaalsüsteemi kriisi süvendavad suurel määral ka vastuolud imperialistlike riikide endi vahel. Esimesena andis geniaalse ja sügava analüüsi imperialismi kui kapitalismi kõrgeima ja viimase, surmaelse staadiumi olemusele V.I.Lenin oma töös "Imperialism kui kapitalismi kõrgem staadium". Lenin rõhutas siin, et võitlus turgude ja tooraine-teallikate pärast viib paratamatult lepitamatuile vastuoludele imperialistlike riikide vahel ja sellega ühenduses kutsub sama paratamatusega esile nende vahelised sõjad[1]. Imperialistlike riikide vaheliste vastuolude põhjuseks pole aga ainuüksi võitlus toorainete allikate ja kaubaturgude pärast. Juba ainult ühe imperialistliku riigi eriline tugevnemine, teiste sattumine temast suuremal või vähemal määral majanduslikku ja poliitilisse sõltuvusse kutsub esile ja tugevdab neid vastuolusid. Kõik need nähtused ja nende poolt esile kutsutud vastuolud imperialistlike riikide vahel ilmnesid küllalt teraval kujul juba enne teist maailmasõda. 1920.a. kirjutas Lenin: "Ameerika on tugev, temale on nüüd kõik võlgu, temast sõltub kõik, teda vihatakse üha enam, ta riisub kõiki... Ameerika ei saa teiste maadega leppida, sest nende vahel on sügavaim

---

1 V.I.Lenin, Imperialism kui kapitalismi kõrgem staadium, Tallinn, 1949, lk.108

majanduslik vaen, sest Ameerika on teistest rikkam[1]. Kõige ägedamalt käis võitlus eksportturgude pärast ja juba 1930.a. osutas J.V.Stalin sellele, et peamisteks võistlejateks siin on Ameerika Ühendriigid ja Inglismaa. Oma kõnes partei XVI kongressil rääkis J.V. Stalin: "Peamine neist vastuoludest on vastuolu Põhja-Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa vahel. Nii valmiskaupade kui ka kapitali väljaveo alal käib võitlus peamiselt Põhja-Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa vahel. Et selles veenduda, tarvitseb võtta ükskõik missugune majandus-ajaleht, ükskõik missugune dokument kaupade ja kapitali väljaveo kohta. Peamiseks võitlusväljaks on Lõuna-Ameerika, Hiina ja vanade imperialistlike riikide asumaad ning dominioonid. Jõudude ülekaal ning sealjuures kindel ülekaal - selles võitluses on Põhja-Ameerika Ühendriikidel"[2].

Lükates ümber ka meil, Nõukogudemaal mõningate inimeste hulgas selles küsimuses valitsema pääsenud väärseisukohad, rõhutas J.V.Stalin selgelt, et imperialistlike riikide vaheliste vastuolude ja nende vaheliste sõdade paratamatuse seadus on jäänud täiel määral kehtivaks ka pärast teist maailmasõda. "Kas võib arvata, et nad (Inglismaa ja Prantsusmaa - V.K.) lõputult sallivad praegust olukorda, kus ameeriklased "Marshalli plaani" alusel "abi" andmise suitsukatte varjul Inglismaa

---

1 В.И.Ленин, Речь на собрании секретарья ячеек Московской организации РКП/б/ 26. ноября 1920 г. Соч.т. 25, стр.506

2 J.Stalin, Teosed 12. köide, Tallinn, 1952, lk.241.

ja Prantsusmaa majandusse sisse tungivad, püüdes seda Ameerika Ühendriikide majanduse ripatsiks muuta, kus ameerika kapital haarab tooraine ja müügiturud Inglismaa ja Prantsusmaa asumaades ning valmistab seega ette katastroofi inglise-prantsuse kapitalistide kõrgetele kasumitele?" ütleb J.V.Stalin. "Kas poleks õigem öelda, et kapitalistlik Inglismaa ja tema järel ka kapitalistlik Prantsusmaa on löppude löpuks sunnitud Ameerika Ühendriikide sülelusest välja rabelema ja temaga konflikti astuma, et kindlustada endale iseseisev olukord ja, muidugi, kõrged kasumid"[1].

Ameerika-Inglismaa vaheline võitlus teravnes pärast teist maailmasõda Ameerika Ühendriikide majanduse tunduva tugevnemise ja Inglismaa majandusliku nõrgenemise tõttu. 1950.a. ületas söetootmine USA-s söetootmise Inglismaal 2,3 korda, malmitootmise alal - 6 korda, terase tootmise alal - 5,3 korda[2]. Majandusliku mahajäämisega kaasnes loomulikult ka mahajäämine sõjalise potensiaali osas. Kui enne teist maailmasõda Inglismaal oli maailma kõige tugevam sõjalaevastik, ületab praegu Ameerika Ühendriikide sõjalaevastik oma võimsuselt Inglismaa sõjalaevastiku kaks korda. Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa vahel oli ja jäi nafta üheks kõige ägedama võitluse objektiks. Ka siin saavutasid Ameerika Ühendriigid kindla ülekaalu. Kui enne teist maailmasõda andis Inglismaa kogu maailma naftatoo-

---

1 J.Stalin, Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus, lk.31

2 А.Кочетков, Англо-американское соперничество на рынках Западной Европы, Москва, 1952, стр. 20-21

dangust 56,6 % ja Ameerika Ühendriigid 35,6 %, siis 1951.a. oli Ameerika Ühendriikide osa tõusnud 54,5 %-ni, Inglismaa osa aga langenud 35,4 %-le.

USA plaanikindlat poliitikat Inglismaa majandusliku sõltuvuse suurendamiseks ja tema majanduslike positsioonide ning asumaade endale haaramiseks märkis ära Ždanov juba oma mõnede kommunistlike parteide informatsioonilisel nõupidamisel 1947.a. peetud kõnes: "Erilist tähelepanu pühendatakse seejuures Inglismaa - Ameerika Ühendriikide liitlase ja ühtlasi tema ammuse k a p i t a l i s t l i k u v õ i s t l e j a n i n g k o n k u r e n d i (sõrendus - V.K.) - majanduslike raskuste ärakasutamisele. Ameerika ekspansionistlik kurss lähtub sellest, et tuleb Inglismaad mitte välja lasta Ameerika Ühendriikidest sõja ajal väljakujunenud sõltuvuse majanduslike pihtide vahelt, vaid tuleb, vastupidi, tugevdada survet Inglismaale selleks, et võtta temalt järk-järgult kontroll asumaade üle, t õ r j u d a I n g l i s m a a v ä l j a t e m a m õ j u s f ä ä r i d e s t (sõrendus - V.K.) ja muuta ta vasallriigiks"[1].

Inglismaa ei mängi ja ei kavatsegi mängida selles võitluses alandliku kannataja osa. Ta hoiab väga visalt kinni kõigist oma positsioonidest, mida ta oli kätte võitnud oma koloniaalimpeeriumi hiilgeaegadel. Ja kui vaja, kasutavad mõlemad "armsad liitlased" omavahelises võitluses kõige mustemaid vahendeid, alates nurgatagustest revolvrilaskudest igasuguste

---

1 A. Ždanov, Rahvusvahelisest olukorrast, Tallinn, 1948, lk. 40

putšide puhul kuni pommituslennukite ja sõjalaevadeni, mis eriti selgelt ilmnes sündmuste puhul Israeli riigis, Egiptuses, Transjordaanias jm.

Käesoleva töö otseseks ülesandeks ongi käsitleda Põhja-Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa omavahelist võitlust Lähis- ja Kesk-Idas pärast II Maailmasõda. Töös on püütud peale peaülesande selgitada veel, kuidas see võitlus konkreetselt mõjub kaasa imperialistliku süsteemi nõrgenemisele. Selletõttu on olulist tähelepanu pühendatud ka sellistele probleemidele nagu Nõukogude Liidu autoriteedi kasv Lähis- ja Kesk-Ida maades, rahvuslik-vabastusliikumise tõus ja nende maade rahvaste võitlus rahu eest.

Töö kirjutamisel on lähtutud V.I.Lenini ja J.V.Stalini õpetusest imperialismi koloniaalsüsteemi kriisi süvenemise ja imperialistlike riikide omavaheliste vastuolude kohta. Eriti suure väärtusega käesoleva töö kirjutamisel oli J.V.Stalini teos "Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus".

Materjali kogumine antud teema jaoks oli seotud mitmesuguste raskustega. Kõigepealt puuduvad nimetatud probleemi kohta spetsiaaluurimused ja seetõttu tuli kasutada mitmesuguseid üksikküsimusi käsitlevaid teoseid. Paljud neist teostest kannatavad puuduse all, mille vastu astus J.V.Stalin oma teoses "Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus" - imperialistlike riikide omavaheliste vastuolude mittenägemise või alahindamise all. Eriti on see maksev Genini tööde ja osaliselt ka

Lemini töö "Briti impeeriumi kriisi teravnemine" kohta. Suuremal määral oli võimalik kasutada Ivanovi poolt kirjutatud Iraani ajalugu. See põhjalik monograafia pühendab küllaldaselt tähelepanu ka Iraani pärastsõjaaegse arengu analüüsimisele. Nimetatud töö on aga ühtlasi ainukene nõukogude ajaloolase poolt koostatud uurimus, mis käsitleb ühe lähis- või Kesk-Ida rahva ajalugu pikema ajavahemiku vältel. Muus osas tuli toetuda üksikprobleeme või sündmusi käsitlevatele artiklitele mitmesugustes ajakirjades ning konkreetsele ajaloolisele materjalile ajalehesõnumite näol, mis on ammutatud peamiselt ajalehe "Pravda" aastakäikudest 1949 - 1952. Tänuväärset materjali andsid Akopjani rohkearvulised tööd ja artiklid Lähis- ja Kesk-Ida probleemide kohta. Akopjan, kes on pikemat aega spetsialiseerunud Lähis- ja Kesk-Ida rahvaste ühiskondlik-poliitilise arengu ja antiimperialistliku võitluse uurimisele, püüab seda oma artiklites ja brošüürides vaadelda teatud ajaloolises perspektiivis ja osutada ta tähtsamaile iseloomujoontele.

Huvitavat materjali pakuvad ka mõned progressiivselt meelestatud piiritaguste autorite tööd. Eriti hinnatavad on itaalia naiskommunisti Macciocchi reisimärkmed Iraanist 1952.a. suvel. Väga teravapilgulise vaatlejana annab Macciocchi palju konkreetset materjali ühiskondlik-poliitilise arengu kohta Lähis- ja Kesk-Ida maades. Kuid Macciocchi ei piirdu ainult vaatlemisega, vaid arendab oma töös sageli ka sügavat ja sirgjoonelist analüüsi.

I Lähis- ja Kesk-Ida maade majanduslik-strateegiline tähtsus ja kapitalistlike suurriikide võitlus mõjuvõimu pärast seal enne teist maailmasöda.

Lähis- ja Kesk-Ida maad laiuvad kolme kontinendi (Euroopa, Aasia ja Aafrika) liitekohal. Pärast Suessi kanali avamist 1869.a. nihkusid tähtsamad kommukatsiooniteed, mis ühendavad Lääne-Euroopa maid India ja Vaikse ookeaniga Vahemerre ning Lähis- ja Kesk-Ida rajooni. Lähis- ja Kesk-Ida strateegiline tähtsus kasvas hiljem veelgi raudtee-, auto- ja õhuteede rajamisega siin rajoonis. Läbi Lähis-Ida lähevad tähtsamad mereteed, mis ühendavad Euroopa maid, eeskätt Inglismaad, nende asumaadega. Tee läbi Vahemere, Suessi kanali ja Punase mere on kõige lühem veetee Euroopast Aafrika idarannikule, Kesk- ja Kaug-Idasse. Suessi kanali avamisest peale lühenes tee Londonist Pärsia laheni 45 % võrra, Indiani 33-45 % ja Singapurini 30 % võrra[1]. Läbi Lähis-Ida maade lähevad tähtsad raudteemagistraalid - endine Bagdadi raudtee, mis ühendab Bosporust Pärsia lahega ja Levanti kaldaid mööda minevad raudteed, mis ühendavad Türgi raudteevõrgu Egiptuse omaga. Seda ala läbivad veel strateegilised autoteed: Haifa-Bagdad, Beirut-Damaskus-

---

1 И.Генин, Страны Арабского Востока, Москва, 1948, стр.6-7

-Bagdad, Habb-Mosul, autoteed Irakist Iraani ja Türgi piirilt Liibanoni piirile. Lõpuks läbivad neid alasid veel tähtsad õhuteed: Kapedown-Kairo-Kalkutta (läbi Sudaani, Egiptuse, Transjordaania ja Iraki); London-Haifa-Bagdad ja edasi Indiasse haruteega - Teherani; Prantsuse liin - Pariis-Marseille-Damaskus-Bagdad-Saignon; Hollandi liin - Bataaviasse; Ameerika liin - - New York-Lidda-Bombay jt.

Lähis- ja Kesk-Ida maad ning selles rajoonis asuv Suessi kanal kujunesid oluliseks võtmepositsiooniks Euroopa suurriikide ühendusteedel nende kolooniatega. Eriti tähtis oli selles piirkonnas mõjuvõimu omamine Briti koloniaalimpeeriumile. "Ümber Suessi maakitsuse asuvad Egiptus, Palestiina, Transjordaania, Mesopotaania ja Araabia võivad vastavalt oma poliitilisele kuuluvusele või orientatsioonile kas ühendada või vastuoksa, lahutada Briti impeeriumi Aasia ja Aafrika osasid"[1]. On selge, et juba üksi Lähis- ja Kesk-Ida maade strateegiline tähtsus, mis on tingitud nende geograafilisest asendist, muutis need maad kapitalistlike suurriikide erilise tähelepanu objektiks.

Strateegilisele tähtsusele lisandusid ka majanduslikud momendid. Lähis- ja Kesk-Ida maad kujutasid endast soodsate võimaluste maad euroopa kapitalistide tegevusele. Üle kuue miljoni ruutkilomeetri suurusel alal elab siin ligi 66 miljonit inimest (enamuses araablased, türklased, egiptlased, kurdid,

---

I Страны Ближнего и Среднего Востока, Москва, 1944, стр.6

armeenlased, kreeklased jt.[1]. Veel XX sajandi alguses olid Lähis- ja Kesk-Ida maad mahajäänud agraarmaad, mille põlluma-janduses valitsesid feodaaligandid ja isegi sugukondliku korra jäänused. Hoolimata rikkalikest tööstuslikest maapõuevaradest, puudus neis maades kohalik tööstus üldse või oli arenenud äär-miselt nõrgalt. Kõige selle tõttu kujutasid Lähis- ja Kesk-Ida maad laialdast turgu Euroopa tööstuslikult arenenud maadele. Kapitalistlikkude suurriikide huvides muudeti need maad maailma-turu varustajateks kindlate tooraainetega - monokultuuridega, millede tootmisele allutati kogu majandus. Nii muudeti Egiptus maailmaturu varustajaks puuvillaga, Süüria ja Liibanon - sub-troopiliste puuviljadega, Türgi - tubaka, puuvilla ja rosina-tega, Iraan - riisi ja puuvillaga[2].

Juba XIX sajandi 80-ndail aastail muutus Lähis-Idas suur-riikide vahel peetava võitluse iseloom. "Koloniaalpoliitika arvukaile "vanadele" motiividele lisas finantskapital võitluse tooraineallikate eest, kapitali väljaveo eest, "mõjusfääride", - s.o. kasulike tehingute, kontsessioonide, monopolistlike kasu-mite jne. sfääride eest..."[3]. Imperialismi ajastu algus tähendas uue perioodi algust Lähis-Ida maade orjastamises väliskapitali poolt. Tegevusareenile ilmus uus tähtis faktor, mille pärast algas võitlus kapitalistide, poliitikute, salaagentide vahel: nafta muutus alates XIX sajandi lõpust tähtsaimaks energeeti-

---

1 Большая Советская Энциклопедия, Т 5, стр.297

2 И.Коробейников, Проблемы экономики стран Ближнего Востока, Новое время, 1952, № 30, стр.11

3 V.I.Lenin, Imperialism kui kapitalismi kõrgeim staadium, lk. 112

liseks kütteaineks. 1900.a. oli nafta kasutamise protsent kogu maailma energiavarude (süsi, nafta, looduslik gaas ja veeenergia) kasutamisest 3,7, 1938.a. kasvas nafta osatähtsus 19,5 %-ni. Naftavarud kujunesid teguriks, mis avaldasid mõju imperialistlike sõdade tulemustele. Juba XIV bolševike partei kongressil ütles J.V.Stalin: "... nafta küsimus on eluline küsimus, sest sellest, kellel on rohkem naftat, oleneb, kellele kuulub juhtiv osa tulevases sõjas. Sellest, kellel on rohkem naftat, oleneb, kellele kuulub juhtiv osa maailma tööstuses ja kaubanduses. Nafta, peale seda, kui eesrindlike maade laevastik on hakanud minema mootorijõule, on eluliseks närviks maailmariikide võitluses domineeriva seisundi eest, nii rahu kui ka sõja ajal. Ja just sellel alal käib Inglise naftakompaniide ja Ameerika naftakompaniide vahel võitlus elu ja surma peale"[1].

1901.a. saabus Iraani (Pärsiasse) austraalia insener, Inglise kodakonsusse kuuluv Will Nox d'Arsy, kes uurimisreisidega oli läbi sõitnud juba pool maakera. Pärsiasse tuli ta otsima naftat. D'Arsy teadis, et mitu sajandit tagasi Pärsia pühade templite ees süüdati hiigelsuured valged tulelõkked. Usklikele seletati, et need leegid süütas tulejumal Ormuz.

Naftavarude avastamine Iraanis D'Arsy poolt äratas otsekohe Inglise valitsuse huvi. Viimase surve abil õnnestus austraalia inseneril saada sahhilt talle väga kasulik kontsessioon. Selle lepingu tähtsaim punkt kõlab järgmiselt: "Arvestades

---

1 J.Stalin, VK(b)P XIV kongress, Teosed, 7.k., Tallinn, 1949, lk.267

erilisi teeneid ja tihedaimat sõprust, mis seob Pärsiat Suur-Britanniaga, insener d'Arsy'le ja kõigile ta kaastöölistele, järglastele, sõpradele ja pärijatele antakse kuuekümnekuueks aastaks piiramatu vabadus sooritada oma valiku järgi geoloogilisi uurimusi ja töid kogu Pärsia territooriumil, kusjuures kõik tema poolt avastatud maapõuevarad kuuluvad täielikult temale..."[1]. Selle dokumendi eest, mis pani alguse inglise kapitalistide miljonilistele kasumitele, maksis D'Arsy šahh Nasr-ed-Din'ile 200 000 franki.

D'Arsy muutus aga varsti oma peremeeste silmis millegi pärast kahtlaseks, inglise kapitalistid ja monopolistid hakkasid muret tundma tema valduses oleva väärtusliku dokumendi saatuse pärast. Kord, kui d'Arsy sooritas üht merereisi, pettis selle dokumendi tema käest välja temaga koos reisiv katoliku munk, kes lubas seda kasutada katoliku usu levitamiseks Iraanis. Hiljem selgus, et "katoliku munk" polnud keegi muu kui Inglise salaluure - Intelligence Service üks osavamaid agente - - Sidney Reilly[2].

---

1 М.Мачокки, Иран в борьбе, Москва, 1953, стр.83

2 Samas.

Sidney Reilly saadeti 1918.a. algul Nõukogude Venemaale organiseerima kontrrevolutsioonilist võitlust. Tema kaasabil organiseeritud parempoolsete es-eride mäss kukkus haledalt läbi ja peale seda oli Sidney Reilly sunnitud Nõukogude Venemaalt põgenema. (vt. M.Sayers ja A.Kahn, Salajane sõda Nõukogude Venemaa vastu, Tartu, 1948, lk.59-75).

Juba 1908.a. selgitasid teostatud naftauurimused, et Iraanis leiduvate naftavarude suurus vastab 2/3-le Ameerika Ühendriikides leiduvaist naftavarudest. 1909.a. rajatud Inglise-Iraani naftakompanii tõusis korraga kolmandale kohale maailmas - ameerika Standard-Oili ja hollandi Dutsch Shelli järgi, mis seni ainukestena olid valitsenud maailma naftaturul[1]. Kuid juba lähemal ajal näitasid uued geoloogilised uurimused, et peale iraani nafta on Lähis-Idas peidetud veel rikkalikumad naftavarud. Järk-järgult avastati uusi naftavarusid Irakis, Araabia poolsaarel, Kuweiti saarel ja mujal. 1951.a. hinnati avastatud naftavarude suurust Lähis-Idas järgmiselt:

Kuweitis -	2049	miljonit tonni
Iraanis -	1719	" "
Saudi-Araabias -	1618	" "
Irakis -	1337	" "[2]

Kuid ka neid andmeid ei saa veel pidada täielikuks, iga aastaga avastatakse Lähis-Idas uusi naftavarusid. Nii näiteks, kui 1951.a. alguses hinnati Lähis-Ida naftavarude üldist ulatust 5,3 miljardi tonnile, siis juba sama aasta detsembris hinnati nende suurust 6,9 miljardi tonnile[3]. Kuid juba olemasolevate andmete põhjal võib kindlalt väita, et üle poole (1951. a. andmeil - 53,69 %) kogu maailma naftavarudest peitub Lähis- ja Kesk-Idas.

---

1 Стор, Англо-Иранская нефтяная компания, Большевик советской Латвии, 1951, № 13, стр.53

2 Г.С.Акопян, Борьба народов Ближнего и Среднего Востока за национальную независимость и мир, стр.21

3 Samas.

Neid maailma rikkalikemaid naftavarusid kasutatakse aga kuni praeguse ajani suurel määral mittetäielikult. Kuni 1938.aastani toodeti naftat ainult Iraanis ja Irakis (kokku 5,6 miljonit tonni aastas), 1938.a. alustati ka Saudi-Araabia ja Bahreini saarte naftavarude ekspluateerimist (toodang tõusis 15,9 miljoni tonnini aastas), alles 1945.a. asuti puurimisi teostama Lähis-Ida rikkalikumas naftarajoonis - Kuweitis ja nafta aastatoodang Lähis-Idas tõusis 34,3 miljoni tonnini [1]. 1949.a. oli naftatoodang Lähis- ja Kesk-Idas 66,5 miljonit tonni ja see kasvab iga aastaga.

Lähis- ja Kesk-Ida naftavarud pole aga mitte üksi maailma kõige rikkalikumad, vaid ka maailma kõige tulutoovamad ja odavamad. Võrreldes näiteks Ameerika Ühendriikidega on Lähis-Ida naftarajoon alles noor; kui paljud Ameerika Ühendriikide naftaallikad hakkavad juba tühjaks jääma, siis Lähis- ja Kesk-Ida hiljuti tegevusse astunud naftaallikad annavad alles esimest ja väga rikkalikku toodangut. Kui Ameerika Ühendriikides 1940.a. iga puurimistorn andis aastas keskmiselt ainult 9 barrelit[x] naftat, siis Irakis andis iga puurimistorn aastas 742, Saudi-Araabias isegi 1400 barrelit naftat [2]. Surudes neist koloniaalses või poolkoloniaalses sõltuvuses olevate maade tööliste palku ebainimlikult madalale, organiseerivad kapitalistid nafta tootmist Lähis- ja Kesk-Idas palju odavamalt kui see neil õnnestuks näiteks Ameerikas. Samal ajal kui Ameerika Ühendriikides

---

1 К.Козарев, Империалистические противоречия на рынке нефти стран Ближнего Востока, Внешняя торговля, 1950, № 2, стр.15

x 1 tonn = 7,39 barrelit

2 И.А.Генин, Страны Арабского Востока, Москва, 1948, стр. 15

oli 1951.a. 1 tonni nafta omahind 1 dollar 63 tsenti, oli tonni nafta omahind Saudi-Araabias ainult 47,5 tsenti[1]. Iga müüdud tonni Lähis-Ida nafta eest saavad väliskapitalistid 10-13 dollarit puhaskasu, viimase 15 aasta jooksul on väliskapitalistid saanud Lähis-Ida naftast kasu 7800 miljonit dollarit[2]. Selle summa eest oleks olnud võimalik irrigatsioonitööde ja muude abinõude varal ümber kujundada ja muuta õitsvaks loodus paljudes Lähis-Ida maades.

Rikkalike naftavarude avastamisega Lähis- ja Kesk-Idas kujunes see rajoon ühe tähtsama tööstusliku ja söjalise tooraine maailma olulisemaks tootmisrajooniks. Lähis- ja Kesk-Ida maad polnud enam üksi tähtsate kommunikatsiooniteede asukohaks, vaid ka rajooniks, mis n.ö. toitis neid kommunikatsioone, andis kütteõli siin alal ja ka mujal maailmas liikuvaile mootorlaevadele, diiselrongidele, autodele, lennukitele jne. Selletöttu on loomulik, et võitlus suurriikide vahel mõjuvõimu pärast Lähis- ja Kesk-Idas muutus eriti ägedaks ja veriseks imperialismi perioodil.

XIX sajandil ja XX sajandi algul olid peamisteks võistlejateks mõjuvõimu pärast Lähis- ja Kesk-Idas Inglismaa ja tsaari-Venemaa. XIX sajandi lõpus lülitus sellesse võitlusse aga öige energiliselt ka uus imperialistlik kiskja - Saksamaa. Võitlus mõjuvõimu pärast Lähis- ja Kesk-Idas kujunes tähtsaks teguriks kahe imperialistliku leeri vastuolude teravnemisel,

---

1 Коробейников, Новое время, 1952, № 30, стр.13

2 Г.С. Аконян, Борьба народов Ближнего и Среднего Востока за национальную независимость и мир, стр.22

mis viis lõpuks I Maailmasõja puhkemisele. Saksa imperialism pühendas oma agressiivsetes plaanides erilist tähelepanu Berliini-Byznts (Istanbul) - Bagdad (kolme "B") raudtee ehitamisele, mis oleks ähvardanud Inglise positsioone Indias, Venemaa positsioone Taga - Kaukaasias, Prantsuse positsioone Lähis-Idas ja avama saksa imperialismile puuvilla ning teravilja baasi Mesopotaamias, Endente riikide ägeda vastutöötamise tõttu ei suutnud saksa imperialistid I Maailmasõja alguseks selle raudtee ehitustöid lõpule viia. Samal ajal suurendas Saksamaa aga oma majanduslikku mõjuvõimu Türgis - Deutsche Bank hakkas Türgi majanduses mängima otsustavat osa[1]. I Maailmasõja puhkedes õnnestus saksa imperialistidel tõmmata Türgi sõtta oma poolel.

Saksamaa lüüasaamine I Maailmasõjas muutis tunduvalt poliitiliste jõudude asetust Lähis- ja Kesk-Idas. Saksa imperialistide poolt sõtta tõmmatud Ottomani impeerium purunes Endente riikide ja eriti pärast Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võitu tugevnenud rahvuslik-vabastusliku liikumise löökide all. Lähis- ja Kesk-Ida poliitiliselt areenilt kadus ka üks imperialistlik suurvõim - tsaari-Venemaa. Nõukogude Venemaa rajas oma suhted Lähis- ja Kesk-Ida maadega hoopis uutele alustele, mis baseerusid teiste rahvuste suveräänsete õiguste austamisele ja täielikule võrdõiguslikkusele.

Olulist osa uute suhete kehtestamisel Lähis- ja Kesk-Idas etendas inglise imperialistide mõju all olev Rahvaste Liit[2].

---

1 Страны Ближнего и Среднего Востока, стр.7-8

2 Samas, lk.9.

Palestiina, Transjordaania ja Mesopotaamia andmine Inglismaa kontrolli alla Rahvaste Liidu poolt tugevdas tunduvalt Briti koloniaalimpeeriumi. Suessi kanal osutus nüüd kaitstuks köigist võimalikest suundadest. Terve ahel söjalisi baase ja toetuspunkte kindlustas inglise laevastiku ülevõimu selles rajoonis. Üle Egiptuse, Palestiina, Transjordaania ja Mesopotaamia moodustas Inglismaa silla, mis ühendas ta Aafrika ja Aasia valdusi; Aafrika lõuntipust kuni Briti Malaiani loodi toetuspunktide süsteem.

I ja II Maailmasõja vahelistel aastatel algas Saksamaa ja temaga liitunud Itaalia uus pealetung Lähis- ja Kesk-Ida rajooni. Saksa ja itaalia imperialistide käsutuses oli seekord tugev ja võitlusvahendeid mitte valiv aparaat fašistliku riigi ja fašistlike diversiooni- ning luureorganisatsioonide näol. Esimestena alustasid avalikku pealetungi itaalia fašistid. Luues tugevad söjalised baasid Rhodose ja Dezaso saartel, hakkasid itaallased ähvardama Süüriat, Palestiinat ja Egiptust: itaalia fašistide tegevuse aktiviseerumist selles rajoonis tunnistas ka Abessiinia röövellik vallutamine 1937.a. 1930-ndate aastate teisel poolel koondusid itaallased tunduvad söjajöud Liibüasse, Egiptuse piirile ja rajasid strateegilisi teid, mis pidid kindlustama eduka sissetungi Lähis-Itta; Mussolini kuulutas end "islami kaitsjaks"[1].

Toetades oma partneri ekspansiooni Lähis- ja Kesk-Itta,

---

1 Страны Ближнего и Среднего Востока, стр.11-12

valmistusid saksa fašistid energiliselt ka omapoolseks sissetungiks sellesse rajooni. Lähis- ja Kesk-Ida maades loodi tugevad hitlerlikud agentuurid. Viimaste poolt organiseeriti inglisevastast propagandat, õhutati araablaste vaenu juutide vastu, varustati araabia šeike relvadega mässude sooritamiseks. Hitlerlikul agentuuril õnnestus saada oma teenistusse rida Lähis- ja Kesk-Ida maade rahvuslik-vabastusliku liikumise reetureid nagu Rašid-Ali Gailani Irakis, šeik Arslan Süürias, Jeruusalemma mufti Amin Hussein Palestiinas jt.[1] Samal ajal läks fašistlikul Saksamaal korda tugevdada ka oma majanduslikku mõjuvõimu Lähis- ja Kesk-Idas, kusjuures sakslaste poolt osavalt ära kasutati 1929-33.a. majanduskriis, mis teatavasti ei puudutanud juba otseselt sõja ettevalmistamisele üle läinud militaristlikku Saksamaad. 1936.a. haaras Saksamaa enda kätte poole kogu Türgi väliskaubandusest ja 1940.a. poole Iraani väliskaubandusest. Lähis- ja Kesk-Ida maadele suruti peale orjastavad laenud - Türgile anti Saksamaa poolt näiteks 1938.a. 150 miljoni marga suurune laen.

Niipea kui algas II Maailmasõda, alustasid fašistlikud riigid avalikku agressiooni Lähis- ja Kesk-Ida maades. Otsekohe pärast Balkani poolsaare ja Kreeta saare vallutamist fašistide poolt organiseeriti hitlerliku agentuuri kaudu 1941.a. aprillis riigipööre Irakis, mille tulemusena võimule tuli feodaalsete ringkondade esindaja ja saksa fašistide käsilane Rašid-Ali Gailani. Ainult inglise vägede kohese vahelesegamise tõttu

---

1 Страны Ближнего и Среднего Востока, стр.12

Õnnestus Rašid-Ali Gailani kukutada ja hoida ära Iraki muutumine fašistliku Saksamaa sõjaliseks platsdarmiks nii Inglismaa positsioonide vastu Indias kui ka Nõukogude Liidu vastu. Samal ajal püüdsid sakslased oma kätte haarata ka Süüriat, kuid liitriikide sõjavägede poolt vallutati Süüria tagasi juba kuu aja jooksul[1]. Iraanis tugevnes samuti sõja algul hitlerliku agentuuri tegevus. Nõukogude Liiduga piirnevad rajoonid kubisesid fašistlikest agentidest, kelle hulgas oli palju Venemaalt omal ajal emigreerunud valgekaartlasi. Eriti aktiivseks muutus fašistide agentuuri tegevus pärast Saksamaa kallaletungi Nõukogude Liidule. Hitlerlased asusid valmistama Iraanis ette relvastatud riigipööret - nad värbasid endale käsilasi iraani kindralite hulgas, jagasid relvi karjakasvatajaile - hõimudele Giljanis, Iraani-Ažerbaidžanis jm.

1941.a. augustis vabastati Iraan fašistide vägivallast ja ohust muutuda Saksamaa sõjaliseks platsdarmiks Nõukogude Liidu ja Inglise vägede asumisega Iraani territooriumile[2]. Samuti likvideeriti 1941.a. fašistide agentuuri tegevus Nõukogude Liidu valitsuse nõudel Afganistanis.

Kõige otsustavam hoop fašistide pealetungile Lähis- ja Kesk-Idas anti aga Egiptuse sõjatandril. Fašistlike vägede lüüasaamine Egiptuses ajas nurja ka nende plaanid tõmmata enda poolel sõtta Türgi. Sündmuste käiku Egiptuse sõjatandril mõjutasid tunduvalt nõukogude rahva kangelaslikud võidud II

---

1 Страны Ближнего и Среднего Востока, стр.14

2 Samas, lk. 16-17.

Maailmasõjas.

Pärast oma plaanide nurjumist Iraanis püüdsid saksa-itaalia fašistid tungida Lähis-Itta Põhja-Aafrika kaudu, toetudes sealjuures Lähis-Ida maade reaktsiooniliste ringkondade salajasele toetusele ja eriti Türgi profašistlikult meelestatud elementidele. Esialgu saavutasidki saksa-itaalia väed tõsist edu. Marssal Rommeli juhtimisel sõdivad saksa-itaalia soomusväeosad andsid 1942.a. juunis inglise vägedele purustava lõögi, vallutasid Tabruki ja okupeerisid osa Egiptuse territooriumist. Lähis-Ida maid ähvardas tõsine oht, et nad okupeeritakse fašistide vägede poolt; Hitler ja Mussolini pidasid juuni lõpus juba läbirääkimisi Egiptuse tulevase valitsuskorra korraldamise üle[1].

Just samal ajal, 1942.a. juunis arendasid saksa väed pealetungi Stalingradi suunas, millega nad lootsid otsustada kogu II Maailmasõja saatuse. Millise tähtsuse nad andsid sellele operatsioonile, tunnistab juba seegi asjaolu, et samal ajal kui Põhja-Aafrikas ja Lähis-Idas tegutses 3 saksa ja 8 itaalia diviisi, Stalingradi peale paisati 85 saksa valikdiviisi[2]. Nõukogude armee kangelaslikkuse ja nõukogude väejuhatuse oskusliku juhtimise tagajärjel kandsid saksa fašistlikud väed Stalingradi all algusest peale kõige rängemaid kaotusi. Juulis, kui Rommel ja itaalia väejuhatus nõudsid hüstee-

---

1 В.И. Кулиш, Фальсификация истории Сталинской битвы в реакционной американской и англиской литературе, Вопросы истории, 1953, № 12, стр.141

2 Samas, lk.139.

riliselt Põhja-Aafrika korpuse tugevdamist uute väeosade ja varustusega, ei suutnud fašistide kõrgem väejuhatus neid palveid rahuldada, sest kõik väed, varustuse ja kütteained neelas Stalingradi front. Juulis viidi seni Põhja-Aafrikas asunud saksa lennuväeüksused üle Stalingradi rindele. Kõige selle tõttu Rommeli katse alustada uut pealetungi augusti lõpus lõppes juba 1. septembriks täieliku nurjumisega. Inglise väed Lähis-Idas said aega end koguda peale lüüasaamist juunis ja lõpuks 1942.a. sügisel El-Alameini all minna üle edukale vastupealetungile. Seega ainult nõukogude vägede hiilgava pealetungi tõttu 1943.a. õnnestus inglise-ameerika vägedel 1943.a. vabastada saksa-itaalia fašistlikest vägedest Lähis-Ida ja Põhja-Aafrika.

Pärast II Maailmasõda püüdis inglise imperialism end igati kindlustada Lähis- ja Kesk-Idas. Ta nägi ette paratamatusena Ameerika Ühendriikide mõju sissetungi ja püüdis oma positsioone ette valmistada selle sissetungi tagasi lõömiseks. Sõja ajal oli loodud organisatsioon - "Lähis-Ida varustamise keskus", mis asus nüüd Lähis-Ida maade majanduse ekspluateerimissüsteemis juhtival kohal.

Poliitilise võimu kindlustamiseks Lähis-Idas organiseeris inglise imperialism terve rea Lähis-Ida maade blokke ja liite, kus juhtivat osa hakkasid etendama Inglise agendid. Briti diplomaatia saavutuseks tuleb pidada ka 1945.a. märtsis organiseeritud Araabia Liigat, kuhu astusid Egiptus, Süüria,

Liibanon, Irak, Transjordaania ja Saudi-Araabia[1]. Oma olemasolu algusest peale on Araabia Liiga osutunud Inglise imperialismi koloniaalpoliitika tööriistaks Lähis-Idas. Inglise agentuuri otsesel käsul kuulutas Araabia Liiga välja loosungi "võitlusest kommunismiga" Araabiamaades. Liiga otsusel Araabiamaade valitsused võtsid tarvitusele rea julmi repressioone kohalike progressiivsete organisatsioonide, ajalehtede ja tegelaste vastu, kes pidasid järjekindlat võitlust imperialismi vastu. Kuid Briti imperialism hindas üle oma jõude. Nagu me allpool näeme, on Lähis-Ida poliitikas tabanud Briti impeeriumi sõjajärgsel perioodil kaotus kaotuse järel, ja samm-sammult on ta pidanud loovutama oma koha Lähis-Idas Ameerika Ühendriikidele.

Ameerika imperialistid on sõjajärgsel perioodil tunginud kõigisse Inglismaa asumaadesse ja sõltuvatesse maadesse ja püüavad haarata neis valitsevat seisundit, tõrjudes sealjuures halastamatult kõrvale vana imperialistliku maailmavalitseja -- Inglismaa. Kuid Inglismaa ei loovuta kergesti oma positsioone ja seetõttu on käimas äge võitlus ameerika ja inglise imperialismi vahel toorainete allikate ja turgude pärast. Selle võitluse lähem vaatlemine Lähis- ja Kesk-Ida maades ongi järgneva peatüki ülesandeks.

---

1 Большая Советская Энциклопедия, второе издание, т.2, стр.595

II. Ameerika ja inglise imperialistide omavaheline võitlus möjusfääride pärast Lähis- ja Kesk-Idas pärast II Maailmasöda.

Ameerika ja inglise imperialistide omavaheline võitlus Lähis- ja Kesk-Idas pärast II Maailmasöda omab väga komplitseeritud iseloomu, mis on osaliselt tingitud ka selle ala poliitilisest struktuurist. See äge ja verine võitlus toimub 11 formaalselt iseseisva ja 8 koloniaalse režiimiga maa territooriumil. Körvuti selliste riikidega, nagu Iraan, Egiptus, Irak, Saudi-Araabia jt., asuvad siin ka Jeemeni taolised kääbusriigikesed. Juba üksi see asjaolu muudab ebaotstarbekohaseks nimetatud võitluse jälgimise üksikute maade järgi. Allpool on püütud seda võitlust käsitleda kogu Lähis- ja Kesk-Ida ulatuses tema ajaloolises arengus, keskendades seejuures peatähelepanu alati sellele maale, kus käsitletaval perioodil toimuvad köige tähtsamad sündmused.

Nagu juba eespool rõhutatud, toimub Lähis- ja Kesk-Idas võitlus Põhja-Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa vahel peamiselt ja eeskätt nafta pärast. Juba II Maailmasöja ajal suutsid Ameerika-Ühendriigid sellel alal oma positsioone Lähis- ja Kesk-Idas tunduvalt tugevdada. 1938.a. tootsid inglise monopolid Lähis-Idas 14 miljonit tonni naftat (sellest hulgast

saadi 11 miljonit tonni naftat Iraanist), ameeriklased aga ainult 1,5 miljonit tonni[1]. 1946.a. olid ameeriklased oma naftatoodangu enam kui seitsmekordistanud. Kuna Inglismaa sel ajal veel valitses täielikult Iraani nafta üle, siis tootsid tema monopolid naftat siiski 2 korda rohkem - nimelt 22 miljonit tonni. Ka seni veel kasutamata, kuid juba avastatud naftaallikate võimsuse poolest oli Inglismaa sel ajal veel Ameerika Ühendriikidest ees: 1946.a. oli inglise monopolidel uuritud uusi naftaallikaid, arvestades kogutoodanguga, 1,9 miljardi tonni, ameerika monopolidel - 1,5 miljardi tonni.

Pärast II Maailmasõda tungivad Ameerika Ühendriikide kapitalivõimsad monopolid üha kindlamalt Lähis- ja Kesk-Ida maadesse. Järjekindlalt tõrjuvad ameerika kaubad Lähis- ja Kesk-Ida turgudelt välja inglise kaupu. Kuigi veel 1952.a. ületas inglise eksport ameerika ekspordi sellesse rajooni 35 % võrra, ületab juba ammu ameerika kaupade sisseveo kasvu tempo tunduvalt inglise kaupade sisseveo kasvu tempo[2]. Kui Ameerika Ühendriikide eksport neisse maadesse suurenes 1951.a. 11 korda võrreldes ennesõjaaegse tasemega, siis inglise kaupade eksport kasvas samal ajavahemikul ainult 3,5 korda.

Veelgi suuremaid taganemisi peab Inglismaa tegema võitluses naftakontsessioonide ja naftajuhtmete pärast. Juba 1945.a. sai ameerika kompanii "Sinclair Oil" inglaste selja taga kontses-

---

1 И.Генин, Страны Арабского Востока, стр.16

2 В.Мордвинов, Обострение англо-американских экономических противоречий. Внешняя Торговля, 1952, № 8, стр.23

siooni naftaallikate ekspluateerimiseks Abessiinias[1]. 1946.a. alates ehitavad ameeriklased Araabia poolsaart läbivat Trans-Araabia 1770 km pikkust naftajuhet, mis peab nafta toimetama Ameerika Ühendriikide naftakontsessioonide alalt Vahemere rannikule. Arvestati, et selle naftajuhtme valmimise järgi rahuldab Lähis-Ida nafta 80 % Euroopa naftatarvidustest (veel 1949.a. rahuldas Lähis-Ida nafta vaid 40 % Euroopa tarvidusest), kusjuures muidugi lõviosa kasumeist oleks voolanud uute naftasaadetiste turulepaiskajate - ameerika monopolistide taskutesse[2]. Inglise-Iraani naftakompanii püüdis küll sellele kohe anda vastulööki, asudes ehitama teist suurt naftajuhet Pärsia lahelt Vahemerele. 1946.a. detsembris pressisid aga ameerika naftamonopolid Inglismaalt välja erilise naftalepingu, millega inglise kapital täielikult välja tõrjuti Saudi-Araabia naftatööstusest ja "Inglise-Iraani naftakompanii" pidi andma osa aktsiaid ära ameeriklastele[3].

1947.a. said kaks ameerika kompaniid kontsessiooni nafta ja kivisõe leiukohtade uurimiseks Türgis. Samal ajal algas äge võitlus Ameerika ja inglise monopolistide vahel Jeemeni naftaallikate pärast, mis lõpuks, 1950.a. läksid ameeriklaste kontrolli alla[4].

---

1 Луцкий, Английский и американский империализм на Ближнем Востоке, стр. 14

2 М.Быстров, Фнгло-американские противоречия на Арабском Востоке, Московский большевик, 8.IX 49.

3 И.Генин, Страны Арабского Востока, стр.19

4 Луцкий, Английский и американский империализм на Ближнем Востоке, стр.15

1948.a. ameerika kompanii "Independent Oil" sai endale kontsessiooni nafta ekspluateerimiseks "Neutraalses tsoonis" Saudi-Araabia ja Kuweiti vahel.

Et luua oma võitlusele nafta eest kindlamat baasi, püüdsid ameerika monopolistid allutada oma kontrollile võimalikult suurel määral Lähis- ja Kesk-Ida riikide kogu majanduse. Kõigepealt alustasid ameeriklased pealetungi endistes Prantsuse mõjurajoonides - Süürias ja Liibanonis. "General Motors" ehitas Beirutisse (Liibanonis) suure autotehase; "Standard Telephone" haaras oma kätte telefonivõrgu rajamise Süürias ja Liibanonis; Ameerika Ühendriikide pangad avasid neis maades üha uusi osakondi. Osavalt kasutasid ameerika imperialistid ära ka peale II Maailmasõja lõppu Vahemere rajooni jäänud Ameerika Ühendriikide sõjalised varandused, mida ei tasunud enam Ameerikasse tagasi vedada ja millega ei olnud õieti midagi peale hakata. Seda kulunud sõjavarustust "kinkisid" ameeriklased Süüriale ja Liibanonile peale II Maailmasõja lõppu 20 miljoni dollari eest[1].

Ainult majandusliku võitluse tee oli aga ameerika monopolistidele liiga aeglane. Inglise kapitalistè oli vaja kiiremini kõrvale tõrjuda ja selleks võis otstarbekalt ära kasutada Ameerika Ühendriikide riigiaparaati, mis alati seisab teenistusvalmilt Wall Streeti käsutuses.

Peale II Maailmasõja lõppu lasti ameerika naftamonopolistide poolt lendu "teooria" sellest, et Ameerika Ühendriikide

---

1 И.Генин, Страны Арабского Востока, стр.31

naftaressursid on lähemal ajal lõppemas. Seda "teooriat" toetasid oma avaldustega ka Ameerika Ühendriikide juhtivad riigimehed. Sellest rääkis Ameerika Ühendriikide president Truman oma 7. juuli 1947.a. könes, kus ta prohvetlikult ennustas, et Ameerika Ühendriigid muutuvad lähemal ajal nafta poolest "vaeseks maaks". Sellel "teoorial" polnud Ameerika Ühendriikide naftavarude suhtes mingit alust -geoloogide andmeil ületasid Ameerika Ühendriikide naftavarud 1945.a. 1941.a. teadaolevad varud tervelt 1 miljardi barreli võrra[1]. Ameerika naftamonopolistide kiindumus selle Ameerika Ühendriikide välispoliitika avantüüre õigustava teooria vastu oli vägagi mõistetav. Nimelt on Lähis-Ida naftaallikad, nagu eespool märgitud, Ameerika Ühendriikide naftaallikatest palju rikkalikumad ja nafta tootmine seal palju odavam. 1947.a., mil naftamonopolistide kisa Ameerika Ühendriikide nafta otsalõppemise üle muutus eriti tugevaks, alustaski ameerika imperialism laial rindel pealetungi Lähis- ja Kesk-Idas.

Ainult siis, kui arvestame seda ameerika monopolistide "nälga" Lähis-Ida nafta järele, mõistame ka silmakirjalikult Kreeka ja Türgi rahvaste "abistamiseks" 12. märtsil 1947.a. välja kuulutatud Trumani doktriini kogu tegelikku sisu. Olles oma peateravikuga suunatud Nõukogude Liidu ja rahvademokraatiamaade vastu, varjas Trumani doktriin ka küllalt tugevat hoopi Inglise positsioonidele Lähis-Idas. Sellest rääkisid

---

1 И.Генин, Страны Арабского Востока, стр.14-15

avalikult mõned ameerika poliitikategelased ise. Paar päeva peale Trumani doktriini väljakuulutamist ütles senaator Taylor oma raadiokõnes, et Trumani doktriin kujutab endast "... mitte niivõrd toiduainete andmist Kreeka rahvale, kuivõrd nafta saamist ameerika monopolide jaoks, nafta, mis on peidetud hiiglaslikes reservuaarides maades, mis asuvad otse Kreekast ja Türgist ida pool"[1].

Juba 1948.a. tegid Ameerika Ühendriikide kapitalimahutused Lähis-Ida naftatööstusse, nagu õhutatuna sellest valitsuse ofitsiaalsest toetusest, järsu hüppe ülespoole. 1948.a. ületasid Ameerika Ühendriikide kapitalimahutused Lähis-Idas 1947.a. mahutused samas rajoonis 800 % võrra[2]. See on aga ainult väliseks näitajaks palju ägedamale ja verisemale võitlusele, mis sel ajal täie hooga lõkkele löi Lähis-Ida kuningakodades, metsikute karjakasvatajate-araablaste šeikide telkides ja igasuguste "liitlaste" vaheliste nõupidamiste konverentsisaalides. Ühes "Pravdas" ilmunud artiklis iseloomustatakse Lähis-Idas asetleidvat inglise ja ameerika imperialistide vahelist võitlust kujukalt, kui võitlust kahe bandiidi vahel võõras majas[3]. Nende võitlus on küll verine ja halastamatu, kuid mõlemad püüavad hoiduda liigsest kärast, et majaperemees ei märkaks, et majja on tunginud röövlid. Mõlema bandii-

---

1 И.Генин, Страны Арабского Востока, стр.15
2 Правда, 1949, 29. июля
3 Орехов, Правда, 1950, 18.апреля

di püüe mitte kära teha muudabki nende võitluse uurimise eriti raskeks, andmed selle kohta liinklikuks.

Nafta ja selle ekspluateerimisega seotud rikkused on peamine eesmärk, mille pärast Lähis- ja Kesk-Idas toimub imperialistide vahel äga võitlus. Et paremini mõista selle võitluse käiku, tuleb selgitada tema konkreetsed tulipunktid, need põhiküsimused, mida peale II Maailmasõda kumbki imperialistlik riik püüdis lahendada oma kasuks, võttes abiks kõik vahendid - valelikest lubadustest ja dollaritest - naelsterlingitest kuni noalöökide ja laevastikumürskudeni.

Varsti peale II Maailmasõja lõppu sõlmisid maailma suurimad naftakompaniid omavahelise lepingu Lähis- ja Kesk-Ida naftarikkuste jaotamise kohta[1]. Selle lepinguga tunnustasid ameeriklased Inglise monopoli Iraani naftale ja andsid lubaduse, et nad ei hakka taotlema õigusi iraani naftale, enne kui inglased ei nõustu ise sellega "vabatahtlikult". Suruda inglased selisesse olukorda, et nad oleksid s u n n i t u d sellist "vabatahtlikku" nõusolekut andma, oli üks peamisi ülesandeid, mille endale seadsid ameerika naftakuningad pärast II Maailmasõda.

Ülalmainitud kokkuleppega kindlustasid ameeriklased endale monopoli Araabia poolsaare väga rikkalike naftarajoonide üle. Araabia poolsaarel ameeriklaste poolt toodetud nafta oli vaja aga võimalikult odavalt ja hõlpsasti paisata Euroopa

---

1 G.Lebedev, Inglismaa ja Ameerika võitlus Iraani nafta pärast, "Edasi", 12.veebruar, 1954.

ja maailmaturule. Senine araabia nafta transporttee - laevadel läbi Pärsia lahe ja Suessi kanali - oli aga pikk, kulukas ja seisis inglaste kontrolli all, kelle valduses oli Suessi kanal. Seetöttu on väga arusaadav, et ameeriklased kohe peale II Maailmasõja lõppu asusid ehitama Trans-Araabia naftajuhet, mis pidi nende nafta otseselt viima Vahemere rannikule. Sellega seoses muutus eriti teravaks poliitiliste mõjusfääride küsimus Araabia poolsaare Vahemere rannikul. Inglaste võimutsemine Palestiinas, Süürias ja Liibanonis ähvardas kõigepealt nurja ajada Trans-Araabia naftajuhtme ehitamise. Ja kui ka naftajuhe hoolimata inglaste vastuseisust oleks valminud, ei võinud ameeriklased leppida sellega, et kontroll nende naftajuhtme lõpp-punktide üle jääb inglaste kätte ja viimased võibolla isegi haaravad oma kätte nafta transpordi Araabia rannikult Euroopasse. Võitlus poliitilise mõjuvõimu pärast Palestiinas, Süürias ja Liibanonis kutsus kohe peale II Maailmasõja lõppu selles rajoonis esile rea veriseid kokkupõrkeid mõlema imperialistliku anastaja vahel.

Võitlusega mõjuvõimu pärast Araabia rannikul on teatud määral seotud ka Egiptuse küsimus. Pärsia lahe ääres asuvate naftaleukohtade otsene ühendamine Vahemerega toob kaasa Suessi kanali osatähtsuse tunduva langemise. Möningate arvestuste järgi langeb siis Suessi kanalit läbivate laevade arv 50 % võrra[1]. Ameerika naftamonopolid paiskavad nende poolt Lähis-

---

1 М.Марокки, Иран в борьбе, Москва, 1953, стр.28

Idas toodetud nafta maailmaturule minnes mööda Suessi kanalist ja pole seega enam huvitatud Suessi eriti rangest kontrollimisest imperialistide poolt. Seda enam on nad aga huvitatud inglise võimupositsioonide nõrgenemisest Egiptuses, kuna need asuvad kardetavalt lähedal nende poolt kätte võidetavale Araabia Vahemere rannikule. Inglise võimupositsioonide nõrgendamine Egiptuses, kusjuures oldi nõus riskima isegi üldise imperialistlike riikide kontrolli teatud nõrgenemisega Suessi kanali üle, oli kolmas tähtis ülesanne, mille ameerika monopolistid endale püstitasid Lähis-Idas.

Kõik need ameeriklaste taotlused teatud mõttes summeerusid nende püüdes võtta Lähis- ja Kesk-Ida maade sõjalis-strateegiline juhtimine oma kätte ja tõrjuda sellelt positsioonilt inglased.

On ketge näha, et see ameeriklaste poliitika lõpptulemusena ei vii üksi inglaste väljatõrjumisele maailma naftaturult, nende poliitilise ja sõjalise mõjuvõimu nõrgenemisele Lähis- ja Kesk-Idas, vaid õige tunduvalt kiirendab Briti koloniaalimpeeriumi surmakriisi. Ennesõjaaegse olukorra asemel, mil Briti saart ühendas India ja Taga-Indiaga ainumapärane inglise mõju all olevatest koloniatest ja poolkolooniaist koosnev sild Lähis- ja Kesk-Ida näol, kujuneb aegamööda, kuid järjekindlalt ameerika mõju all olevate Araabia poolsaare ja Kesk-Ida riigikeste vöö, mis lõikab Briti koloniaalimpeeriumi kahte ossa (Lähis-Ida ja India ning Taga-India) ja kergendab mõlemate osade alistamist lõpptulemuslikult ameerika imperialismile.

1. Ameerika imperialistide sissetungi intensiivistumine Araabia poolsaarele ja ameerika ja inglise imperialistide omavaheline võitlus mõju pärast Palestiinas.

Eelpooltoodust on näha, et esimene teravam kokkupõrge Lähis-Idas ameerika ja inglise imperialistide vahel pidi aset leidma Araabia poolsaarel - Saudi-Araabias. Juba alates 1933. a. omasid ameerika naftakompaniid Saudi-Araabias kontsessiooni[1]. Saudi-Araabia kuninga Ibn-Saudi'ga sõlmitud lepingu alusel on ameerika monopolistidel õigus ekspluateerida neid naftarajoone kuni 2005. aastani; selle eest maksab ARAMCO Ibn-Saud'ile ja ta järeltulijatele igal aastal 35 miljonit dollarit[2]. Kuna aga ameerika monopolistid pärismaalastest tööliste julma ekspluateerimise tõttu saavad siin kuni 700 % kasumit, siis hoolimata kuninga "kinni maksmiseks" minevaist kuludest saavad nad Saudi-Araabia naftast muinasjutulisi tulusid - New York Timesi andmeil igal aastal mitte vähem kui "veerand miljardi täiendavaid kasumeid"[3].

---

1 А.Ступак, В Саудовской Арабии, Огнёк, 1949, № 13, стр.15

2 Ю.Павлов, Империалистические хищики в Саудовской Арабии, Большевик Казахстана, 1951, № 4, стр. 47

3 К.Измайлов, Ограбление под видом торговли, Новое время, 1952, № 46, стр.14

Ameerika monopolistid asusid pärastsõjaaegseil aastail Saudi-Araabia naftarikkuste väga intensiivsele ekspluateerimisele. 1945-48.aastail naftatoodang Saudi-Araabias kasvas seitsmekordseks, samal ajal kui inglased suutsid iraani naftatoodangut suurendada ainult 20 % võrra, 1950. aastaks jõudsid ameeriklased ka toodangu hulga poolest peaaegu järele inglastele. 1950.a. 11 kuu jooksul toodeti naftat Iraanis 27 miljonit tonni, Saudi-Araabias - 25 miljonit tonni[1].

Ameeriklased ei hoidnud kokku vahendeid, et tugevdada oma positsioone Saudi-Araabia, mis kujunes neile sillapeaks sissetungil kogu Lähis- ja Kesk-Itta. Linnakene Dahran muutus ARAMCO pealinnaks, kuhu araablastel on keelatud sissesõit[2]. Dahrani ehitati suur lennubaas, millele võivad maabuda kõige raskemad pommituslennukid. Dammani hakkasid ameeriklased ehitama merebaasi. 1950.a. otsustas Ameerika Ühendriikide valitsus "anda" Saudi-Araabiale ka sõjalaevu - seega ilmub, kuigi formaalselt teise lipu all, Pärsia lahele, mis seni oli näinud ainult inglise ristlejaid, ka ameerika sõjalaevastik[3].

Avalikud kokkupõrked ameeriklaste ja inglaste vahel puhkesid siis, kui ameeriklased hakkasid ehitama Trans-Araabia naftajuhet. Esialgu pidi see naftajuhe kulgema osalt mööda

---

1 Ю.Звягин, Борьба империалистов за иранскую нефть, Новое время, 1951, № 13, стр.15

2 Ю.Павлов, Большевик Казахстана, 1951,№4,стр.47

3 И.Лемин, Страны Ближнего Востока под гнетом англо-американских империалистов, Большевик Украины, 1950,№ 8, стр.56

Iraki territooriumi. Inglaste survel keeldus Iraki valitsus selleks luba andmast. Kõrbest ilmusid "tundmatu päritoluga" bandiitide salgad, kes ründasid naftajuhtme ehitajaid inglaste poolt neile antud püsside ja automaatrelvadega[1]. Inglise agendid organiseerisid ehitatava naftajuhtme rajoonis elavate araabia hõimude hulgas "rahutusi"[2]. Kõige selle tõttu olid ameeriklased sunnitud naftajuhtme suunda muutma (ta nihutati enam loode poole), viimase ehitamine venis. Uued komplikatsioonid ja konfliktid tekkisid, kui naftajuhe hakkas lähenema Süüria territooriumile.

Samal ajal püüdsid ameeriklased laiendada oma mõjualasid Araabia poolsaare lõunaosse. Nende tähelepanu tõmbas endale eriti nafta ja muude maapõuevarade poolest rikas Jeemeni vürstiriik. Jeemen ja tema vastas Punase mere teisel kaldal asuv Abessiinia pidid kujunema ameeriklaste teiseks tähtsaks naftarajooniks ja mõjusfääriks. Ameeriklased tahtsid tugevdada ja laiendada siit oma positsioone edasiseks sissetungiks seni inglaste jagamatu kontrolli all olevasse Ida-Aafrikasse, tugevada oma kontrolli Punast merd läbivate tähtsate kommunikatsioonide üle[3].

1946.a. sundisid ameeriklased Jeemenit sõlmima nn. Ameerika-Jeemeni lepingu[4]. 1947.a. mais suruti Jeemenile peale

---

1 А.Николаевский, К событиям в Сирии, Советская Киргизия, 29.X 1949

2 Правда, 1950, 18.апреля

3 И.А.Генин, Йемен, Москва, 1953, стр.42

4 Samas.

ameerika laen 1 miljoni dollari ulatuses ameerika sõjavarustuse ostmiseks. Üks Jeemeni imaami poegadest - emür Abdallah - külastas 1947.a. suvel Waschingtoni ja kirjutas seal alla lepingule uue ameerika laenu saamise ja ameeriklastele naftakontsessioonide andmise kohta. Kuigi imaam Jahhja juba sama aasta oktoobris loobus ameerika laenust ja anuleeris ameeriklastele antud naftakontsessioonid, oli ta muutunud inglaste silmis ebausaldatavaks. Veebruaris 1948.a. tapeti palgaliste mõrvarite poolt imaam Jahhja ja ta kaks poega.[1]

1947-48.a. kasvas ameerika ja inglise imperialistide omavahelisest võitlusest Araabia poolsaarel välja verine sõda. Peamiseks jõuks, millele siinjuures tuginesid inglased, oli Transjordaania vürstiriik. Transjordaania valitseja, kuni 1946.a. emiir ja peale seda kuningas, Abdullah Ibn Hussein oli alati briti imperialistide ustavamaid palgasulaseid. Abdullah käsutuses oli üks Araabia poolsaare kõige tugevamaid sõjajõude - inglise ohvitseride poolt käsutatav Araabia leegion. Esimest korda pärast II Maailmasõda otsustasid inglise imperialistid selle oma etturi käiku lasta seoses Palestiina sündmustega, millel me järgnevalt peatumegi.

Järgmiseks maaks, mille pärast ägedalt lõkkele löi inglise ja ameerika imperialistide võitlus, kujunes Palestiina. Enne II Maailmasõda ei kujutanud Palestiina endast eriti isuäratavat objekti imperialistlikkudele suurriikidele. Olukord

---

1 И.А.Генин, Йемен, Москва, 1953, стр.43

muutus aga pärast II Maailmasöda. Palestiina lõunaosas avastati nafta leiukohad ja mis eriti tähtis - uraani varud. Seoses uute võimsate naftajuhtmete ehitamisega hakkas Palestiina kaudu Vahemere sadamasse voolama suur osa Lähis-Ida naftast. 1948.a. arvestati, et lähemal ajal hakkab Palestiinast läbi voolama aastas 20 miljonit tonni naftat[1]. Inglise tööerakondlik valitsus mõistis sama hästi kui konservatiividki Palestiina tähtsust Briti impeeriumile. Tööerakondlik ajaleht "Socialert leader" kirjutas 3. juulil 1947.a. avameelselt: "Kesk-Ida naftarajoonide majanduslikus ja strateegilises tähtsuses peitub ainuke põhjus, mille pärast välisministeerium visalt, iga hinna eest püüdis alal hoida Palestiinat[2]".

Ameerika imperialistid ajasid oma sissetungi poliitikat Palestiinasse äärmiselt ettevaatlikult ja kavalalt. Inglaste valvsus uinutati sõbraliku koostöö näitlemisega õige pika aja jooksul ja anti siis hoop, mis tuli inglastele küllaltki ootamatult. Ja võibolla just selle tõttu vastasid esimesest ehmatusest toibunud inglased ameeriklaste salakavalusele ootamatu ägedusega, puhudes lõkkele küllaltki suurejoonelise sõja.

Juba alates I Maailmasõja lõpust ajas Inglismaa Palestiinas järjekindlalt oma vana äraproovitud imperialistlikku "divide et impera" poliitikat. 1917.a. novembris välja kuulutatud Balfouri deklaratsiooniga loodi Palestiinas juutide

---

1 И.Генин, Палестинская проблема, Москва, 1948, стр.3

2 samas, lk.11

asumisala[1]. Kogu järgneval perioodil, kuni II Maailmasõjani õhutasid inglased siin vaenu kohalike elanike - araabia hõimude ja immigreerunud juutide vahel. 1939.a. Inglise valitsuse poolt välja antud valge raamatuga lubati araablastele piirata juutide immigratsiooni ja luua 1939.a. Palestiinas riik, kus vördselt valitseksid araablased ja juudid[2]. 27.mail 1941.a. deklareeris Briti valitsus, et pärast sõja lõppu saavad araabia rahvad enesemääramisõiguse. II Maailmasõja lõpul nõudsid Palestiinas elavad nii araablased kui juudid neile antud mitmesuguste lubaduste täitmist. Seda palestiina probleemis kujunenud pingelist olukorda kasutasid Ameerika Ühendriigid kavala diplomaatilise mängu alustamiseks.

1945-47.a. ameerika ja inglise riigimehed töötasid välja vägamitmesuguseid projekte Palestiina küsimuse lahendamiseks. 1947.a. anti Palestiina küsimus lahendamiseks Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni, kus seda arutati kahel istungjärgul - mais ja septembris-novembris. Siin oli ainukeseks tõeliseks Palestiinas elavate rahvaste huvide kaitsjaks Nõukogude Liidu delegatsioon. Viimane nõudis kõigepealt Briti mandaadi tühistamist Palestiina kohta, Inglise vägede väljaviimist Palestiinast ja siis vastavalt maad asustavate rahvaste soovile kas demokraatliku föderatsiooni - araabia-juudi kaksikriigi või kahe iseseisva (araabia ja juudi) riigi moodustamist.

---

1 И.Генин, Страны Арабского Востока, стр.35

2 samas, lk.37

Palestiina rahvaste õigustatud nõudmiste survel oligi ÜRO sunnitud vastu võtma Nõukogude Liidu ettepaneku teise variandi, kuigi muudetud kujul. ÜRO Peaassamblee oma 29. novembri 1947.a. istungil otsustas luua Palestiinas juudi riigi ja tühistada Briti mandaat 15. maiks 1948.a. Selle otsuse poolt hääletasid peaaegu kõik Ühinenud rahvused. Inglise delegatsioon loobus demonstratiivselt hääle andmisest [1]. Oma sateliitide kaudu rääkisid inglased ÜRO-s aga selgemat keelt. Kõrgema araabia komitee vitsepresident Dzemal Hussein teatas ühel ÜRO Peaassamblee istungil: "Juhul kui Palestiina jagatakse kaheks riigiks, jagamise liin muutub tule ja vere liiniks [2].

Ameerika Ühendriigid teesklesid nõud, nagu toetaksid nad inglaste vastupanu kahe riigi moodustamisele Palestiinas. Alates 19. märtsist 1948.a. hakkasid Ameerika Ühendriigid esile tõstma uut Palestiina probleemi lahendamise projekti - selle eesmärgiks oli Palestiina suhtes näiliselt ÜRO hoolduse sisseseadmine teel alistada see ala täielikult ameerika ja inglise imperialistide mõjule, kusjuures Palestiina türanniks pidi saama nende ringkondade poolt ÜRO kaudu Palestiinale määratud kindral-kubernär

Vahepeal aga läksid sündmused Palestiinas eneses oma rada. Tuginedes ÜRO otsusele 29. novembrist 1947.a. kuulutas Juudi Rahvusnõukogu 11. mail 1948.a. välja iseseisva Juudi riigi moo-

---

1 И.Генин, Палестинская проблема, стр.14-15

2 samas, lk.17

dustamise Israeli riigi nimetuse all, mille ajutiseks pealinnaks kuulutati Tel-Aviv[1]. Nüüd pidasid ameerika imperialistid aega soodsaks, et heita oma näolt mask. Varsti pärast Israeli riigi loomise väljakuulutamist teatas president Truman oma eriläkituses, et Ameerika Ühendriigid tunnustavad Israeli riiki de facto. See diplomaatiline löök tuli inglastele ootamatult. Ilmselt oli ta ootamatuseks ka Ameerika Ühendriikide esindajaile ÜRO-s, kes polnud pühendatud köigisse kulissitaguse diplomaatia saladustesse. Saamata kohe teada presidendi otsust, jätkasid nad ÜRO-s pettemanöövri - Palestiina suhtes ÜRO hoolduse kehtestamise projekti kaitsmist ja seadsid end sellega öige rumalasse olukorda.

Sellest hetkest peale algas Palestiina küsimuses n.ö. mäng lahtiste kaartidega. Ameerika imperialistid sidusid oma nafta ja võimuahnete plaanide elluviimise lootuse Israeli riigiga, mille faktilise tunnustamisega olid nad kahtlematult võitnud selle riigi valitsevate kodanlike ringkondade poolehoiu. Inglise imperialistid panid aga oma panuse araabia rahvastele, musulmani fanatismile, nende poolt loodud Araabia Liigale ja selle relvastatud jõududele. Käega heites köigile oma silmakirjalikele deklaratsioonidele Palestiina probleemi rahulikust lahendamisest, tehes näo, nagu ÜRO poleks enam olemaski, panid inglased könelema oma sateliitide püssid ja suurtükid.

15. mail 1948.a. tungis Israeli territooriumile 50-60000-line Araabia armee. Selle armee tuumiku moodustas inglaste

---

1 И. Генин, Палестинская проблема, стр.18

poolt organiseeritud nn. Araabia leegion, mille ülemaks oli inglise ohvitser John Glabb[1]. 1948.a. mais kuulutas ka Araabia Liiga "püha sõja" Israeli riigile[2].

Vaevalt olid Araabia maade ülekaalukad sõjajõud tunginud Palestiinasse ja alustanud Jeruusalemma barbaarset pommitamist, kui Israeli saadeti Trumani erivolinik MacDonald, et ära hoida Israeli riigi purustamist ja ühes sellega ameerikalaste diplomaatiliste plaanide nurjumist. Hoolimata ofitsiaalsete läbirääkimiste suitsukattest omandas Palestiina konflikt nüüd selgelt ameerika ja inglise imperialistide kahevõitluse iseloomu. Israeli riigi ootamatult visa vastupanu ja kallaletungijate leeris endas tekkivate lahkhelide tõttu lõppes inglaste katse kiire löögiga purustada Israeli riik ja kehtestada Vahemere kaldail neist sõltuva Araabia Liiga võim, lüüasaamisega. Saudi-Araabia kuningas Abd-al Azis ibn Saud, Egiptuse kuningas Faruk ja Süüria ning Liibanoni valitsused hakkasid kartma, et Palestiinas peetava sõja tagajärjel Inglismaa peamarionett - Transjordaania kuningas Abdullah - muutub liiga võimsaks. Nende survel võttis Araabia Liiga vastu otsuse, et Palestiinas luuakse iseseisev Araabia valitsus. Abdullah vastas sellele manöövrile õige ebadiplomaatilise ähvardusega, et kui selle valitsuse liikmed ilmuvad Palestiina tsooni, mis on okupeeritud Transjordaania ja Iraki vägede poolt, siis ta

---

1 И.Генин, Палестинская проблема, стр.21
2 Большая Советская Энциклопедия, Т.II,

laseb nad areteerida[1]. Kõige selle tulemusena suruti Araabia-maadele 1948.a. suvel ameeriklaste poolt ÜRO kaudu peale vahe-rahu.

1948.a. sügisel teravnes Palestiina konflikt uuesti. Trumani volinikku MacDonaldi informeeriti Israeli valitsuse poolt, et Negebi rajoonis, mille valdamisele pretendeeris ka Israeli riik, on rikkalikud rauamaagi, kroomi, nafta ja uraa-ni lademed. Nüüdsest peale kujunes ameeriklaste peaeesmärgiks Palestiina küsimuses saavutada, et see rajoon satuks riigile, kes annab maapõuevarade, eriti uraani tootmise kontsessioonid ameeriklastele. MacDonald ja teda juhendavad ameerika monopo-listid võtsid tarvitusele kõik vahendid selle eesmärgi saavuta-mise kindlustamiseks. Kõigepealt nõudsid nad muidugi Negebi rajooni andmist Israelile. Samal ajal saavutasid Ameerika mono-polistid ka Egiptuse valitsuselt lubaduse, et juhul kui Negeb läheb Egiptusele, antakse kontsessioonid selle ala maapõueva-rade kohta ameeriklastele. Inglased, kellele Negeb oli ka tähtsaks strateegiliseks rajooniks, mis ühendas Vahemere ranni-kut Punase merega, panid kõik mängu, et see ala satuks Transjor-daania kätte. Inglastel õnnestus oma poolele võita ÜRO esinda-ja krahv Bernadotte, kes asus pooldama Negebi andmist Trans-jordaaniale. Varsti peale seda sai Bernadotte tulevahetusel "juhuslikult" surma[2].

---

1 И.Генин, Палестинская проблема, стр.26-27

2 А.Леонидов, Англо-американская дуэль в Израиле, Новое время, 1951, № 47, стр.23-24

Uuesti puhkenud sõjategevuse käigus hakkas sõjaõnn kalduma vahepeal tugevnenud Israeli riigi poolele. Kuna Araabia maade armeed hakkasid kandma tugevaid lüüasaamisi ja näiteks Egiptuse armee oli sunnitud puruks lööduna taganema Negebi rajooni, siis hakkasid inglased ise selles võitluse järgus juba avalikumalt välja astuma. Ühtlasi muutus kuidagi närvilisemaks ka Ameerika Ühendriikide hoiak. Inglaste poolt süüdatud sõja tules hakkas Israelis tugevnema üldrahvalik imperialismivastane liikumine, kasvama Nõukogude Liidu ja rahvademokraatiamaade autoriteet, kes, mitte nii nagu Ameerika Ühendriigid omakasupüüdlikes huvides, vaid tõesti ausalt lähtudes rahvaste enesemääramise õiguse printsiibist, tunnustasid Israeli nii de facto kui ka de jure. Oma ühinemise kongressil kuulutas Ühinenud Töölispartei, et ta taotleb koostöö ja vastastikuse mõistmise laiendamist tõeliselt demokraatlike maadega, eeskätt Nõukogude Liiduga[1]. Israeli kommunistliku partei sekretär teatas sõja ajal, et Israeli rahvamassid toetavad kommunistliku partei nõuet, et valitsus sõlmiks Nõukogude Liidu ja rahvademokraatia maadega sõpruslepingu[2].

Ameerika Ühendriikide imperialistlikud ringkonnad hakkasid kartma, et antiimperialistliku liikumise tõus võib muutuda ohtlikuks ka nende endi plaanidele. Pidades oma positsioone Israelis juba küllaltki kindlaks, hakkasid nad 1949.a. algul

---

1 И.Генин, Палестинская проблема, стр.19

2 samas, lk.22

nõudma Palestiina verise draama võimalikult kiiret lõpetamist.

Israeli ajalehtede teateil 1949.a. jaanuari alguses Inglise diversiooni-dessantüksused ja soomusväed kontsentreerusid Suessi kanali tsooni, et tungida Israeli lõunaossa ja takistada Egiptuse vägede täielikku väljalõõmist Negebi rajoonist[1]. Eespoolkirjeldatud põhjustel hakkasid ka Ameerika Ühendriigid esitama Israeli valitsusele mõningaid ähvardavaid nõudmisi. Ameerika Ühendriikide eriesindaja Israelis - MacDonald andis 1949.a. jaanuaris Israeli valitsusele üle nooodi, milles teatati, et Ameerika Ühendriigid ei tunnusta Israeli riiki lõplikult ja ei anna talle laenu, kui Israeli väed peaksid tungima Egiptuse territooriumile[2]. Kuid imperialistide poolt lõkkele puhutud söda polnud nii kerge lõpetada kui alustada. Et kaitsta oma purukslõõdud sateliite, panid inglased tegevusse oma lennuväe. Inglise sõjaväelennukid hakkasid patrulleeruma Transjordaania territooriumi kohal ja viima sinna Egiptusest sõjavarustust[3]. Muidugi ei pidanud inglased siin eriti palju lugu Lähis-Ida riikide territooriumide puutumatuse printsiibist. Ja kohe 1949.a. algul juhtus selletõttu inglastele väga ebameeldiv intsident: Israeli lennuvägi tulistas alla 5 tema territooriumile tunginud Inglise sõjalennukit. Inglise valitsus hakkas kohe selle järele rääkima israeli

---

1 Правда, 1949, 5. января
2 Правда, 1949, 6. января
3 Правда, 1949, 10. января

lendurite vägivallast ja püüdis väita, et Inglise lennukid lasti alla Palestiina - Egiptuse piiril. Nagu märkisid aga Pariisi ajalehed, oli sel juhul veidi "imelik", et kõik Inglise lennukite rusud leiti sügaval Israeli territooriumil ja üks Inglise lendur, kes päästis end langevarjuga, oli maandunudNerimi juures (20 km kaugusel Israeli piirist). Nüüd, kui inglased alustasid ägedat kampaaniat Israeli vastu ja asi läks kuni ajutiselt diplomaatiliste suhete katkestamiseni Inglismaa ja Israeli vahel, andsid Ameerika Ühendriigid selgelt mõista, et nad ei võta selles konfliktis mingit kindlat seisukohta. See oli Inglismaale selge viide, et tal on Ameerika Ühendriikidelt oodata kõike muud, aga ainult mitte toetust. Inglise imperialistid olid küllalt kogenud ja mõistsid, et hoolimata kõigest nende mäng Palestiina küsimuses on kaotatud. Nende sateliitide sõjalised jõud olid lüüa saanud, inglaste poolt neile pealesurutüd sõda oli Inglismaa autoriteeti neis riikides tunduvalt kõigutanud. 10.jaanuaril 1949.a. algasid Rhodose saarel Israeli ja Egiptuse valitsuste vahel rahuläbirääkimised[1].

Palestiina konflikt lõppes inglise imperialistide järjekordse suure lüüasaamisega. Nüüdsest peale oli Araabia poolsaare nafta Vahemerele väljumise rajoon vaieldamatult ameerika monopolistide ainuomaju all. Surunud maha sõja ajal tugevnenud antiimperialistliku liikumise, kehtestasid ameeriklased täie-

---

1 Правда, 1949, 11.января

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

liku kontrolli nii Israeli majanduse, finantside, riigiaparaadi kui ka söjaväe üle. See sõltuvus ulatus nii kaugele, et nagu selgus ühest Israeli parlamendis 1951.a. mais esitatud järelpärimisest, Israeli armee ülemjuhatus esitab Ameerika Ühendriikide söjaväelise ataśeele kõigi Israeli Ohvitseride elulood[1].

Ameerika imperialistide võimutsemise tagajärjel läheb nii tööstuse kui ka põllumajanduse areng Israeli riigis tagurpidi. Puudub rahvuslik tootmisvahendite tootmise tööstus, kõik sellelaadilised ettevõtted kujutavad endast ameerika firmade filiaale[2]. Tungĭnud Israeli majandusellu ħaarasid ameerika monopolistid enda kätte sidevahendid, raadio ja palju tööstusettevõtteid - tsemendi, naha, margariini jt. tehased[3]. Suured ameerika firmad, nagu "Ford" (kes eriti agaralt finantseerib sionistlike organisatsioonide õõnestamistegevust), "Kaiser-Freser", "Donald Daniels" jt. asutavad Israelis oma ettevõtete filiaale. Israeli põllumajanduses valitsevad suured maadeasustamise trustid ja ühingud, kes on enda kätte koondanud enamiku haritavatest maadest. Need ühingud on rahaliselt sõltuvad ameerika kapitalist, eriti ameerika pankadest "Bank of America" ja "Trust and Savig Association". Surnumeres leiduvatest mine-

---

1 Правда, 1951, 19.мая

2 Л.Ватолина, Израиль - база американского империализма на Ближнем Востоке, Вопросы экономики, 1951 № 4, стр.101

3 L.Vatolina, Edasi, 1953, 11 veebruar

raalidest valmistatud keemiliste väetusainetega võiks katta kogu maailma tarviduse, Kuid "Palestine Patache Company" meelega "külmutab kinni" need ressursid, et mitte rikkuda temale soodsat hinnakonjuktuuri maailmaturul [1].

Ameerika Eksport-Importpanga poolt Israelile 135 miljoni dollarilise laenu andmine ja samuti ka arvukad laenud Ameerika-Juudi ühingutelt tugevdavad veelgi Israeli sõltuvust Ameerika Ühendriikidest ja laostavad Israeli majandust [2]. Ameerika krediite ja laenusid ei kasutata mitte rahva vajadusteks, vaid need lähevad maa militariseerimiseks, mis neelab ka üle poole riigi eelarvest ja peale selle ka sionistlike organisatsioonide õõnestamistegevuse finantseerimiseks.

---

1 С.Микунис, Кто хозяйничает в государстве Израиле, Коммунист /Ереван/, 1949, 7.IX

2 L.Vatolina, Edasi, 1953,11veebruar

2. Inglise imperialistide püüe tugevdada oma positsioone Lähis- ja Kesk-Idas 1949.a.

1949.a. muutus Lähis- ja Kesk-Ida pärast peetav võitlus veelgi ägedamaks. Selleks aastaks kukkus läbi ameerika imperialistide avantüür Hiinas, ameerika monopolistidele läks kaduma laiaulatuslik turg. Üha selgemini hakkas ilmnema, et "Marshalli plaan" ei täida köiki temale pandud lootusi; üha teravamaks muutus majandusliku kriisi oht. Lähis- ja Kesk-Ida naftavarude körval hakkasid ameerika kapitalistè huvitama üha enam nende maade turud ja võimalused seal kapitalimahutuste teostamiseks. 1949.a. mais võttis Ameerika Ühendriikide kongress vastu seadusprojekti, mis nägi ette komisjoni moodustamist selliste maade nagu Türgi, Egiptus, Iraan, Irak, Israel, Jeemen, Liibanon, Süüria, Saudi-Araabia ja Transjordaania "tundmaöppimiseks". Ameerika ajakirjandus kommenteeris seda kui "Marshalli väikese plaani" teostamist Lähis-Ida jaoks[1].

1949.a. novembris toimus Stambulis Ameerika Ühendriikide diplomaatiliste esindajate (Türgis, Iraanis, Kreekas, Egiptuses, Süürias, Liibanonis, Irakis, Saudi-Araabias, Transjor-

---

1 Ю.Звягин, Соперничество империалистов на Ближнем Востоке, Новое время, 1949, № 38, стр.3

daanias ja Israelis) salajane kokkutulek[1]. Oma instrueerivas sõnavõtus sellel nõupidamisel teatas Ameerika Ühendriikide riigidepartemangu esindaja Mac Guy, et Ameerika Ühendriigid ei või enam leppida teisejärgulise osa mängimisega Lähis-Idas, vaid peavad Inglismaalt üle võtma peaosa vastutuses "Lääne huvide ja tsivilisatsiooni kaitsmise eest selles tsoonis".

Ameeriklaste pealetungi tugevnemine ja surmakriisi üleelava Briti kolonniaalimpeeriumi enda majanduslikud raskused sundisid erakordset aktiivsust üles näitama ka inglise poliitikuid. 1949.a. mais sooritas Inglise välisministri asetäitja William Strang reisi Lähis-Ida maadesse[2]. Kohalikud ajalehed teatasid, et Strangi reis oli otseselt seotud inglaste ja ameeriklaste üha ägeneva võitlusega Lähis-Ida naftavarude pärast. Samal ajal kui Strang, külastas Lähis-Ida maid ka üks Ameerika Ühendriikide riigidepartemangu esindaja. Mõlemad poliitikud külastasid küll samu linnu, kuid kordagi ei külastanud nad teineteist. Otsides liitlasi oma võitluses ameeriklastega pöördusid inglased oma vanade võistlejate - prantsuse imperialistide poole. Ajanud prantslased 1943.a. välja Süüriast ja Liibanonist, otsisid inglased 1949.a. nende abi, et ameeriklased omakorda neid endid välja ei ajaks Süüriast ja Liibanonist. 1949.a. juulis aset leidnud Inglise - Prantsuse läbirääkimised toimusid küll "kommunismi vastase võitluse" sildi all, kuid tegelikult aru-

---

1 А.Леонидов, Новое время, 1951, № 47, стр.24
2 Ю.Звягин, Новое время, 1949, № 38, стр.5

tati neil nõupidamistel võimalusi ameeriklaste ekspansiooni pidurdamiseks Vahemere rannikule.

Inglise imperialistid püstitasid endale 1949.a. põhiliselt järgmised eesmärgid: Neelates kibedusega alla ameeriklaste Sise-Araabiast lähtuva eduka sissetungi Palestiina rannikule püüdsid nad oma positsioone kindlustada vähemalt selle naabruses rannikul ja Irakis. Ühtlasi nagu Palestiinas puruks lõödud Transjordaania kuninga Abdullah'i lohutuseks hakkasid inglased just sel ajal aktiivselt propageerima oma Suur-Süüria loomise plaani. Seoses selle plaaniga aktiviseerisid inglased oma tegevust ka Irakis. Suur-Süüria loomise plaan nägi ette Inglismaa purureaktsioonilise marionetti - Transjordaania kuningas Abdullah'i võimu all Suur-Süüria riigi loomist, millesse tuleks ühendada Transjordaania, Süüria, Palestiina Araabia osa ja Irak. Ja lõpuks, kuna üha enam saadi andmeid Jeemenis leiduvate naftavarude kohta, püüdsid inglased alustada uut pealetungi ka selles rajoonis.

1948.a. alates muutus teravaks Süüria probleem. Tõusis päevakorrale Trans-Araabia naftajuhtme ehitamise küsimus läbi Süüria territooriumi. Dzamal Mardama valitsus keeldus selleks andmast ameeriklastele kontsessiooni[1]. 1948.a. detsembris see valitsus kukutati ja võimule tulnud ameerika orientatsiooniga Azama Halid asus ette valmistama kontsessiooni sõlmimist amee-

---

1 В.Луцкий, Политика интриг, провокаций и захватов. "Труд", 2.IX.1949 № 207

riklastega.

Nüüd pandi kogu Inglismaa Lähis-Ida agentuur kiiresti tegevusse. 1949.a. kevadel saabus Damaskusesse Intelligence Service ülem kindral Bulleck. Transjordaania väed kontsentreerusid inglaste käsul Süüria piirile. Samal ajal hakkasid Inglise diplomaatilised esindajad presidendilt üha ägedamalt nõudma Inglise-Süüria-Liibanoni sõpruslepingu sõlmimist. Kui aga need vahendid ei aidanud, siis lasti käiku vana äraproovitud vahend - riigipöörde organiseerimine. 30.märtsil 1949.a. haaras Süüriast võimu sõjaline klikk Süüria armee ülemjuhataja - - Husni-es-Zaim'i juhtimisel. Putši korraldajad vangistasid valitsuse ja riigi presidendi Šuksi-Kumal'i, maal kuulutati välja piiramisseisukord. Husni-es Zaim'i kliki selja taga seisid Inglise orientatsiooniga parteid - "rahvapartei", "uuestisünni partei" ja "musulmani vendlus"[1].

Inglased plaanitsesid sel ajal nähtavasti Lähis-Idas toime panna veel suurema pöörde enda kasuks. Inglise salaluure ringkonnis Lähis-Idas ennustati 1949.a. aprilli keskel, et lähemal ajal toimuvad tähtsad sündmused ka Liibanoni pealinnas Beirutis. Sellega viidati plaanile teostada ka Liibanonis riigipööre ja upitada võimule seal nagu Süüriaski Inglise orientatsiooniga sõjaline diktatuur. Ilmselt selle ettevalmistamiseks hakkas Inglise salaluure võrk aprilli kuul levitama väljamõeldisi, et Beirut on Süüriast põgenenud "kommunistide

---

1 Правда, 1949, 11.апреля

keskus" jm. selletaolist[1].

Liibanonis riigipöörde korraldamine aga seekord ei õnnestunud. Varsti muutus inglaste olukord jällegi ebakindlaks ka Süürias. Husni-es-Zaim, reetes teda võimule upitanud Inglise peremehed niipea, kui ta ise oli võimule saanud, hakkas eitavalt suhtuma Süüria liitmisse Transjordaania külge Suur-Süüria loomiseks ja hakkas ilmselt lähenema Ameerika orientatsiooniga Lähis-Ida maadele (Saudi-Araabia jt.). Inglased ei saanud muidugi leepida sellise oma käsilase truudusemurdmisega. Aprilli lõpus hakkas Transjordaania kuningas Abdullah koondama vägesid Süüria piirile. 27.aprillil kuulutas Süüria diktaator Husni-es-Zaim Süüria - Transjordaania piiri suletuks ja hakkas koondama Süüria vägesid[2]. Ta teatas Abdullah'ile, et ka Transjordaania on tegelikult vaid osa Süüriast. Samuti sõlmis ta ameerika monopolistidega lepingu naftajuhtme ehitamise kohta läbi Süüria; kogu maa ujutati üle ameerika kaupadega, mis andis lõõgi kohalikule tööstusele ja süüria rahva heaolule[3].

Husni-es-Zaim'i käitumine kutsus esile suure pahameele inglise imperialistide hulgas. 21.juulil 1949.a. kutsus Bevin kokku Lähis-Ida diplomaatiliste esindajate nõupidamise, kus arutati olukorda, mille kutsus esile Husni-es-Zaim'i reetmine[4]. Selle nõupidamise tulemused ei lasknud end kaua oodata: 14.

---

1 Правда, 1949, 14.апреля
2 Правда, 1949, 28.фпреля
3 А.Николаевский, Советская Киргизия, 29.X 1949
4 М.Быстров, Московский большевик, 8.IX 1949

augusti hommikul teatas Damaskuse raadio, et 13.augustil sooritas grupp Süüria armee ohvitsete polkovnik Henaui juhtimisel riigipöörde ja laskis maha diktaator Husni-es-Zaim'i ning tema peaministri. Nagu teatasid kohalikud ajalehed, oli sõjanõukogu koosseisus, mis sel korral Süürias võimu enda kätte haaras, palju Inglise orientatsiooniga ohvitsere[1], Prantsuse ajaleht "France Sois" kirjutas selle riigipöörde kohta: "Marssal Zaimi laip võib osutada korgiks ameerika naftajuhtmei-le"[2].

Samal ajal olid inglise imperialistid aktiivsed ka Irakis. Siin oli juba kord nende ekspansionistlik poliitika läbi kukkunud. Hirmule aetud ameeriklaste poolt 1947.a. alates heietatud plaanidest luua ameeriklaste prodektoraadi all olev "Suur-Kurdistan", mis pidi hõlmama tähtsad naftarajoonid - - Mosul ja Suleimanne (Irak), Kermanšahh (Iraan) ning Diarbikir (Türgi), kutsusid inglased 1949.a. alguses Londonisse ühed oma ustavamatest marionettidest - Iraki selleaegsed valitsejad - Nuri Said'i ja Saleh Džaduri. Need iraki rahva reeturid kirjutasid 15. jaanuaril 1948.a. Portsmouthis alla lepingu, mis oli Irakile ~~olnud~~ veelgi orjastavam kui 1930.a. Inglise-Iraki leping[3]. Kui iraki rahvas sai teada uuest lepingust, algas kogu maal võimas antiimperialistlik rahvusliikumine, mis kukutas Nuri-Saidi valitsuse[4].

---

1 Правда, 1949, 15.августа
2 М.Быстров, Московский большевик, 8.IX 1949
3 Правда, 1949, 20.февраля
4 И.Генин, Страны Арабского Востока, стр.411

1949.a. jaanuaris suutsid inglased Nuri-Saidi Irakis jälle võimule upitada[1]. Võimule saanud, kehtestas Nuri-Said 18. jaanuaril 1949.a. Irakis erakorralise olukorra. 15.veebruaril möistis Bagdadi sõjakohus surma 4 Iraki kommunistliku partei juhtivat tegelast. 56 iraki patriooti möisteti eluks ajaks vangi ja sunnitööle[2]. Massiliste areteerimiste ja terrotiga püüdis Nuri-Said luua soodsat olukorda Inglise-Iraki lepingu uuesti sölmimiseks. Kuigi inglased suutsid säilitada endi juhtivad poliitilised positsioonid Irakis, ei suutnud nad ära hoida ameerika monopolistide majandusliku sissetungi tugevnemist Irakisse. Just samal 1949.a. alustasid ameeriklased "Irac Petroleum Company" aktsiate kokkuostmist, ostes neid ära nörgemate prantsuse ja belgia monopolide käest. Juba 1949.a. pakkusid ameerika kapitalistid Iraki valitsusele 300 miljoni dollari suurust laenu[3]. 1950.a. mais andis ameeriklaste poolt kontrollitav Rahvusvaheline Rekonstruktsiooni ja Arendamise Pank Irakile 12,8 miljonit dollarit laenu. Iraki valitsuse poolt palutavate uute laenude saamise tingimuseks seati ameerika "spetsialistide" rakendamine Irakis[4].

Veelgi edukamalt arenes ameeriklaste majanduslik peale-
tung Irakiga naabruses asuvas Afganistanis. Afganistani eks-

---

1 Правда, 1949, 20.февраля
2 Правда, 1949, 16.февраля
3 П.Кремнев, Англо-американское соперничество в Ираке, "Труд" 2.VI 1949, № 128
4 И.Коробейников, Экспансия американских монополий в странах Ближнего и Среднего Востока, Внешняя Торговля, 1951, № 2, стр.32

pordist haarasid juba 1949.a.-ks ameerika monopolid enda kätte 80 %[1]. Juba 1947.a. sai ameerika lennukompanii - Transcontinent and Western Air endale õiguse lennuliinide rajamiseks Afganistanis. Eriti tervnesid Inglise-ameerika vastuolud Afganistanis 1949.a. Ameeriklased sel aastal tegid Afganistani valitsusele ettepaneku võtta neilt laen 250 miljoni dollari ulatuses teede ehitamiseks, eriti Nõukogude Liidu piiri suunas viivate strateegilise tähtsusega teede ehitamiseks.

Lühiajalisi tulemusi andis inglaste "vastupealetung" Araabia poolsaare lõunatipus - Jeemeni vürstiriigis. Hoolimata poliitilistest mõrvadest 1948.a. algul, ei tahtnud ka järgnev Jeemeni valitseja imaam Ahmed anda inglastele kontsessiooni maapõuevarade ekspluateerimise kohta. 1949.a. provotseerisid inglased Jeemeni piiril sõjalisi kokkupõrkeid. Septembris pommitasid inglise lennukid Jeemeni asulaid ja hävitasid ühe fordi Jeemeni piiril. 1949.a. novembris, hoolimata Jeemeni valitsuse protestist, alustas briti naftakompanii kohalike naftaleiukohtade uurimist.

Ameerika imperialistid vastasid sellele õige varsti omapoolsete aktsioonidega[2]. 1950.a. märtsis saabus Jeemenisse ilma Jeemeni valitsuse loata ameerika relvastatud ekspeditsioon näiliselt selgitama uraanivarude olemasolu. Sama aasta

---

1 Е.Артамонов, Американское проникновение в Афганистан, Новое время, 1949, № 14, стр. 11,12

2 И.Генин, Йемен, стр.43-44

mais oli imaam Ahmed sunnitud ameeriklastele luba andma nafta- ja kullaleiukohtade uurimiseks. 1950.a. juulis sõlmis Jeemeni valitsus lepingu ARAMCO'ga naftavarude ekspluateerimise kohta. Raevule aetud ameeriklaste edust, alustasid inglased veel metsikumaid rünnakuid Jeemenile. 1950.a. augustis pommitasid inglise lennukid uuesti kohalikke asulaid ja kindlustusi. Kuigi 1951.a. algul taastati uuesti diplomaatilised suhted Inglismaa ja Jeemeni vahel, on nende vahekord praegugi pinev ja ameerika monopolide mõjuvõim Jeemenis ilmselt prevaleerib.

Nagu näeme, andsid inglaste vastumanöövrid ameerika imperialistide mõju tugevnemisele 1949.a. hoolimata suurtest jõupingutustest siiski vördlemisi väikesi tulemusi. "Suur-Süüria" loomise plaanid kukkusid häbiga läbi. Inglased suutsid suurte jõupingutustega ainult ajutiselt kindlustada oma positsioone Süürias ja Irakis, nad ei suutnud isegi teostada oma plaane Liibanoni suhtes. Pealetung Jeemenis, hoolimata oma metsikusest, ei andnud inglastele mingeid tagajärgi. Samal ajal aga valmistasid ameerika imperialistid inglastele ette lööke Lähis-Ida palju olulisemates maades - Iraanis ja Egiptuses.

3. Ameerika ja inglise monopolistide võitlus iraani nafta pärast.

1949.a. hakkasid inglise imperialistid üha tõsisemat muret tundma oma positsioonide pärast ka Iraanis. Juba II Maailmasõja ajal oli Inglismaa sunnitud sõja olukorras, sõltudes täiesti Ameerika Ühendriikidest n.ö. vaikselt kannatama ameeriklaste üha tugevnevat sissetungi Iraani poliitika ja majanduse sfääridesse. Iraani poliitikategelane Kavam-es-Saltane saavutas juba 1942-43.a., peaminister olles, ameeriklaste käsilase kuulsuse. Tema võimuloleku ajal tõid ameeriklased oma sõjaväed Iraani territooriumile, jõudsid oma kaupade ekspordi suhtes Iraani impordis teisele kohale (India järel), saatsid Iraani armeed "reorganiseerima" oma sõjavälise missiooni[1]. 1943.a. kuni 1945.a. alguseni võimutses Iraanis A. Millspaughi juhtimisel olev "ameerika majanduslik komisjon", mille nimeliseks ülesandeks oli Iraani majanduse reorganiseerimine, kuid mis tõeliselt tegeles kõige mustemate spekulatsioonidega ja Iraani majanduse allutamisega ameerika monopolidele. 25.aug. 1944.a. kirjutas Millspaugh ise oma missiooni ülesannetest järgmiselt: "Kuigi ... missiooni tõeline positsioon peab olema veidi maskeeritud, et halastada iraanlaste tunnetele, peab missioon olema tegelikult maa valitse-

---

1 М.С.Иванов, Очерк истории Ирана, Москва, 1952, стр. 353-354

miseks finants-, majandus- ja ühiskondlike asjade üle[1]. Kui Millespaughi missiooni spekulatsioonid ja mahhinatsioonid olid võtnud juba liiga skandaalse ulatuse, võttis Iraani medžlis temalt 8. jaanuaril 1945.a. volitused ära ja sama aasta veebruaris oli see ameerika suurspekulant sunnitud lahkuma Iraanist[2].

1946. ja 1947.a., kui võimul oli jällegi Kavam-es-Saltane, oli Iraani ajalugu tähistatud ühelt poolt demokraatlike jõudude verise mahasurumise ja teiselt poolt Ameerika Ühendriikide mõju tunduva tugevnemisega. Sõjaväe ja sandarmeeria tääkide abil surus Kavam-es-Saltane maha Iraani-Ažerbaidžanis võimsa demokraatliku liikumise, mis taotles Ažerbaidžani alal rahvuslikku autonoomiat.

22.oktoobril viis Kavam-es-Saltane välisimperialistide käsul medžlises läbi sõja ajal sõlmitud ja Iraani rahvamajandusele väga kasuliku Nõukogude Liidu -Iraani naftalepingu tühistamise. 1946.a. alustas ta Ameerika Ühendriikide kontrolli all oleva Rahvusvahelise Pangagz läbirääkimisi Iraanile 250 miljoni dollari laenuks saamiseks; Iraani hakkas saabuma üha enam ameerika "spetsialiste".

1947.a. teisel poolel hakkas Kavam-es-Saltane juba avalikult näitama, et ta teenib ainult ameerika monopoliste. Ta hakkas rääkima "Inglise-Iraani naftakompanii" kontsessiooni "muut-

---

1 М.С.Иванов, Очерк истории Ирана, стр.357

2 samas, lk.360

mise" vajalikkusest. Neile plaanidele õhutas Kavam-es-Saltone ameerika saadik Iraanis, kes soovitas seda hoolikalt ette valmistada ja lubas, et ameerika monopolistid ostavad ära inglastele kuuluvad aktsiad. Vajaduse korral võis ameerika saadiku arvates luua uus Ameerika-Iraani või Ameerika-Inglise-Iraani naftakompanii[1].

Oht oma peamistele positsioonidele Iraanis pani inglise imperialistid palavikulisse tegevusse. Inglaste toetusrahadega väljaantavad iraani ajalehed alustasid kampaaniat Ameerika Ühendriikidelt taotletava 250 miljonilise laenu vastu[2]. 1947.a. detsembris sõitis Lähis-Idasse spetsiaalselt asju korraldama Inglismaa esindajana tuntud poliitikategelane Eden. Inglased kasutasid ära šahhi kadedust ja umbusaldust Kavam-es-Saltane'i vastu (šahh kahtlustas seda auahnet politikaani Iraani vabariigiks muutmise taotluses) ja õhutasid šahhi oma peaministri vastu. Inglaste intriigide tulemusena ei saanud Kavam-es-Saltane 1947.a. lõpus medžlises enamust ja 1947.a. detsembris sai peaministriks inglaste käsilane Ibrahim Hakimi. Kuigi Hakimi esialgu vähendas Ameerika Ühendriikidelt võetavat laenu sõjalisteks otstarveteks ja deklareeris, et Iraanil pole vajagi suuremat ameerika laenu, kuna riik saab küllalt sissetulekuid "Inglise-Iraani naftakompanii" käest, kuid juba 1948.a. algul alustas ta ameeriklastega uuesti läbirääkimisi 250 mil-

---

1 М.С.Иванов, Очерк истории Ирана, стр.404 и сл.

2 samas, lk.405

jonilise laenu saamise asjus ja sõlmis Ameerika Ühendriikide-
ga sõjalise lepingu[1].

1948.a. tabas Iraani, mis selleks ajaks oli juba üle ujutatud ameerika kaupadega (1948.a. veeti Ameerika Ühendriikidest Iraani kaupu 43 miljoni dollari eest, Iraanist Ameerika Ühendriikidesse vaid 26 miljoni dollari eest), tõsine majanduskriis[2]. Selle pinnal ja ameerika ja inglise monopolide vahelise võitluse tulemusena kestis Iraanis pikemat aega valitsuskriis. Juunis, 1948.a. sai peaministriks ameeriklaste käsilane Hažir, peale seda aga muutus veel mitu korda Iraani valitsuse koosseis.

1948.a. nõudsid ameerika monopolid, mis 1946.a. naftaleppega olid saanud endale veerandi "Inglise-Iraani naftakompanii" aktsiatest, juba suuremat osa - 45 % - 50 %, lubades vastutasuna loobuda nõudlustest Bahreini saartele[3]. Inglased püüdsid sellest ebameeldivast "ohvrist" pääseda ja pidasid samal ajal Iraani valitsusega otseselt läbirääkimisi nn. lisalepingu sõlmimise kohta, mis, tehes Iraanile mõningaid tähtsusetuid järelandmisi, oleks põhiliselt jõusse jätnud 1933.a. Inglise-Iraani naftakontsessiooni.

Samal ajal jätkasid ameeriklased põhjalikke ettevalmistusi Iraani probleemide lahendamiseks enda kasuks. Peale läbi-

---

1 М.С.Иванов, Очерк истории Ирана, стр. 410 и сл.
2 Правда, 1949, 6.июня
3 М.С.Иванов, Очерк истории Ирана, стр.430 и сл.

rääkimisi Iraani nn. 7-aastase arendamise ja rekonstruktsiooni plaani elluviimise kohta, alustasid 20 ameerika "eksperti" 1949.a. aprillis ringsõitu mööda Iraani, uurides sadamaid, telegraafiliine, tööstusi jne.[1]. Need ameerika "eksperdid" pidid oma uurimise alla võtma ka 30 Iraani linna.

Et luua oma mahhinatsioonidele kõige soodsamata olukorda, lasti Iraani valitsusel massilise terroriga maha suruda maa demokraatlikke jõude[2]. 1949.a. 4. veebruaril organiseeriti selleks provokatsiooniline atendaat Šahhile, millele järgnes verise terrori laine maa demokraatlike jõudude vastu.

1949.a. juulis arutas Iraani XV medžlis oma viimasel istungjärgul inglaste poolt pakutava "lisalepingu" sõlmimise küsimust ja lükkas selle lepingu tagasi. Paljud kohalikud ajalehed kirjutasid sel puhul, et medžlis astus selle sammu ameerika monopolistide survel[3].

1949.a. novembris sõitis Šahh Mohhammed Riza president Trumani isiklikul kutsel külaskäigule Ameerika Ühendriikidesse. Teda viis sinna ameerika presidendi isiklik lennuk, mille nimeks saatuse iroonia tõttu oli "Independence" ("Sõltumatus")[4]. Šahhil olid Waschingtonis kohtumised Trumani, Achesoni, kindral Bradley jt. Ameerika Ühendriikide juhtivate tegelastega. Iraani Šahh palus neil läbirääkimistel kaht oma võimu peatuge -

---

1 Правда, 1949, 2. апреля
2 Правда, 1949, 10. февраля
3 Правда, 1949, 31. июля
4 Правда, 1949, 28. ноября

- relvi ja raha.

1949.a. saavutatud tulemustega polnud ameeriklased veel sugugi rahul. "Inglise-Iraani naftakompanii" läbi ekspluateerisid inglise imperialistid siiski veel suuremat osa iraani naftast ja seetõttu muutus võitlus kahe "partneri" vahel Iraanis üha ägedamaks.

Välisimperialistide poolt paljaks riisutud iraani majanduse aastaid kestnud agoonia meelestas osa iraani rahvuslikust kodanlusest vaenulikult välisimperialistide ja eeskätt vanade iraani rahva rõhujate - inglaste ja nende "Inglise-Iraani naftakompanii" vastu. Aastate jooksul pidasid inglased Iraani valitsusega läbirääkimisi nn. lisalepingu sõlmimise asjus, kuid ei lubanud kunagi rohkem, kui tühiseid järelandmisi. Ameeriklased tegutsesid kavalamalt: pika aja jooksul pidasid nad demagoogilisi läbirääkimisi suure 250 miljonilise laenu andmise suhtes, et selle vastu võtta märkamatult üha suuremaid positsioone Iraani majanduses. Mis aga Iraanil, hoolimata kõigist neist pikkadest läbirääkimistest, saamata jäi, oli suurem laen või muu kujuline välismaine rahaline toetus. Kõige selle tagajärjel muutus iraani kodanluse ringkondades üha populaarsemaks maa naftatööstuse natsionaliseerimise idee. Selle muutis oma loosungiks ka dr. Mossadõki juhtimisel olev Iraani partei - - "Rahvusrinne". Selle partei juhtideks peale Mossadõki olid: Iraani üks tähtsamaid usutegelasi Kašani, kindral Zahhedi, dr. Daftari ja dr. Ehhiat. Kõik nad vihkasid siiralt inglasi. Kui inglise väed okupeerisid Lõuna-Iraani, siis arreteeriti

või saadeti maalt välja kõik nimetatud poliitikategelased. "Tõenäoliselt see grupp valmistas maftatöösstuse natsionaliseerimise seadusprojekti ette rohkem viha tõttu inglaste, kui armastuse tõttu kodumaa vastu", kirjutab selline vilunud vaatleja nagu M. Macciocchi[1]. "Rahvusrinde" partei ümber ja selle juhtimisel hakkasid kujunema erilised "Inglise-Iraani naftakompanii" vastu peetava võitluse ühingud.

Sel pinnal alustasid ameerika imperialistid äärmiselt ohtlikku, kuid ühtlasi julget ja suurimat võitu töötavat kulissidetagust salajast mängu[2]. Ameeriklaste plaan oli nähtavasti üldjoontes järgmine: ajada kulissidetaguste afääride kaudu olukord Iraanis nii pingeliseks, et "Inglise-Iraani naftakompanii" natsionaliseeritaks ja siis ilmuksid ameerika monopolistid kui rahusobitajad ning võtaksid "omakasupüüdmatu abi" andmise sildi all endise "Inglise-Iraani naftakompanii" tööstused ja naftaleiukohad ameerika monopolide käsutusse ja ühe-ainsa hoobiga oleks Inglise Lähis-Ida naftahegemooniale antud surmav hoop.

Kogu 1950.a. toimus selle suurejoonelise löögi ettevalmistamine suurima saladuskatte all. Et omada otsustaval momendil enda käes juhtivaid niite kõigis küsimustes, jätkasid ameeriklased veel laialdasemalt sissetungi Iraani majandusse, püüdsid kanda kinnitada isegi seni inglaste kõige truumate

---

1 М.Мачокки, Иран в борьбе, стр.55

2 М.С.Иванов, Очерк истории Ирана, стр.433

palgasödurite - Iraani karjakasvatajate höimude-šeikide - juures. Veelgi tugevdati ameerika sõjalisi positsioone Iraanis.

Ameeriklased teadsid juba ette, et 1950.a. lõpus ja 1951. a. alguses olukord Iraanis muutub pingeliseks. Sellest tunnistab kasvõi asjaolu, et 1950.a. augustis töid ameeriklased oma saatkonna kaitseks Teherani 300 ameerika mere-jalaväe sõdurit[1].

Iraani Medžlises hakkasid kostma üha tugevamini hääled, mis nõudsid "Inglise-Iraani naftakompanii" natsionaliseerimist. 1950.a. veebruaris Teheranis korraldatud XVI medžlise järelvalimistel võitis täielikult dr. Mossadöki juhitud rahvarinde blokk, mille loosungiks oli "Inglise-Iraani naftakompanii" natsionaliseerimise nõue[2]. Dr. Mossadöki võit valimistel võeti Wall-Streeti ringkondades ja Waschingtonis vastu suure rahuldustundega[3].

Hästes suurt ohtu oma positsioonidele, rakendasid inglise imperialistid isegi palgalisi nurga tagant mõrvajaid[4]. 27.mail lasti Teherani teatris maha medžlise deputaat, ajalehetoimetaja Ahmed Dekhaan, üks naftatööstuse natsionaliseerimise aktiivsemaid nõudjaid. Mõrvariks oli "Inglise-Iraani" naftakompanii teenistuja Hassan Džaffars.

1950.a. lõpus kogusid ameeriklaste põrandaalused agendid viimaseid täpsemaid andmeid "Inglise-Iraani naftakompanii" kohta.

---

1 Правда, 1950, 1. и 3. августа
2 М.С.Иванов, Очерк истории Ирана, стр.428
3 М.Мачокки, Иран в борьбе, стр.55
4 Правда, 1950, 31.мая

Teheranis tegutses selleks ameerika salapolitsei juhtimisel spetsiaalne pörandaalune organisatsioon[1], 1951.a. jaanuaris tabas seda organisatsiooni teatud määral läbikukkumine - Iraani politsei sai organisatsiooni jälile. Sealjuures selgus, et sellesse organisatsiooni on segatud rida tähtsaid ametnikke Iraani valitsusest, nende hulgas peaministri kantselei ülem ja arhiivi ülbema asetäitja. Organisatsioon tegeles andmete kogumisega Iraani valitsuse ja "Inglise-Iraani naftakompanii" suhete, nafta tootmise ja kasumite jaotamise kohta, Iraani-Nõukogude Liidu suhete kohta jne. Kõik need andmed olid ameeriklastele vajalikud, et omada selgust inglise monopolistide positsioonide kohta ja avaldada "oskuslikult" survet Iraani valitsusele. Ilmselt ameeriklaste nõudel summutati selle organisatsiooniga seotud skandaal, Iraani ajalehtedel oli keelatud sellest üldse midagi kirjutada.

Sel ajal kui üks anastaja valmistus teisele löögi andmiseks, võttis Iraani majanduskriis ja selle pinnal arenev antiimperialistlik liikumine õige ähvardava ulatuse. Maailmaturul valitseva riisihindade languse tõttu vähenes riisi väljavedu Iraanist - 1946.a. eksporditi riisi 58 000 tonni, 1948.a. aga ainult 3 200 tonni[2]. Ameerika kaupade uputuse tõttu sulgesid paljud Iraani tööstusettevõtted oma uksed, mille tagajärjel tööta tööliste arv aina kasvas. Iraani peaministri andmeil oli

---

1 Правда, 1951, 28. января
2 М.С.Иванов, Очерк истории Ирана, стр.418 и сл.

1950.a. septembris Iraanis 500 000 töötut. Iraani linnade tänavail liikusid töötute ja nälja eest linnadesse põgenenud talupoegade rahutud salgad. Üha suuremat kõlapinda hakkas iraani rahva laiades hulkades leidma välisimperialistide ja välismaiste naftamonopolide vastase võitluse loosung.

Siis toimusid esimesed sündmused, mis ajasid hirmuärevusse mitte üksi inglise, vaid ka ameerika imperialistid. Kui Iraani peaminister kindral Razmara oli 1950.a. suvel püüdnud ilma igasuguse eduta saada rahalist toetust nii inglastelt kui ka ameeriklastelt, sõlmis ta 4. novembril 1950.a. kaubalepingu Nõukogude Liiduga. 1951.a. algul sai ta hakkama veelgi "häbematuma" sammuga - ta saatis Iraanist välja osa ameerika "eksperte"[1]. Selle "liigjulguse" pärast maksis kindral Razmara oma eluga - 7. märtsil 1951.a. ta mõrvati.

Üha kasvava üldrahvaliku antiimperialistliku liikumise survel võttis medžlis 15. märtsil 1951.a. vastu seaduse Iraani naftatööstuse natsionaliseerimise kohta. 16.märtsil toimus medžlise selle sammu toetamiseks tema hoone ees võimas rahvademonstratsioon.

Nüüd oli saabunud kauaoodatud hetk ameerika naftamonopolidele. Razmara mõrvaga oli Iraani valitsus ajutiselt täiesti desorganiseeritud, uus peaminister Hassain Ala suutis moodustada uue valitsuse alles 20.märtsil[2]. Iraani medžlis oli

---

1 М.С.Иванов, Очерк истории Ирана, стр.430 и сл.
2 Правда, 1951, 21. марта

naftatööstuse natsionaliseerimise seaduse juba välja kuulutanud, kuid isikud, kes selle elluviimisel vähemalt osaliseltki arvestasid Iraani rahvuslikke huve, polnud võimul (dr. Mossadök). Nüüd oli õige aeg ameerika monopolistidel astuda esile meelitavate lubadustega. Isu iraani nafta järgi oli nii suur, et tekkis isegi väike "tõuklemine" viie ameerika naftamonopoli vahel[1]. Esimesena pakkus "Texas Oil Company" Iraani valitsusele temale "Inglise-Iraani naftakompanii" kontsessiooni üleandmise eest 60 % tulevikus saadavast kasust; temast pakkus aga otsekohe üle "Standard Oil". Siis lubas "Socony Vacuum Oil Company" 65 % kasust; "Esso Standard Oil Company" tõstis veelgi pakkumise summat, siis aga löödi köik üle "ARAMCO" poolt, kes pakkus isegi 72 %. ARAMCO suurim "heldus" on seletatav sellega, et see naftakompanii taotles köige suurejoonelisemate plaanide elluviimist. Rockefelleri kontsern, kelle kapitalid olid paigutatud ka ARAMCO ettevõttesse, tahtis sel teel ühe hoobiga kehtestada oma võimu peaagu kogu kapitalistliku maailma naftatoodangu üle, luua naftamonopol, mis kontrolliks Lõuna- ja Kesk-Ameerika ning Lähis- ja Kesk-Ida naftatoodangut[2]. Et sündmusi poliitiliselt juhtida, saabus kiires korras Teherani Ameerika Ühendriikide riigidepartemangu Lähis-Ida osakonna ülem Mac Guy.

Inglastele jäi üle vaid jõuetu raev ja sõjalised ähvardu-

---

1 С.М. Иванов, Очерк истории Ирана, стр.437, Правда, 1951, 19.марта

2 Ю.Звягин, Зарубежная печать об иранской нефти Новое время, 1951, № 29, стр. 12

sed. Märtsi lõpus lahkus kiires korras Malta saarelt Inglise ristleja "Gambya", et sõita Pärsia lahte[1]. See oli ainult üks esimestest Inglise sõjalaevadest, mis saabusid Pärsia lahte ja suunasid oma suurtükitorud Lõuna-Iraani naftarajoonidele. (Varsti oli seal 2 lennukite emalaeva, 4 ristlejat jne. - - kokku 40 sõjalaeva).

Kuid peagi selgus, et tegelikult polnud parem ka ameerik-laste olukord - "suur saak" hakkas nende käest ära libisema. Rahvamasse põlgavad dollarikuningad olid teinud saatusliku vea - nad olid ala hinnanud antiimperialistliku rahvaliikumise jõudu. Vastuseks "Inglise - Iraani naftakompanii" repressioonidele algas Kermanšahhi ja Isfahani naftarajoonides võimas streigiliikumine, mida solidaarsusstreikidega ja demonstratsioonidega toetas kogu maa[2]. 17. mail toimus Teheranis "Rahvusliku Võitlusühingu Inglise-Iraani naftakompanii vastu" I kongress[3]. Kongress nimetas demonstratiivselt ühingu ümber "Rahvuslikuks Võitlusühinguks imperialistlike (s.t. mitte ainult inglise - V.K.) naftaühingute vastu Iraanis". Mai kuu keskel oli sunnitud endine Iraani saadik Ameerika Ühendriikides Hassein Ala loovutama peaministri tooli välismaiste naftakompaniide vastu peetava rahvusliku võitluse juhile dr. Mossadõkile. 24. mail teatas Mossadõki valitsus "Inglise-Iraani naftakompaniile", et talle antakse 6 päeva aega vabatahtlikuks likvi-

---

1 Правда, 1951, 30.марта
2 М.С.Иванов, Очерк истории Ирана, стр.439-440
3 Правда, 1951, 20.мая

deerumiseks, vastasel korral võetakse tarvitusele sunniabinõud[1]. 25.mail andis Mossadõk pressikonverentsi, kus ta iseloomustas uue valitsuse poliitikat järgmiselt: Iraani rahvas on väga vaene, vaesusest pääsemiseks on ainult kaks teed: kas saada välislaene, või kasutada ise Iraani rikkalikke maapõuevarasid. Läbirääkimised välislaenude saamiseks ei andnud aastate jooksul tulemusi ja nüüd on jäänud ainult üks tee - saada ise tulusid oma naftast. "Inglise-Iraani naftakompanii" ülevõtmine pole mingi ekspropriieerimine, asi on vaid selles, et seaduslik omanik võtab oma varanduse tagasi. Ükskõik, millise riigi vahelesegamine võib viia tõsiste tagajärgedeni.

29.mail toetas valitsuse seisukohta 80 000 iraanlase võimas demonstratsioon Teheranis[2]. Sellises olukorras tekkis ameerika ja inglise imperialistidel üks ühine mure - kuidas lämmatada liiga võimsaks paisunud naftatöõstuse natsionaliseerimist taotleva liikumise laine. Selletõttu ameerika monopolistid vähemalt osaliselt hakkasid toetama Inglismaa diplomaatilisi samme, mis muidugi ei takistanud ameerika naftakuningaid jätkamast kulissidetaguseid "sondeerimisi" ning seda taotlemast, et lõplik küsimuse reguleerimine toimuks eelkõige ameerika ja mitte inglise monopolide huvides.

18.mail 1951.a. teatas Inglise saadik Iraani valitsusele, et Inglismaa ei tunnusta Iraani õigust annuleerida 1953.a. naftalepet. Ameerika Ühendriikide valitsus teatas, et ta

---

1 Правда, 1951, 25. мая

2 М.С.Иванов, Очерк истории Ирана, стр.441 - 142

toetab Inglise valitsuse avaldust. 26.mail esitasid Ameerika Ühendriigid noodi, milles teatati, et nad on Iraani naftatööstuse natsionaliseerimise vastu. Sellele järgnes president Trumani kiri Mossadökile, milles ta "soovitas" alustada läbirääkimisi Inglismaaga[1]. 1951.a. juulis lavastasid inglased Iraanile surve avaldamiseks Inglise-Iraani naftaküsimuse "läbivaatamise" Haagi rahvusvahelises kohtus[2]. 5.juulil langetas see imperialistide löa otsas olev organ otsuse inglise imperialistide hu-vides, kohustades Iraani valitsust seda küsimust Inglise valitsusega "reguleerima", s.t. inglaste nõudeid täitma.

9.juulil saatis Truman Iraani valitsusele uue ähvardava kirja ja varsti järgnes sellele presidendi spetsiaalse esindaja Harrimani saabumine Iraani. Harriman surus Iraani valitsusele peale uued läbirääkimised inglastega ja käitus nendel läbirääkimistel õige ähvardavalt, öeldes näiteks, et Iraan ei müü ämbritki naftat, kui ta ei anna järele[3].

Välisimperialistide häbematu vahelesegamine Iraani siseasjadesse kutsus esile võimsad protestid iraani rahvamasside poolt. Iraani rahvas välejndas pahameelt selle vastu, et Mossadöki valitsus oli asunud uutele läbirääkimistele imperialistidega. 15.juulil toimus Teheranis võimas demonstratsioon, mille käigus esitati järgmised nõuded: Harrimani viibimatu lahkumine

---

1 М.С.Иванов, Очерк истории Ирана, стр.441
2 Правда, 1951, 7.июля
3 Правда, 1951, 22.июля

Iraanist, rahva sõltumatuse ja vabaduse eest võitlejate mõrvarite andmine kohtu kätte, teha täiesti lõpp "Inglise-Iraani naftakompanii" tegevusele, anda täielik vabadus ametiühingutele, kõigile demokraatlikele organisatsioonidele ja ajalehtedele. Hirmutatuna rahvamasside demokraatliku liikumise võimsast tõusust, saatis Mossadõki valitsus demonstrantide vastu sandarmeeria, politsei ja palgalised mõrtsukad. Teherani tänavad kattusid 120 tapetud ja 300 haavatud Iraani sõltumatuse eest võitleja verega. Kuid ka see verine terror ei murdnud iraani rahva vastupanu. Demonstratsioonid jätkusid ka 16.juulil, rahva hulgast kostsid hüüded: "Mossadõk, sinu näo eest on maha kistud mask!", "Sa oled ameeriklastega ühel nõul - sa reetsid rahva ja tapad ta poegi!"[1]. Iraani demokraatlike masside võimsa väljaastumise tõttu ei julgenud Mossadõki valitsus täielikult reeta rahvast ja minna kõigile välisimperialistide poolt nõutud järelandmistele.

23.augustil lahkus Inglise delegatsioon uuesti tulemusteta Teheranist[2]. 26.augustil lahkus pärast 1,5 kuulist Iraanis viibimist sealt ka Harriman. Kui ta enne väljasõitu lennuväljal veel teatas, et ta loodab peatselt Iraani tagasi pöörduda, siis võib seda iseloomustada ainult kui püüet nutuse näoga nalja teha.

Kogu see aeg ei unustanud ameerika monopolistid muidugi ka kulissidetagust Inglismaa vastast mängu. Ameerika Eksport-

---

1 М.Мачокки, Иран в борьбе, стр.59 и сл.
2 Правда, 1951, 24. августа

import Pank pakkus Iraanile 25 miljoni dollari suurust laenu, kelkides sellejuures, et see laen annab ameeriklaste kätte iraani nafta[1]. Ameerika kompanii "Lec factors incorporated" pakkus suurejooneliselt lahkuvate inglise spetsialistide asemele 25 000 ameerika spetsialisti nafta alal. Liibanoni ajaleht "Telegraph" teatas, et Harriman pidas oma missiooni ajal kulissidetaguseid läbirääkimisi iraani naftatööstuse allutamisest ameerika monopolidele[2].

1952.a. võtsid ameerika monopolistid tarvitusele uue manöövri. Selle aasta veebruaris söitis Waschingtonist Iraani grupp Rahvusvahelise Rekonstruktsiooni ja Arendamise Panga esindajaid, et pidada läbirääkimisi Iraani valitsusega nafta küsimuses. Selle panga esindajad tegid ettepáneku, et pank hakkaks finantseerima Iraani naftatööstust, kasumid aga jagatakse Iraani valitsuse ja panga, või uue, panga poolt loodava naftakorporatsiooni vahel[3]. Kuna aga see pank sõltub täiesti ameerika kapitalistidest, siis oli see halvasti maskeeritud katseks allutada iraani naftatööstust ameerika monopolidele. Seda sammu toetas omapoolse ähvardusega Ameerika Eksport-import Pank, mis just samal ajal, 12.veebruaril, teatas, et ta ei saa anda Iraanile lubatud 25 miljonit dollarit laenu, kuna ta põle kindel, kas Iraan suudab laenu tagasi maksta[4]. Hoolimata sellistest

---

1 С.М.Иванов, Очерки истории Ирана, стр.442 и сл.
2 Правда, 1951, 30.сентября
3 Правда, 1952, 9.февраля
4 Правда, 1952, 14.февраля

ähvardustest ja ameerika saatkonna otsesest vahelesegamisest, lõppesid ka need läbirääkimised tulemusteta.

1952.a. juulis üritasid ameerika imperialistid uuesti riigipööret. Pannes tegevusse oma agentuuri šahhi palees, saavutasid nad 16.juulil Mossadöki erruminekuni[1]. Võimule upitati väljateenitud ameerika agent Kavam-és-Saltane. Juba 19.juulil oli tal kohtumine ameerika saadiku Hendersoniga[2], Kavam-es-Saltane väljendas avalikult oma eitavat suhtumist naftatööstuse natsionaliseerimisse ja rääkis, et naftakonflikt tuleb lahendada nii, et "head suhted" Ameerika Ühendriikide ja Inglismaaga ei kannataks[3]. See ameeriklaste avantüür osutus aga õige lühiajaliseks. 20.juulil toimusid Teheranis jt. Iraani linnades võimsad rahvademonstratsioonid ja Kavam-es-Saltane oli sunnitud 21.juulil erru minema[4]. Peaministriks sai uuesti Mossadök.

Kõige ülaltoodu järgi tekib paratamatult küsimus, milline ajalooline hinnang tuleb anda "Rahvusrinde" liidrite ja eriti dr. Mossadöki tegevusele. Kõigepealt tuleb silmas pidada, et Mossadöki näol on meil tegemist osava poliitikategelasega, kes oma eesmärkide taotlemisel oskuslikult ära kasutas nii demagoogiat kui ka müstikat. Ühel esimestest medžlise istungeist

---

1 Ю.Звягин, К событиям в Иране и Египте, Новое время 1952, № 31, стр.12

2 Правда, 1952, 22.июля

3 К.Измайлов, Обострение англо-американской борьбы за сырьё, Новое время, 1952, № 31, стр.4

4 Правда, 1952, 22. июля

peale tema võimuletulekut röökis Mossadök suure paatosega oma prohvetlikust unenäost, mille ajal salapärane hääl oli talle öelnud: "Valmistu sooritama märtri kangelastegu kodumaa nimel". "See on inimene", kirjutas üks inglise ajaleht, "kes võib kuni pisarateni härdusse sattuda iseenese patriotismist"[1]. Mossadök ei valinud vahendeid parlamentlikus võitluses. Peale Harrimani saabumist Teherani rünnati Mossadöki valitsust medžlises ägedalt opositsiooni esindajate poolt[2]. Üks deputaatidest hüüdis valitsuse aadressil: "Te pole patroodid, vaid reeturid ja spioonid!" Mossadök langes otsekohe minestusse. Hiljem ta tegi seda iga kord, kui ainult keegi deputaatidest väljendas valjusti oma rahulolematust. Et õigustada oma läbirääkimisi ameeriklastega, mängis Mossadök naiivset, kes ei näe läbi ameerika imperialistide kasuahneid plaane, kuigi ta nende tegelikest eesmärkidest oli kahtlematult hästi informeeritud. "Me muutuksime pessimistideks", ütles ta Macciockile, viimasele antud vestluse ajal, "kui arvaksime, et iga inimene, kes tuleb meie juurde, peab silmas ainult enda huve. Kuni tänase päevani Harrimani vahelesegamine ei ole teinud kahju meie huvidele"[3]. Samasugusel viisil maskeerisid oma suhteid ameeriklastega ka teised Rahvusrinde liidrid. Iraani religioosne juht Kašani teatas Harrimanile, et kui viimane tuli Iraani abistama

---

1 М.Мачокки, Иран в Борьбе, стр.54

2 samas, lk.70

3 samas, lk.104

inglasi, siis võib ta otsekohe tagasi pöörduda[1]. Samal ajal andis Kašani ajakirjanduse esindajaile mõista, et ta loeb ameeriklasi siiski ausamateks kui inglasi[2].

Hoolimata "Rahvusrinde" liidrite salajasest mängust ameeriklastega ja repressioonide rakendamisest rahvaliikumise vastu (15.juuli veresaun), ei saa me nende tegevusele anda täiesti eitavat ajaloolist hinnangut. Mossadök esindas Iraani rahvusliku kodanluse ringkondi, kes tahtsid nõrgendada välisimperialistide võimu Iraanis, tahtsid arendada Iraani rahvuslikku tööstust, kuigi muidugi mitte rahva, vaid rahvusliku kodanluse huvides. Mossadöki ja tema poolt juhitud ringkondade tegevus taotles lõõgi andmist välisimperialistide võimule ja objektiivselt viiski imperialistliku leeri nõrgenemisele. Tükiks ajaks olid Iraani naftarikkused suletud välisimperialistidele, nende juurde ei pääsenud isegi ameerika naftamonopolid, kes alguses olid inspireerinud ja toetanud Mossadöki grupi tegevust. "Afganistani emiiri võitlus Afganistani sõltumatuse eest on objektiivselt r e v o l u t s i o o n i l i n e võitlus...", kirjutab J.V.Stalin, "sest see nõrgendab, laostab ja õõnestab imperialismi"[3]. Seda hinnangut võime rakendada ka Mossadöki ja tema grupi tegevuse hindamisel. Kujukalt sõnastab samu mõtteid Macciocchi: "Hoolimata oma demagoogiast, pisaratest, minestustest ja hüsteerikast, mängis Mossadök suurt osa Iraani elus

---

1 М.Мачокки, Иран в борьбе, стр. 139

2 Samas, lk. 143

3 J.V.Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn, 1952, lk.43

ja iga kord, kui ta ei kasutanud repressioone, ei osutanud vaenulikkust rahva suhtes, osutas rahvas talle abi, väljendas solidaarsust tema poliitikaga. Pole kahtlust, et Mossadök poleks midagi suutnud saavutada ilma toetuseta rahva poolt..." [1].

Iraani kodanlus polnud aga suuteline kasutama oma esialgse võidu vilja. Ta ei julgenud asuda sügavate demokraatlike ümberkorralduste teele oma maal, ei julgenud otsustavalt läheneda maailma demokraatlikule leerile (Nõukogude Liit ja rahvademokraatiamaad), kartes selles ohtu enda võimule. Selletõttu andis end juba õige pea valusalt tunda imperialistlike riikide boikott Iraani naftale. Varsti peale "Inglise-Iraani naftakompanii" natsionaliseerimist asutatud rahvuslik naftakompanii ei suutnud organiseerida iraani nafta tootmist, ümbertöötamist ja turustamist [2]. Naftatootmine maal katkes ja iraani rahvas ei saanud maitsta natsionaliseerimise vilja.

Kuna Iraani nafta natsionaliseerimine ei toonud käegakatsutavaid tulusid ka iraani kodanlusele, siis tekkis lõhe "Rahvusrinde" parteis. Osa selle liidreid otsustas asuda uute järelandmiste teele imperialistidele, eeskätt ameeriklastele ja selleks ohverdada isegi liiga kramplikult "vanast kursist" kinni hoidva Mossadöki. 19.augustil 1953.a. kindral Zahedi juhtimisel korraldatud sõjalise putši tagajärjel kukutati Mossadök. Peaministri võimult kõrvaldamisel oli, Lähis- ja Kesk-Ida ajakirjanduse andmeil, tegev ameerika salaluure. Tallates

---

1 М.Мачокки, Иран в борьбе, стр.106 и сл.

2 G.Lebedev, Edasi, 12.II 1954.

jalge alla Iraani konstitutsiooni ja elementaarseimadki õigus-likud printsiibid, lavastasid võimuhaarajad kohtukomöödia Mossadöki üle ja heitsid ta vanglasse.

Uut olukorda Iraanis ruttasid kohe enda huvides kasuta-ma ameerika naftamonopõlid. Vaevalt nädal aega peale kindral Zahedi võimuletulekut, ootamata ära isegi Iraani valitsuse vastavat järelepärimist, pakkus ameerika saadik Iraanis - Henderson Iraani valitsusele "erakorralist abi" 45 miljoni dollari ulatuses. Sellise, ilma igasuguse tseremooniata tee-nete kinnimaksmise üle avaldasid rahulolematust isegi möned iraani ajalehed[1]. Varsti peale seda sõitis Teherani juba ot-seselt ameerika naftamonopolide esindaja, endise presidendi Hooveri poeg Herbert Hoover noorem, kes on määratud Ameerika Ühendriikide riigidepartemangu nõunikuks rahvusvaheliste naf-taprobleemide alal. Ajal, mil Hoover sõitis Teherani, teatas ajaleht "New York World Telegram and Sun", et vastutasuks ameerika rahalisele abile 45 miljoni dollari ulatuses kohustu-sid Iraani võimud taasalustama läbirääkimisi nafta küsimuses. Hooveri ettepanek - luua iraani nafta ekspluateerimiseks rah-vusvaheline (tegelikult ameerika-inglise) naftakonsortsium, leidis üldiselt toetust Iraani uute võimumeeste poolt, Hooveri plaani tegelik sisu selgus aga siis, kui viimane sõitis Tehe-ranist edasi Londoni seda plaani kooskõlastama inglise nafta-monopolistidega. Inglased, kes olid sunnitud nüüd "vabataht-

---

1 J.Botškarjov, Ameerika plaanid Iraanis, Edasi, 1953, 13.nov. nr.138

likult" nõustuma iraani naftarikkuste jagamisega, jätkasid visalt võitlust selle eest, et see jagamine neid täiesti "paljaks" ei teeks. Just viimast taotlesid aga ameeriklased. Hooveri plaani järgi pidi kuuluma asutatava naftakonsortsiumi aktsiatest 75 % ameerika ja ainult 25 % inglise naftakompaniidele; inglased nõudsid endale vähemalt 60 %[1]. Kokkuleppele ei jõutud ka siis, kui 1953.a. detsembris sõitsid otsestele läbirääkimistele City naftamagnaatidega Londoni Wallstreeti naftakuningate esindajad. Veel praegugi on iraani nafta saatuse küsimus lõplikult lahendamata, kuid ülekaal on kindlalt ameeriklaste poolel ja selle rõõvelliku võitluse tagajärgedes ei saaks kahelda, kui ei tuleks arvestada selliseid otsustavaid tegureid nagu rahvusliku liikumise tõus ja imperialistliku süsteemi üldkriisi süvenemine. Iraani avalikkus vaatab Londonis iraani nafta küsimuses peetud läbirääkimistele kui jõhkrale vahelesegamisele maa siseasjadesse. France Presse'i agentuuri Teherani korrespondent teatab, et "Londoni läbirääkimised suurte kompaniide esindajate vahel, läbirääkimised, millest Iraan ei võtnud osa, avaldasid Teheranis üldiselt halba muljet"[2].

---

1 G.Lebedev, Edasi,1954,12.II
2 Samas.

4. Ameerika imperialistide üldpealetung Lähis-Idas 1951.a.

Kui 1949.a. iseloomustasime kui inglise imperialistide pealetungi ja nende mõju osalise stabilisatsiooni aastat, siis 1951.a. võime iseloomustada kui ameeriklaste "üldise pealetungi" aastat Lähis- ja Kesk-Idas. Sel aastal tegutses ameeriklaste agentuur edukalt peaaegu kõigis Lähis-Ida riikides. Valitsuskriisid ja riigipöörded toimusid Iraanis, Egiptuses, Süürias, Liibanonis ja isegi Inglismaa peakantsis - Transjordaanias.

1951.a. veebruaris saabus Süüriasse ja seejärel Liibanoni "šeff" ise - riigidepartemangu Lähis-Ida osakonna ülem Mac Guy[1]. Samal ajal jätkasid ameeriklased Transjordaania inglaste käsutuses oleva Araabia leegioni vastukaaluks Saudi-Araabia Araabia leegioni loomist, mis alluks juba ameeriklastele. Ameerika pressiataašee - Ascott - jätkas Kairos 1951.a. kevadel Ameerika Ühendriikidest sõltuva araabia ajakirjandusvõrgu laiendamist[2].

Mac Guy pidas Süürias läbirääkimisi neis küsimusis, milles

---

1 Правда, 1951, 14. февраля

2 Правда, 1951, 26. мая

ta oli nõudmisi esitanud Süüria esindajaile Ameerika Ühendriikides juba 1950.a. lõpus. Ameeriklased nõudsid Süürialt nendega lepingu sõlmimist Süüriat läbivate naftajuhtmete "kaitseks", Süüria territooriumil ameerika sõjabaaside ja strateegiliste tsoonide loomist jne.[1]. Kuna Süüria valitsus ei rahuldanud Mac Guy nõudeid, siis organiseeriti järjekordsed riigipöörded. Muidugi põrkusid ameeriklased siin inglaste ägedale vastutöötamisele. Viimased, toetudes Süüria marurahvuslastele, esitasid Suur-Süüria nn. miinimumvariandi - Süüria ja Iraki ühendamise plaani.

1951.a. märtsis oli Süürias inglise ja ameerika imperialistide omavahelise võitluse tagajärjel valitsuskriis. 9.märtsil astus Inglise orientatsiooniga "Rahvapartei" juht Nazim Kudžši peaministri kohalt tagasi. Peale seda, kui uus peaminister Haled Azem ei suutnud uut valitsust moodustada, usaldati valitsuse moodustamine uuesti Kudžšile. 24.märtsil astus Kudžši aga uuesti tagasi, nagu Liibanoni ajalehed seda kommenteerivad - Mac Guy otsesel survel[2]. 1951.a. suvel õnnestus inglastel siiski veel Süürias võimule upitada neid pooldav valitsus. Siis aga võtsid ameeriklased kasutusele relvajõu. 29.novembril haaras Süüria armee polkovnik Šišekli võimu. Damaskuse vanglasse saadetud valitsust sunniti riigipöörde korraldajate poolt välja andma dekreet parlamendi laialisaatmise kohta. Kui valitsuse liikmed sellest keeldusid, siis sunniti sõjaväe abiga

---

1 Правда, 1951, 10. января
2 Правда, 1951, 25. марта

parlamenti vastu võtma otsust enda laialisaatmise kohta.

Ameerika Ühendriigid suhtusid Süürias toimunud riigipöördesse rõhutatud heatahtlikkusega. Ameerika saadik Liibanonis soovitas Liibanoni valitsusel Süüria uut valitsust kiires korras tunnustada.

1951.a. suvel toimusid tähtsad sündmused ka Liibanonis ja Transjordaanias. Liibanoni peaminister Riad-Solhh polnud ameeriklastele vastuvõetav kui liiga Inglise orientatsiooniga mees. Veelgi rohkem olid ameeriklased huvitatud poliitilisest pöördest Transjordaanias. Viimane oli alati olnud inglaste peamiseks sõjaliseks trumbiks Lähis-Idas. Churchill kiitles alati sellega, et ta isiklikult oli upitanud Transjordaania kuninga Abdullah troonile[1]. Viimane oli kujukalt demonstreerinud oma truudust Inglismaale Palestiinas toimunud sõjas. Transjordaania territooriumil asus 150 000-line inglastele alluv Araabia leegion.

Kuid 1951.a. alguses hakkasid inglise imperialistide positsioonid ameerika agentide tegevuse tagajärjel köikuma isegi Transjordaanias. Abdullah poeg Talaal astus välja Inglise orientatsiooni vastu, mille eest ta saadeti kiiresti maalt välja - Pariisi, kusjuures ühtlasi kuulutati, et ta "närvidega pole köik korras"[2]. Ameeriklased ei lasknud end sellest esimesest ebaedust hirmutada ja andsid 1951.a. juulis peaaegu üheaegselt inglastele kaks löökі: 1951.a. 16.juulil tapeti

---

1 И.Генин, Страны Арабского Востока, стр.43
2 Правда, 1951, 30. июля

ameerika agentide poolt Transjordaania pealinnas endine Liibanoni peaminister Riad-Solhh ja paar päeva hiljem langes mõrva ohvriks ka kuningas Abdullah.

Inglastele oli kõige valusamaks hoobiks Transjordaanias toimunud pööre. 1952.a. suvel õnnestus neil ajutiselt uuesti oma võimupositsioone siin tagasi võita. 4.juunil 1952.a. kuulutas Transjordaania valitsus Abdullah järglase Talaal I "ajutiselt" võimult kõrvaldatuks, kuna tema tervis viimasel ajal teravalt olevat halvenenud. Uue troonipretendendina nähti ette Inglise orientatsiooniga Talaali noorem vend Maif[1]. Talaal, kes viibis sel ajal Pariisis, teatas, et kõik jutud tema vaimuhaigusest ja tema troonilt kõrvaldamine on inglaste töö, kes ei anna talle andeks tema proameerika orientatsiooni.

Kuigi inglise imperialistid veel kord suutsid taastada oma positsioonid Transjordaanias, pidid nad samal ajal kibedusega taluma sellised löögid, nagu näiteks ameeriklaste mõju üha suurenev tugevnemine Afganistanis. Juba 1950.a. mais pikendas Afganistani valitsus ameerika kompanii "Morrison-Madson Afganestan incorporated'iga" veel kuueks aastaks lepingu Hilmendi ja Argendabi orus niisutusseadmete ehitamise suhtes ja palus ameerika Eksport-import Pangalt 21 miljonit dollarit laenu[2]. 1951.a. alistati ka Afganistani sõjalised jõud Ameerika Ühendriikide kontrollile. 1951.a. sõlmiti Ameerika Ühendriikide

---

1 Правда, 1952, 6. июня

2 Правда, 1950, 16. мая

ja Afganistani vahel leping, millega ameeriklased võtsid oma kätte Afganistani armee "reorganiseerimise" ja said oma käsutusse Afganistani põhjapoolsed (Nõukogude Liidu piiri ääres asuvad) valvepunktid. Ameeriklased hakkasid ühtlasi ette valmistama aerodroomide ehitamist reas Afganistani linnades [1].

Samal ajal kui Harriman Teheranis vähemalt väliselt kaitses inglaste huve, püüdsid ameerika monopolid Pärsia lahe teisel kaldal inglaste käest ära kiskuda naftarikkaid rajoone Inglismaa protektoraadi all olevast Omani viirstiriigist. Ameeriklaste ülesandel nõudis Saudi-Araabia välisminister Fïsal 1951.a. sügisel toimunud läbirääkimistel Inglise valitsuselt Omani naftaalade liitmist Saudi-Araabiaga. Üheaegselt sellega pidasid ameerika monopolistid ise läbirääkimisi šeiki šahbatiga ameerika naftamonopolidele kontsessiooni andmisest Omani territooriumil [2].

1951.aastaga ei lõppenud ameerika ja inglise imperialistide võitlus mõjuvõimu pärast Araabia poolsaarel ja eriti selle Vahemere rannikul. Löödud välja kõigist oma põhipositsioonidest, jätkasid inglased meeleheitlikke pingutusi nende tagasivõitmiseks. See hoolikalt maskeeritud võitlus toimus ja toimub praegugi kõigis Lähis-Ida riikides, selle jälgimine on aga raskendatud andmete lünlikkuse ja nappuse tõttu. Seda lakkamatut võitlust illustreerib kujukalt sündmuste käik ühes väikeses Vahemere

---

1 Правда, 1951, 4. февраля
2 Правда, 1951, 11 сентября

kaldal asuvas riigis - Liibanonis.

Kuni 1952.a. lõpuni oli Liibanonis võimul president Bešara el Huri, isik, kes oli seotud ameerika imperialistidega mitte üksi poliitiliselt, vaid ka majanduslike sidemetega. Tema isiklikke kapitalimahutusi Ameerika Ühendriikides hinnati 5 miljonile dollarile[1]. Bešara el Huri surus Liibanonile peale "abi" Trumani doktriini alusel. Revanšihimulisel inglise agentuuril õnnestus 1952.a. lõpuks kokku klopsida parlamendi-opositsiooni: 19 Liibanoni parlamendi saadikut ühines nn. sotsialistlikuks rahvusrindeks Kamal Džumblati ja Kamil Šamuni juhtimisel[2]. Kasutades ära 1952.a. septembris toimunud antiimperialistliku liikumise tõusu, mis väljendus massilistes rahvademonstratsioonides, haaras see grupp 1952.a. lõpus võimu. Liibanoni presidendiks sai Kamil Šamun. Viimane näitas otsekohe, kelle teenistuses ta seisab. Trumani doktriini teostamist juhtiva kohaliku ameerika missiooni ja valitsuse vahel tekkis konflikt, kus valitsus keeldus täitmast ameeriklaste nõudeid, lootes oma inglise "sõprade" toetusele.

Need sündmused kutsusid otsekohe esile ameerika agentuuri tegutsemise elavnemise. Ameerika saatkonna liikmed pidasid intensiivseid läbirääkimisi Liibanoni parlamendi saadikutega. Liibanoni ajakirjandus tõi isegi andmeid selle kohta, kui kal-

---

1 Ю.Бочкарев, Новое время, 1953, № 28, стр.8

2 Samas, lk.9

liks läks ameeriklastele maksma "rahva tahte" vormistamine - - Liibanoni parlamendi deputaatide hääle eest olevat ameeriklased maksnud keskmiselt 20 000 liibanoni naela[1]. Kaotanud ameeriklaste mahhinatsioonide tagajärjel parlamendis enamuse, oli Samuli valitsus 28.aprillil 1953.a. sunnitud minema erru. Uus valitsus moodustati proameerika orientatsiooniga, endise president Bešar-el-Huri pooldaja, Saib Salami poolt. Ameerika agendid olid uue valitsuse koosseisust varem teadlikud kui liibanoni rahvas ise ja ei pidanud vajalikuks seda ka varjata[2]. Kuigi uue valitsuse koosseis ja peaminister määrati alles 1.mai öösl, tegi ameerika saadik Beirutis juba 2.mai hommikul visiidi uuele peaministrile ja õnnitles teda võimuletuleku puhul.

---

1 Ю.Бочкарёв, Новое время, 1953, № 28, стр.11

2 Samas.

5. Ameerika ja inglise imperialistide võitlus majanduslike ja poliitiliste mõjupositsioonide pärast Egiptuses.

Kogu pärastsõjaaegne areng Egiptuses toimub rahvuslik-vabastusliku liikumise tõusu tähe all. Eriti suurenes egiptlaste pahameel briti imperialismi vastu peale seda, kui viimased surusid neile peale sõja Israeliga, mis lõppes Egiptusele kaotusega. Inglaste vastu peetava liikumise eesotsas seisis vafdi partei, mis nõudis inglise vägede väljaviimist Egiptusest. Suessi kanali üleandmist Egiptusele ja Sudaani liitmist Egiptusega. 21. märtsil 1950.a. esitas Egiptuse valitsus Inglismaale noodi, milles ta nõudis inglise vägede evakueerimist Egiptusest[1]. Kuna inglased keeldusid sellest, siis toimusid Egiptuses kogu 1950.a. läbi võimsad rahvademonstratsioonid. 1950.a. novembris oli Kairos, Aleksandrias ja Port-Saidis, seoses massiliste demonstratsioonidega, kuulutatud välja erakorraline olukord. Ülikoolide ja koolide õpilased korraldasid Inglise saatkonna ja konsulaadi ees demonstratsioone loosungitega: "Maha Inglismaa!" "Meie tahame vabadust" jne.[2] Otsustavad sündmused küpsesid Egiptuses 1951.a. lõpus. Juba ammu märkasid inglise imperialistid, et nende "liitlase" - Ameerika Ühendriikide - positsioon Egiptuses muutub kardetavaks Inglismaale.

---

1 Правда, 1950, 1.апреля
2 Правда, 1950, 24.ноября

Kohe peale II Maailmasõja lõppemist hakkasid ameerika nii majanduslikud kui ka sõjalised ringkonnad näitama oma suurt huvi Egiptuse vastu. Alates 1948.a. alustas ameerika kapitalist Reynolds tegevust ameerika-egiptuse aktsiaseltsi rajamiseks egiptuse alumiiniumitööstuses[1]. Paljud egiptuse töösturid ja finantsistid külastasid Ameerika Ühendriike samasuguste egiptuse-ameerika segakompaniide rajamise eesmärgil. 1948. a. algusest peale hakkasid Egiptusesse saabuma rohkearvulised ameerika "spetsialistid" ja "eksperdid" tööstuse ja põlluma-janduse alal. Samal aastal saabus Egiptusesse suur ameerika ohvitseridest koosnev "arheoloogiline" ekspeditsioon, mis asus sooritama sõjalise luure iseloomuga geograafilisi ja topograafilisi mõõtmisi.

Juba 1949.a. jaanuaris kirjutas Inglise ajakiri "Truth", et ameeriklaste positsioon Inglise-Egiptuse konfliktis on enam kui kahtlustäratav[2]. Ajakiri oli väga mures selle üle, et ameeriklaste käes olev Trumani doktriini 4.punkti elluviimise administratsioon haarab üha enam oma kontrolli alla Egiptuse majandust. "Truth" iseloomustas Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide suhteid Egiptuses kui "salajast sõda liitlaste vahel".

1951.a. oktoobris võttis Egiptuse vafdistlik valitsus vastu otsuse annulleerida orjastav Inglise-Egiptuse 1936.a. leping. 15.oktoobril kinnitas valitsuse otsuse egiptuse parlament[3]. Kogu Egiptuses toimusid demonstratsioonid Nahhas-

---

1 С.Пополев, Американские монополии в Египте, Новое время, 1948, № 28, стр.24

2 Правда, 1949, 8. января

3 Правда, 1951, 16. октября

paša valitsuse otsuse toetamiseks. Selle otsuse kiitsid heaks ka Süüria parlament ja iraki parteid.

Selles pingelises olukorras alustasid nii inglise kui ka ameerika agentuurid palavikulist tegevust, et sündmuste käiku juhtida endale soovitud suunas. 1951.a. oktoobris kirjutas üks Süüria ajaleht, et Ameerika Ühendriigid tahavad mängida arbiitri osa Inglise-Egiptuse konfliktis ning et ameeriklased kavatsevad kasutada vafdistide liikumist Inglismaa positsioonide nõrgestamiseks ja endi positsioonide tugevdamiseks [1].

1951.a. lõpus jätkus Egiptuses massiline rahvaliikumine inglise imperialistide vastu. Ahvardava jõuna astus selles liikumises välja egiptuse proletariaat - töölised keeldusid töötamast inglise ettevõtetes, Suessi kanali sadamatöölised ei laadinud tühjaks laevu, mis töid inglastele sõjavarustust ja viimased olid sunnitud tooma endale tööjõudu oma Aafrika asumaadest, eeskätt Keeniast. Inglased vastasid sellele verise terroriga -- nende sõdurid tulistasid rahulikke egiptuse elanikke, teostasid massiliselt omavolilisi areteerimisi jne. Egiptuse valitsus vastas omalt poolt teravamate abinõude tarvituselevõtmisega inglaste vastu. 30.detsembril 1951.a. võttis Egiptuse valitsus vastu otsuse, et iga egiptlast, kes toetab välismaisi vägesid toidu, riietuse või ehitusmaterjali andmisega, karistatakse rahatrahviga kuni 1000 naela või vangistusega kuni 2 aastat [2]. Rääkides inglaste vägivallategudest, ütles Nahhas-paša 1.jaanuaril

---

1 Правда, 1951, 14. октября
2 Правда, 1952, 7. января

1952.a.: "See on meie ja mitte inglaste maa ja inglastel pole mingit alust kasutada jõudu tema kaitseks"[1]. 1952.a. alguses vallandati valitsuse otsusega kõik Egiptuse asutustes töötavad inglased.

Samal ajal kui Egiptuses areneb üha laienev antiimperialistlik liikumine, püüdsid inglased pölisèle Egiptuse osale - Sudaanile, mille nad ilma igasuguse õiguseta olid okupeerinud juba peale I Maailmasõja lõppu, peale suruda nende poolt välja töötatud "autonoomiat". Selle elluviimine oleks Sudaani alatiseks eraldanud Egiptusest ja muutnud ta tegelikult kindral-kuberneri poolt valitsetavaks Inglismaa asumaaks. Peale seda, kui Inglise esindaja Robertson oli 17. jaanuaril 1952.a. esitanud selle "autonoomia" projekti Sudaani parlamendile, toimusid kõigis Sudaani linnades massilised demonstratsioonid loosungite all "Elagu egiptuse ja sudaani rahvaste ühine võitlus!"[2]

1952.a. 25.jaanuaril toimus suurem inglise imperialistide poolt provotseeritud verine kokkupõrge inglise vägede ja egiptuse politseinike vahel Izmaili provintsis[3]. Sellele vastas Egiptuse valitsus samal päeval otsuse vastuvõtmisega Inglismaaga diplomaatiliste suhete katkestamise ja inglise alamate Egiptusest väljasaatmise kohta.

See oli järsk pöörе olukorras, mis hirmutas mitte ainult inglise, vaid ka ameerika imperialiste. Sündmuste areng Egiptuses ähvardas agressiivse Lähis-Ida bloki loomise plaane.

---

1 Правда, 1952, 3.января
2 Правда, 1952, 20.и 25.января
3 Правда, 1952, 27.января

Inglased tahtsid seda luua oma huvides, ameeriklased - oma huvides, kuid mõlemad olid siiski eluliselt huvitatud selle loomisest. Mõlemad imperialistlikud riigid püüdsid Egiptust viia jälle nende jaoks normaalsetele rööbastele, samal ajal ägedasti omavahel võideldes "rööpaseadja" koha pärast. Kujunes olukord, mis väga meenutab sündmusi Iraanis peale naftatööstuse natsionaliseerimise väljakuulutamist.

Juba jaanuari lõpus 1952.a. saavutas inglise ja ameerika diplomaatia Nahhas-paša errumineku. Nahhas-paša erruminek ja Ali-Mahher-paša nimetamine peaministriks toimus kohe peale ameerika saadiku külaskäiku kuningas Faruki juurde[1]. Kuid antiimperialistliku liikumise jätkuv tõus muutis olukorra ikka veel pingeliseks. 30.jaanuaril teatas Acheson ähvardavalt, et Egiptusel pole õigust ühepoolselt tühistada 1936.a. lepingut ja 1899.a. konventsiooni Sudaani valdamise kohta[2]. Ameerika saadik Egiptuses - Kerry - pidas Egiptuse valitsusega läbirääkimisi kokkuleppe saavutamiseks Inglismaa ja Egiptuse vahel[3]. Samal ajal paiskasid inglased Küprose saarelt Egiptusesse üha uusi väeosi.

Arvatavasti oli Nahhas-paša järglane Inglismaa jaoks liig suurel määral ameerika orientatsiooniga. Ali-Mahher-paša rakendas küll kohe politseilisi vahendeid rahvuslik-vabastusliku liikumise vastu, taotles otseseid läbirääkimisi Inglise esinda-

---

1 Правда, 1952, 2.марта
2 Правда, 1952, 1.февраля
3 Правда, 1952, 18.марта

jatega ning teatas poolehoiust Kesk-Ida agressiivse bloki loomisele, kuid inglased ei alustanud temaga siiski veel läbirääkimisi. 1.märtsi hommikul teatas Inglise raadio, et mõne tunni pärast algavad läbirääkimised Ali-Mahher-paša ja Inglismaa esindaja Stevensoni vahel [1]. Vähem kui tund aega enne läbirääkimiste algust teatas aga inglise saatkond, et Stevenson külmetas end ja läbirääkimised jäävad ära. See oli küllaldane hoop Ali-Mahher-pašale, kes oma julma terrorirežiimi tõttu ei omanud Egiptuses mingisugust autoriteeti. Samal päeval teatas ta oma ametist lahkumisest.

Järgmine peaminister Nahhib-Hilali-paša jätkas imperialistide käsu järgi repressioonide teostamist rahvuslik-vabastusliku liikumise vastu. Hoolimata sellest, oli valitsuse võim ebakindel ja 1952.a. suvel toimus veel kaks valitsusevahetust. Kasutades seda segast olukorda ja inglaste äärmist ebapopulaarsust Egiptuses, jätkasid ameerika imperialistid egiptuse majanduse üha suurejoonelisemat alistamist ameerika kapitali kontrollile. Eriti hoogne oli nende tegevus 1952.a. juulis, mil peaministriks oli ameeriklaste otsene käsilane Sirri-paša. Siinjuures kasutasid ameerika imperialistid ära saksa panku ja nende Egiptuse sidemeid [2]. 1952.a. juuli alguses pidas saksa finantsist Reichner, kes esindas ameerika kompaniide "American forcign credit und errighters corporation" ja Chuse national Bank'iga

---

1 Правда, 1952, 2.марта
2 Правда, 1952, 6.июня

seotud Lääne-Saksamaa panke, läbirääkimised egiptuse rahandustegelastega. Nimetatud ameerika pankade ja egiptuse panga "Mösr" vahel löi kontakti Deutsche Kreditsicherrung, kuna Bethleen Steel Corporation löi sidemed egiptuse metallitööstusega Assuan'is. 19.juulil pidas ameerika saadik Egiptuses - Kerry - tähtsaid läbirääkimisi Sirri-paśaga ja juuli lõpus töötati egiptuse valitsuse ja ameerika saatkonna koostöö tulemusena välja sõpruse, majanduse arendamise ja kaubanduse leping Egiptuse ja Ameerika Ühendriikide vahel[1].

Üha tugeneva antiimperialistliku võitluse tingimustes ei suutnud Sirri-paśa valitsus püsida võimul kuigi kaua. Küllaltki otsustavaks poliitiliseks jõuks riigis kujunes armee, mille ohvitserkonnas hakkasid levima, peale Egiptuse Eenii katastroofiliselt lõppenud Palestiina sõda, inglise-vastased meeleolud. Võib arvata, et sel pinnal suutis ameerika agentuur saavutada teatud mõju egiptuse armee ringkondades. Igatahes olid ameeriklased kahtlaselt hästi informeeritud Egiptuses valmivast riigipöördest. Juba üks päev enne seda, kui Egiptuse armee ülemjuhataja kindral Mohammad Nagiib haaras sõjalise pöörde teel võimu, teatas New York Times, et kuningas Farukil on põhjast karta ohvitseride "pahameelt". Kohe peale võimu haaramist pöördusid egiptuse ohvitserid Ameerika saadiku poole ja informeerisid teda, et inglaste vahelesegamise võtavad nad vastu relvadega. New York Timesi Tel-Avivi korrespondent teatas

---

1 Правда, 1952, 22.июля

juba 2. augustil, et paljud näevad Nagiibi võimuletulekus võimalust Ameerika Ühendriikidele tugevdada oma mõju Egiptuses[21].

Kindral Nagiib tuli võimule olukorras, mil egiptuse rahva võitlus inglaste vastu oli üle kasvamas avalikuks sõjaks imperialistide vastu. Nagiibi võimuletuleku ajal eksisteerisid egiptuse armee kõrval rohkearvulised patriootide poolt loodud relvastatud "vabastussalgad" (Egiptuse valitsus oli rahva survel sunnitud andma igale egiptlasele õiguse kanda relva), moodusta-
ti relvastatud irregulaarset "vabastuskorpust". 14.nov. 1951.a. demonstreeris Kairos imperialistide vastu üle miljoni inimese - - "musulmani vendadest" alates kuni egiptuse kommunistideni[21]. Kindral Nagiib oli sunnitud arvestama rahva tahtega veel suuremal määral kui iraani peaminister Mossadök. See olukord vajutas pitseri ka kindral Nagiibi poliitikale. Ta teostas Egiptuses väga kõva käega poliitikat, ilma pikema tseremooniata sundis ta troonilt lahkuma kuningas Faruki[22]. Ta oli karm nii egiptuse töötavate masside kui ka vafdistide liikumise vastu, kuid sellejuures ei näidanud ta mingit soovi alluda inglise diplomaatiale.

Tuleb märkida, et Egiptuses kujunes samasugune olukord nagu Lähis-Ida teiseski suurriigis - Iraanis. Püüdes nõrgestada Inglismaa positsiooni, ei õnnestunud ameerika imperialistidel ka oma mõju täiel määral maksma panna kohaliku rahvusliku liikumise tõusu tingimustes.

1 [illegible]

21 Ткачук, Б. Национально-освободительная борьба народов Ближнего и Среднего Востока, Большевик Украины, 1952, № 1, стр.58

22 Правда, 1952, 27. июля

6. Türgi muutumine Ameerika Ühendriikide vasallriigiks Lähis-Idas.

Ameerika Ühendriikide ekspansionistliku poliitika väljapaistvaks saavutuseks sissetungil Lähis-Ida Inglise mõjusfääridesse II Maailmasõjajärgsel perioodil on Türgi muutmine Ameerika vasallriigiks.

Oma tähtsa strateegilise asendi tõttu on Türgi aastakümneid olnud ahvatlevaks saagiks tõusvatele kapitalistlikkudele suurriikidele; Türgi territooriumi piires asuvate väinade küsimus on olnud alaliseks tüliõunaks rahvusvaheliste suhete ajaloos. Pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni, mis tähistas kapitalistliku süsteemi üldkriisi algust ja maailma jagunemist kaheks vastandlikuks leeriks -sotsialismi ja kapitalismi leeriks - tõusis kapitalistlike riikide silmis Türgi kui Nõukogude Venemaa vastu suunatud interventsioonide ja sõjaliste kallaletungide platsdarmi osatähtsus veelgi. Sellel perioodil ilmnes ka Ameerika Ühendriikide ekspansionistliku poliitika aktiviseerumine Türgi suhtes. 1919.a. sügisel saabusid Türgisse üheaegselt 2 ameerika missiooni, kelle otseseks ülesandeks oli mandaadi kehtestamise suitsukatte all valmistada ette Türgi allutamist Ameerika Ühendriikidele[1]. See ettevõte siiski ei õnnestunud ja alates 1923.a. on Türgi välispoliitikas selge orientatsioon Inglismaa suunas. Viimane surus

---

1 И.В.Самыловский, Турция-вотчина Уолл-Стрита, Москва, 1952, стр.8

väinade küsimuses läbi oma ettepaneku ja kindlustas endale Türgis ka tähelepanuväärsed majanduslikud positsioonid.

Pärast II Maailmasöda Ameerika Ühendriigid, alustades pealetungi Inglismaa mõjusfääridesse Lähis-Idas, suunasid oma löögid köigepealt Inglise positsioonide vastu Türgis. Türgi pidi ameerika monopolistide arvestuse järgi kujunema hüppelauaks nende sissetungil Lähis-Ida naftarikastesse rajoonidesse.

12.märtsil 1947.a. pöördus Ameerika Ühendriikide president Truman läkitusega kongressi poole. See oli nn. Trumani doktriin, mis nägi ette "abi" andmist Kreekale ja Türgile. "Trumani doktriin" väljendas selgelt Ameerika Ühendriikide agressiivseid eesmärke Nõukogude Liidu ja rahvademokraatia maade vastu. Iseloomustades "Trumani doktriini" tõelisi eesmärke, viitas Ždanov oma esinemisel Poolas 1947.a. järgmistele põhijoontele:

„1. Ameerika baaside loomine Vahemere basseini idaosas, et kinnitada selles tsoonis Ameerika Ülemvõimu.

2. Kreekas ja Türgis valitsevate reaktsiooniliste režiimide demonstratiivne toetamine Ameerika imperialismi bastioonidena uue demokraatia vastu Balkanil (Kreeka ja Türgi sõjaline ja tehniline abistamine, laenude andmine)"[1].

Olles oma peateravikuga suunatud Nõukogude Liidu ja rahvademokraatiamaade vastu, varjas "Trumani doktriin" veel otsest ähvardust ka Inglise positsioonidele Lähis-Idas. Türgi pidi kujunema baasiks, kust ameerika monopolid teostasid sissetungi

---

1 A.Ždanov, Rahvusvahelisest olukorrast, lk.24

Inglise "naftaimperiumi" Lähis-Idas. Sellest eesmärgist rääkisid avalikult nii mõnedki ameerika riigitegelased, viidates sellele, et Ameerika Ühendriigid pole niivõrd huvitatud abiandmisest Kreekale ja Türgile kuivõrd just naftarikkustest, mis on Türgist ida pool asuvates maades[1].

Türgi täielik orjastamine Ameerika Ühendriikide poolt toimus aga tema muutmisega nn. marshalliseeritud maaks.

5.juunil 1947.a. avaldati Ameerika Ühendriikide valitsuse poolt nn. Marshalli plaan, mille tegelikuks eesmärgiks oli, hoolimata välisest "abi" andmise sildist, samade agressiivsete plaanide elluviimine, nagu neid nägi ette juba "Trumani doktriin", kuid nüüd juba laiemas masstaabis. A.Ždanov iseloomustas "Marshalli plaani" järgmiselt: " "Marshalli plaani" eelduste, sihilikult looritatud formuleeringute sisu seisab selles, et kokku klopsida nende riikide blokk, kes on seotud kohustustega Ameerika Ühendriikide suhtes, ja anda Ameerika krediite tasuna selle eest, et Euroopa riigid loobuvad majanduslikust, seejärel aga ka poliitilisest iseseisvusest"[2]. Türgis võimulolev reaktsiooniline klikk, kasutades "abi" "Marshalli plaani" alusel, viis maa orjastamiseni ameerika monopolistide poolt ja Türgi muutmisele Ameerika Ühendriikide vasallmaaks. Marshalliseeritud maana peab Türgi andma kahuriliha uue sõja õhutajate avantüüride jaoks. Türgi on üle ujutanud ameerika alaväärtuslike ja sageli tarbetute kaupadega, mille tagajärjel niigi vähearenenud rahvuslik tööstus kängub üha

---

1 vt. И.Генин, Страны Арабского Востока, стр.15

2 A.Ždanov, Rahvusvahelisest olukorrast, lk.25

enam. Samal ajal on aga loodud soodsad tingimused ameerika kapitali tungimiseks Türgi majandusse. Ameerika kapitalivõimsad monopolid allutavad endale ühe tööstusharu teise järel. Ameerika monopolid "General elektrik", "Dillon Rid Company" jt. haarasid enda kätte türgi tähtsamad tööstusharud, nagu vase, broomi, söe, nafta ja tsemendi tootmise. Finantsküsimuses on Türgi täiesti sõltuv Ameerika Ühendriikidest. Türgi suuremad pangad on ainult nimeliselt veel türgi pangad, tegelikult on nad aga muutunud ameerika pankade filiaalideks. Türgi sattumist üha suuremasse sõltuvusse Ameerika Ühendriikidest iseloomustab järgmine fakt: 1950.a. aprillis loodi Türgis uus pank - Türgi Tööstuspank[1]. Selle puhul pöördus Türgi valitsus Wall-streeti magnaatide poole palvega anda avatavale pangale krediiti. Vastuseks sellele palvele nõudsid ameerika monopolistid "tingimuste loomist väliskapitali tegutsemiseks Türgis". Ainult selle nõudmise rahuldamise korral lubati anda Türgi pangale palutud krediiti. Türgi valitsus oli nõus nende tingimustega.

Ameerika imperialistide eesmärgiks on muuta türgi majandus Ameerika sõjalise majanduse tooraine ripatsiks. Ameerika rahandustegelane "Rahvusvahelise rekonstruktsiooni ja arendamise panga" president Karny ütles avameelselt 1949.a. Stambulis korraldatud pressikonverentsil, et Türgi peab jääma agraarmaaks[2].

---

1 И.В. Самыловский, Турция-вотчина Уолл-Стрита, стр.16-17

2 Samas, lk.18

4. juulil 1948.a. sundisid ameerika imperialistid Türgile peale lepingu "majanduslikust koostöst "Marshalli plaani" raames, kindlustades seega veelgi oma positsioone Türgis ja Türgi muutmist Ameerika Ühendriikide koloniaks[1].

Türgi orjastamine ja muutmine Wall-streetist sõltuvaks maaks toimub Ameerika ja inglise monopolide vahelises võitluses. Kuid ameerika monopolide pealetung inglise majanduslikele positsioonidele Türgis on niivõrd hoogne ja laiaulatuslik, et Inglismaa on sunnitud samm-sammult taganema ja loovutama oma koha palju tugevamatele ameerika monopolidele, üritamata isegi sealjuures suuremaid omapoolseid vastulööke ameerika monopolide mõju laienemise pidurdamiseks.

Tasuks türgi valitsevate ringkondade orjaliku kuulekuse eest annavad ameerika imperialistid neile meelitavaid lubadusi nagu näiteks - soodustada endise Türgi impeeriumi restaureerimist osa Süüria ja Liibanoni territooriumide andmisega Türgile.[2] Samuti on ameeriklaste kavas muuta olukord selliseks, et on võimalik inglise sõjaväed Suessi kanali tsoonis asendada türklastega.

Paralleelselt majandusliku orjastamisega toimub Türgi muutmine Ameerika Ühendriikide sõjalis-strateegiliseks platsdarmiks ameerika imperialistide poolt ettevalmistatava uue sõja vallalepäästmise huvides. Kui algas ameerika imperialistide ekspansioon

---

1 Г.Аконян, Туречкая реакция на службе американского империализма, Москва, 1951, стр.8

2 И.В.Самыловский, Турция-вочина Уолл-Стита, стр.12

Koreas, pidi ka Türgi valitsus oma peremeeste käsul saatma kahuriliha imperialistide järjekordse sõjalise avantüüri jaoks. Ameeriklaste poolt organiseeritavas "Kesk-Ida Ülemjuhatuses", mis peab imperialistide plaani kohaselt kujunema agressiivse Põhja-Atlandi lüdu filiaaliks, on ette nähtud Türgil, kui Ameerika peamarionetil Lähis-Idas, tähtis koht. Milline tähtsus omistatakse anglo-ameerika imperialistide sõjalis-strateegilistes plaanides Lähis- ja Kesk-Idale, sealhulgas ka Türgile, - seda vaatleme juba järgmises peatükis.

x x

x

Tehes kokkuvõtteid pärastsõjaaegsel perioodil toimunud võitlusest ameerika ja inglise imperialistide vahel majanduslike ja poliitiliste mõjupositsioonide pärast Lähis- ja Kesk-Idas, näeme, et ameeriklased on saavutanud peaaegu kõik endale püstitatud eesmärgid. Inglismaa "naftaimpeerium" Lähis- ja Kesk-Idas on purustatud, selle rusude kohal valitseb nüüd ameerika naftahegemoonia. Väga raske hoobi inglise naftamonopolistidele andis "Inglise-Iraani naftakompanii" natsionaliseerimine. Kuigi iraani naftarikkused pole veel praegugi sattunud ameerika monopolide kätte, muutis selle võimsa naftakompanii reast väljalöömine olukorda Lähis- ja Kesk-Ida naftarindel tunduvalt. Veel 1950.a. andis Inglise-Iraani naftakompanii 37 % (32,2 miljonit tonni) Lähis- ja Kesk-Ida naftatoodangust, kusjuures Saudi-Araabias asuvate ameerika naftamonopolide toodang (26,2 miljonit tonni) moodustas ainult

30 % Lähis- ja Kesk-Ida naftatoodangust[1]. 1952.aastaks tõusis aga esikohale Saudi-Araabia naftarajoon 41,5 miljoni tonni naftatoodanguga, kusjuures iraani nafta moodustas sel aastal ainult 1 % kogu Lähis- ja Kesk-Ida naftatoodangust. Lõpptulemusena kontrollisid ameerika naftamonopolistid 1952.a. 59 % Lähis- ja Kesk-Ida naftatoodangust, kuna inglise monopolistidele jäi umbes 33 %[2].

Lähis- ja Kesk-Idas, kus enne II Maailmasõda ei olnud ameerika monopolidel ühtki suuremat naftajuhet, kuulub praegu kõige võimsam neist ameeriklastele. See 1770 km pikkune naftajuhe algab Pärsia lahe ääres asuvast Dahrani linnast ja suubub Vahemere kaldal asuvasse Liibanoni linna - Said'i. Igal aastal voolab selle juhtme kaudu maailmaturule 15 miljonit tonni naftat[3]. Lähis- ja Kesk-Ida naftavarude röövimine ja kohaliku elanikkonna julm ekspluateerimine annab ameerika monopolistidele muinasjutulisi kasumeid. Üksi 1952.a. said ameerika naftamonopoli ARAMCO aktsionärid 340 miljonit dollarit kasumeid. Naftamonopolide huvides on ameerika imperialistid kehtestanud oma poliitilise ülemvõimu Araabia poolsaare Vahemere kaldail.

Kõige selle tulemusena kujunes Ameerika Ühendriikide riigisekretäri Dullesi reis 1953.a. mais Lähis- ja Kesk-Idasse omapäraseks triumfireisiks. Siinjuures väärib märkimist, et John Foster Dulles on ise tihedalt seotud ameerika naftaringkondadega -

---

1 С.Белинков, Нефть и политика, Новое время, 1953, № 26, стр.6

2 Скуратов, Ближневосточный узел, Новое время, 1953, № 17, стр.5

3 С.Белинков, Новое время, 1953, № 26, стр.6-7

- ta ~~kuulub~~ on ameerika ühe suurima naftamonopoli Standard Oil'i (mille kapitalid on mahutatud ka ARAMCO ettevõtetesse) juhatuse liikmeks[1]. Dullesi reisi üheks eesmärgiks oli ka püüe lahendada Suessi kanali küsimust. Uued Inglise-Egiptuse läbirääkimised, mis algasid 27.aprillil, lõppesid tagajärjetult just Dullesi saabumise ajaks Kairosse[2]. Mõlemad pooled lootsid, et Ameerika Ühendriikide riigisekretär sekkub asjasse nende huvides. Õige varsti selgus, et Dullesi vahelesegamine polnud kooskõlas kummagi poole lootustega - Ameerika riigisekretär taotles lihtsalt inglise okupatsiooni asendamist Suessi kanali tsoonis ameerika-inglise okupatsiooniga. See polnud vastuvõetav inglastele, veelgi vähem sai sellega leppida Egiptuse valitsus, kuna Egiptuses üha tugevneb ja laieneb antiimperialistlik liikumine[3].

Tunginud kõigisee Lähis- ja Kesk-Ida maadesse, ei saa ameerika ekspansionistid märkamata jätta neis maades arenevat rahvuslik-vabastuslikku liikumist, mis viimastel aastatel on muutunud üha ähvardavamaks kõigi imperialistide mõjupositsioonidele.

---

1 С.Белинков, Новое время, 1953, № 26, стр.5

2 Ю.Звягин, За кулисами англо-американского сотрудничества, Новое время, 1953, № 21, стр.15

3 Samas, lk.17 jj.

III Lähis- ja Kesk-Ida inglise-ameerika imperialistide sõjalis-strateegilistes plaanides.

Soodsa strateegilise asendi tõttu on Lähis- ja Kesk-Idal anglo-ameerika imperialistide sõjalis-strateegilistes plaanides tähtis koht. Kommenteerides eespoolkirjeldatud Ameerika Ühendriikide riigisekretäri Dullese reisi Lähis- ja Kesk-Ida maadesse juhtis kapitalistlike maade ajakirjandus tähelepanu viimase avaldusele, et "...Türgist, Iraanist, Pakistanist ja Irakist saab eeskujulik baas nende strateegiliste rajoonide "kaitseks", kuhu kuuluvad naftat tootvad maad"[1]. On arusaadav, et ameerika riigisekretär siinjuures kõige vähem mõtles mingisugusele "kaitsele", tegelikult väljendas Dulles lihtsalt loodetusi Nõukogude Liidu ja rahvademokraatiamaade vastu suunatud uue agressiivse bloki valmimise suhtes. Selle bloki moodustamisele eelnes aga aastate pikkune ameerika ja inglise sõjalis-te platsdarmide ja baaside ehitamine Lähis- ja Kesk-Idas, rahu ja demokraatia leeri vastu suunatud agressiivsete liitude loomise katsed ning ameerika ja inglise imperialistide maskeeritud võitlus juhtiva positsiooni pärast uute sõjaliste avantüüride ettevalmistamisel.

Kui juba Lähis- ja Kesk-Ida naftarikkuste pärast peetavat omavahelist võitlust püüdsid imperialistlikud suurriigid igati

---

1 O.Orestov, Kes ohustab rahu Lähis- ja Kesk-Idas, Edasi, 1953, 30.sept.

saladuses hoida, siis veel hoolikamalt püütakse maskeerida sõjalisi ettevalmistusi Nõukogude Liidu ja rahvademokraatiamaade vastu selles rajoonis. Oma sõjaliste avantüüride varjamiseks püüavad ameerika-inglise imperialistid luua oma pärast suitsukatet nende poolt välja mõeldud ja üles puhutud väite näol Nõukogude Liidu poolt Lähis- ja Kesk-Ida maid ähvardavast ohust. Nii näiteks, kui iraani rahva võitlus oma loodusvarade natsionaliseerimise eest muutus imperialistidele eriti ohtlikuks, püüdsid viimaste teenistuses olevad ajakirjanikud selles igal tingimusel näha Nõukogude Liidu mahhinatsioone. Kujukalt jutustab neist naiivsetest katsetest tollal Iraanis viibinud Maccіocchi[1]. Kuna ameerika ja inglise ajakirjanikud hoolimata kõigist pingutusist ei suutnud leida Teheranis ühtegi "jälge" Nõukogude Liidu "salasepitsustest", siis hakkasid nad lihtsalt käima ringi ümber Nõukogude Liidu saatkonna hoone oma fotokaamerate ja blokkidega. Ja äkki nad avastasid, et saatkonna hoonet ümbritsev müür on "salapärane ja kahtlusttekitav". Edasi räägib Macciocchi, et hiljem kui ta luges nende korrespondentide sõnumeid Iraani sündmustest, siis igas ühes neist oli juttu Nõukogude saatkonna hoonet ümbritsevast müürist.

Ainult harva paljastavad ameerika ja inglise imperialistid oma sõjaliste plaanide tõelise eesmärgi Lähis- ja Kesk-Idas. Kuid need üksikudki avaldused juhtivate poliitikute ja kõrgemate sõjaväelaste poolt räägivad küllaltki selget keelt.

---

1 М.Мачокки, Иран в борьбе, стр. 39

1947.a. välja kuulutatud "Trumani doktriini", mis näeb ette eelköige söjalise abi andmist Kreekale ja Türgile, töelist iseloomu väljendati öige varakult varjamatult rea ameerika riigitegelaste poolt. "Ma ei väidagi, et tahan abistada Kreeka ja Türgi demokraatiat", teatas küüniliselt ameerika senaator Russell. "Ma ei usu, et nende maade rahvastel on demokraatia, kuid ma tahan abistada türklasi relvasumises Venemaa vastu"[1]. Ameerika üks kuulsamaid raadiokommentaatoreid Walter Lipman teatas samal 1947. aastal: "Meie valime Türgi ja Kreeka mitte sellepärast, et nad eriti vajavad abi, vaid sellepärast, et nad on strateegilised väravad, mis viivad Mustale merele ja Nöukogude Liidu südamesse"[2].

"Toetudes Kreekas ja Türgis asuvaile öhu- ja merebaasidele võime anda võimsaid hoope Musta ja Kaspia mere ümbruses asuvaile Nöukogude Liidu köige tähtsamatele nafta- ja tööstusrajoonidele", kirjutas 1949.a. kiitlevalt ameerika ajaleht "News Week"[3]. Pakkudes orjalikult oma teeneid, kirjutas Türgi ajaleht "Ulus" 1949.a., et Türgi asub Moskvale kaks korda lähemal kui Inglismaa ja on seetöttu köige parem baas ameerika ja inglise aatomipommitajaile[4].

Türgis leidub rida söjalise tähtsusega maapöuevarasid, nagu kroomi, mangaani ja volframi. Peale II Maailmasöja lõppu haarasid ameeriklased oma kätte kontrolli köigi tähtsamate

---

1 Г.С.Аконян, Борьба народов Ближнего и Среднего Востока за национальную независимость и мир, стр.7

2 И.Генин, Страны Арабского Востока, стр.21 и сл.

3 О.Гуревич, Турция-военная база американских империалистов, Военный вестник, 1952, № 5, стр.42

4 Samas.

maapõuevarade tootmise üle Türgis. Alates 1951.a. algusest, toodetakse kroomi, mangaani, ja vorlframi otseselt ameeriklaste rahadega ja kogu toodang viiakse Ameerikasse[1]. Ameeriklased ehitavad Türgis suuri lennuvälju Eşilkejas (Stambuli lähedal), Esenbag'is (Ankara lähedal) ja Adenis, millel võivad maanduda kuni 45 tonni kaaluvad pommituslennukid. Terve rida Türgi sadamaid on muudetud ameerika merebaasideks. Sõjalis-strateegilist tähtsust omavate teede ehitamiseks oli 1952.aastaks ameeriklaste poolt kulutatud juba 15 700 000 dollarit; üldse ehitatakse selliseid teid 21 638 miili ulatuses[2]. Erilist tähelepanu pööratakse nende teede ehitamisele, mis viivad Nõukogude Liidu ja rahvademokraatia maade piiridele.

Kõrvuti ameerika sõjaliste baaside ja sõjaliste objektide rajamisega püüavad ameeriklased tugevdada ka Türgi enda sõjamasinat, mida nad loodavad rakendada Nõukogude Liidu vastu. Ameerika imperialistid ei varja seejuures, et eriti paelub nende tähelepanu Türgi sõjavägi sellepärast, et ta on odav. Ameerika ajakiri "Time" teatas küüniliselt, et sõdurid Türgis on väga odavad[3]. Siinjuures toetus see ajakiri ameerika sõjalise missiooni andmeile, kus oli märgitud, et Türgi sõduri ülalpidamiseks kulub 5 korda vähem raha kui ameerika sõduri ülalpidamiseks.

Ameerika Ühendriigid andsid juba 1949.a. Türgile 100 mil-

---

1 О.Гуревич, Турция-военная база американских империалистов, Военный вестник, 1952, № 5, стр.42

2 Г.Акопян, Турецкая реакция на службе американского империализма, стр.43 и сл.

3 Samas, lk.44

joni dollari suuruse laenu armee moderniseerimiseks[1]. Türgi armee on läinud peaaegu täielikult üle ameerika relvastusele; ühe ameerika ajakirja andmeil on ainukeseks türgi päritoluga relvaks Türgi armees - ankara vintpüss. Türgi sõjajõudusid juhib tegelikult mitte Türgi kindralstaap, vaid 1250-st sõjaväelasest koosnev ameerika missioon kindral Arnoldiga eesotsas. Igal aastal korraldatakse ameerika ohvitseride juhtimisel suurejoonelisi sõjaväemanöövreid, mis alati viiakse läbi Ida-Anatoolias või Traakias (seega Nõukogude Liidu piiri ääres)[2]. Sageli külastavad neid manöövreid "kõrged peremehed" ise - 1950. aastal inspekteeris Türgi maa-, mere- ja õhujõudusid ameerika armee staabiülem kindral Collins, 1951.a. - ameerika õhujõudude minister Finoletter ja rida admirale, 1952.a. - kindral Ridgeway. Et varustada loodavaid türgi soomusvägesid tehnilise personaliga, on loodud ameeriklaste poolt juhitavad 10. kuulised allohvitseride koolid. 1952.aastaks oli ameerika missiooni poolt korraldatud täiendusõppused läbi teinud 10 000 türgi ohvitseri, samal aastal õppis 100 türgi ohvitseri Ameerika Ühendriikides. 1950.a. 22. juulil teatas Türgi saadik Ameerika Ühendriikides, et Türgi võib "Lääne maailma kaitseks" anda kaks miljonit sõdurit[3].

Et ergutada türklasi aktiivsemale oma maa militariseerimi-

---

1 Г.Аконян, Экспансил американского империализма на Ближнем и Среднем Востокеь Вопросы экономики, 1949, № 6, стр.49

2 О.Гуревич, Военный вестник, 1952, № 5, стр.46-47

3 Samas, lk.45

sele, arendab ameeriklaste poolt inspireeritud Türgi reaktsiooniline ajakirjandus agressiivset ja avantüristlikku kampaaniat, mille järgi Türgi peab tagasi võitma endise Ottomani impeeriumi piirid[1].

Ameeriklased on loonud Türgis rida Nõukogude Liidu vastu suunatud spionaaži keskuseid, milliste tegevust juhib ameerika "Strateegilise informatsiooni büroo" kohalik osakond. Türgis asuvas spionaažikeskuses töötab umbes 200 fašistlikult meelestatud türgi ohvitseri[2]. Spioone valmistavad ette Stambulis töötav Roberts College ja Ankaras tegutsevad "partisanikursused". Kui 1952.a. püüti nõukogude Liidu territooriumil Moldaavias kinni kaks diversanti, siis selgus, et nad pidid neile antud instruktsioonide järgi pärast oma ülesannete sooritamist pöörduma tagasi Türgi territooriumile - Kassi.

Türgi kujutab endast ameerika imperialismi peamist sõjalist platsdarmi Lähis-Idas. Kuid sellelaadsed platsdarmid on ameerika ja inglise imperialistide poolt loodud kõikjal Lähis- ja Kesk-Ida maades - nad asuvad Saudi-Araabias, Transjordaanias, Süüria ja Liibanoni territooriumil, sellesse süsteemi kuuluvad ka Inglismaa baasid Suessi kanali tsoonis. Ameeriklased ehitavad Vahemere ning Lähis- ja Kesk-Ida piirkonnas tervet lennubaaside süsteemi, mis peab ähvardama Nõukogude Liitu ja rahvademokraatiamaid lõunast ja edelast. Need õhubaasid ulatuvad Hispaaniast Hispaania-Maroko, Sitsiilia, Liibüa, Egiptuse, Isra-

---

1 Г.Аконян, Вопросы экономики, 1949, № 6, стр.55
2 О.Гуревич, Военный вестник, 1952, № 5, стр.46 и сл.

eli ja Saudi-Araabia kaudu Türgi ning Iraanini[1]. Ohujõudude toetuseks on ameeriklased toonud Vahemerre suure merevõeeskaadri, mille koosseisu kuuluvad isegi lennukite emalaevad.

Paljud Lähis- ja Kesk-Ida väikeriigid meenutavad praegu suuri ameerika sõjaväelaagreid. "Mida enam lähenesime linnale", kirjutab Macciocchi oma sõidust Liibüa pealinna Beirutisse, "seda sagedamini ja sagedamini kohtasime sõjaväelaagreid, sõduritega täidetud kasarmuid ja sõdureid vedavaid veoautosid. On selline mulje, nagu sõidaksid mööda maad, kus täie hooga käivad ettevalmistused sõjaks. Ja see mulje polegi sugugi ekslik; mulle räägiti, et ameerika staabikaartidel on Liibanoni ümber tõmmatud punane ring, kuna USA agressiivsetes plaanides, mis on suunatud Nõukogude Liidu vastu, talle omistatakse erilist tähtsust"[2]. Liibanonis, kus on ainult 1200 000 elanikku, on ameeriklaste poolt ehitatud 7 suurt sõjaväeaerodroomi.

Isegi oma ühistes agressiivsetes plaanides Nõukogude Liidu vastu ei suutnud ameerika ja inglise imperialistid hoiduda omavahelistest võitlustest. Kuna sõjalis-strateegiline mõjuvõim selles rajoonis on väga tihedalt seotud majandusliku mõjuvõimuga ja vastupidi, siis tekkis kahe imperialistliku ekspansionisti vahel võitlus sõjalise juhi koha pärast Lähis- ja Kesk-Idas ning Vahemerel. Eriti ägedaks muutus see võitlus 1952.a. Sel aastal hakkasid imperialistlikud suurriigid Lähis-Idas moodustama Nõukogude Liidu ja rahvademokraatiamaade vastu suunatud sõja-

---

1 И.Лемин, Большевик Украина, 1950, № 8, стр.56
2 М.Мачокки, Иран в борьбе, стр.22

list blokki. Seoses sellega kerkis teravamalt üles küsimus, kes hakkab käsutama ülemjuhatajana bloki sõjalisi jõude ja kelle kontrolli alla langevad koos sellega blokki kuuluvad maad.

Mõlemad imperialistlikud suurriigid püüdsid selles võitluses laiendada oma sateliitide ja liitlaste ringi. Inglased ei soovinud, et Lähis-Ida "kaitse" organiseerimise sildi all ameeriklased kindlustaksid oma positsioone veelgi enam ja püüdsid selletõttu näidata, et Inglismaa on suuteline koos oma dominioonidega üksi organiseerima seda "kaitset". Kõigepealt sooritas selle plaani elluviimise huvides Inglismaa Lähis-Ida maavägede ülem-juhataja kindral Robertson sondeeriva reisi Bagdadi ja Ammuni. Sellejärel kutsusid inglased 1952.a. aprillis Londonisse Pakistani välisminister Zafrulla-khaani. Peale seda, kui viimane oli Londonis vastavalt instrueeritud, saadeti ta reisile Lähis-Ida maadesse. Tema ülesandeks oli saavutada Iraki, Transjordaania ja Türgi vahel sõjalise pakti sõlmimine Inglismaale kõige soodsamal kujul. Samal ajal teatas Austraalia välisminister Menzis, et Austraalia saadab lähemal ajal Lähis-Idasse rühma reaktiivlennukeid Inglismaa sõjaliste positsioonide tugevdamiseks selles rajoonis[1]. Kõik see pidi looma mulje, et Inglismaa oma dominioonide abiga on täiesti suuteline kindlustama Lähis-Ida "julgeolekut" ja ameerika "lahket abi" pole vaja.

---

1 Правда, 1952, 26.апреля

Selline inglise valitsuse poliitika viis ameerika imperialistid kohe ärevusse. 1952.a. veebruaris kutsus Ameerika Ühendriikide riigidepartemangu Lähis-Ida osakonna ülem Mac Guy kokku Ameerika Lähis-Ida diplomaatiliste esindajate nõupidamise[1]. Mac Guy kirjutas neile ette järgmise diplomaatilise plaani elluviimise: Israel tuli liita otseselt Atlandi paktiga. kuna Süüria ja Liibanon pidid sõlmima lepingu Türgiga ja moodustama Ameerika poolt juhitava sõjalise bloki.

Võitluses Inglismaaga rakendasid ameerika imperialistid oma käsilastena kõige mustemaid reaktsioonilisi jõude. 1952.a. algul sõlmisid nad lepingu Francoga, mille alusel Ameerika Ühendriigid said sõjalisi baase Hispaanias. Zafralla-khaani eeskujul sõitis 1952.a. aprilli lõpus Lähis-Itta ka Hispaania välisminister Artajo. Madridi raadio teatas Artajo reisi puhul: "Hispaanial lasub ülesanne lülitada Araabiamaad Lääne maailma kaitseühendusse"[2]. Taktitundeliselt jätsid hispaanlased juurde lisamata - "ameeriklaste huvides".

Mai kuul algas agressiivse Põhja-Atlandi pakti Vahemere merejõudude ülemjuhataja määramine. Selle juures süttis äge võitlus Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide vahel. Toetudes oma käsilastele - Kreekale ja Türgile - saavutasid ameeriklased seda, et Vahemere merejõudude ülemjuhatajaks sai ameerika kindral Kearny[3].

---

1 Правда, 1952, 18.февраля
2 Правда, 1952, 29.апреля
3 Правда, 1952, 9.мая

1952.a. suvel hakati moodustama agressiivset "Kesk-Ida Ülemjuhatust". Rooma ajakirjanduse teatel alustasid ameerika diplomaatilised esindajad Vahemere ja Lähis-Ida maades 1952.a. juulis läbirääkimisi nende maade valitsustega lubaduse saamiseks, et nad toetavad "Kesk-Ida Ülemjuhatuse" moodustamisel ameeriklasi[1]. Aasta teisel poolel muutsid imperialistid oma plaani - "Kesk-Ida ülemjuhatuse" asemel kavatseti luua maskeeritumat ilmet omav "Kesk-Ida kaitseorganisatsioon". Hoolimata nime muutmisest jäi plaan siiski samaks: organisatsiooni sildi all viia inglise ja ameerika väed Lähis-Ida maade territooriumidele senisest veelgi suuremal hulgal, rikkudes selliselt jämedalt nende maade suveräniteeti. Olles hirmul ameeriklaste mõju liigse tugevnemise ees selles rajoonis, tegid inglased peagi ettepaneku, et Araabiamaid polegi vaja võtta "Kesk-Ida kaitseorganisatsiooni"[2]. Seni olid neis maades asunud peamiselt ainult inglise väed ja viimastele ei meeldinud sugugi, et neisse maadesse saabuks ka suuremal hulgal ameerika vägesid. Washington nõudis aga kategooriliselt, et nimetatud organisatsiooni lülitataks ka Araabiamaad.

1953.aastaks kukkus läbi ka "Kesk-Ida kaitseorganisatsiooni" loomise plaan, kuna ameeriklastel ei õnnestunud murda inglaste vastupanu ja viimaste õhutusel, suurel määral aga ka antiimperialistliku liikumise tõusust hirmutatuna, keeldusid Araabiamaade valitsused astumast sellesse liitu. 1953.a. asuti kokku klopsima uut agressiivset liitu, mida kutsutakse nii "Kesk-Ida Põhja

---

1 Правда, 1952, 14.июля

2 Б.Бехтерев, Манёвры империалистов на Ближнем Востоке, Новое время, 1952, № 35, стр. 13

väejuhatus" kui ka lihtsalt "regionaalseks kaitseliiduks"[1].

Kõrvuti selliste, vähemalt üldiselt rahvusvahelist iseloomu omavate plaanide elluviimisega asusid ameeriklased 1953.a. looma otseselt neist sõltuvat agressiivset riikide blokki. Toetudes oma platsdarmile Türgis, pühendasid nad peatähelepanu kahele Nõukogude Liidule kõige lähemal asuvale riigile - Pakistanile ja Irakile. Suurel määral oli selle agressiivse liidu loomisega seotud ka Dulles reis Lähis- ja Kesk-Itta 1953.a. kevadel[2].

Inglased suhtusid ameeriklaste plaani, mis paratamatult peab viima nende mõjuvõimu nõrgenemisele Kesk-Idas, algusest peale umbusklikult. Inglismaa "murelikkus" on väga mõistetav - küsimuse all on valitsev mõjupositsioon seni tema kõige usutavamais sateliitriikides - Pakistanis ja Irakis. Inglaste vastuseisu tõttu ameeriklaste plaanidele võttiski uue sõjalise bloki loomine õige veniva iseloomu. Alles 1953.a. sügisel teatas Pakistani valitsus oma nõusolekust liituda selle blokiga[3]. Veel rohkem aga nõudis Iraki lülitamine sellesse blokki. Alles 21. veebruaril 1954.a. lükkas Iraki peaminister Faclöl Džemali "kategooriliselt" ümber "kuuldused" Iraki kavatsusest ühineda Türgi-Pakistani sõjalise paktiga. Kuid juba 3 päeva hiljem oli sama peaminister ameeriklaste survel sunnitud avalikult deklareerima, et Irak "jääb ustavaks Läänele" ja on valmis ühinema

---

1 O.Orestov. Edasi, 1953, 30.september
2 Samas.
3 Samas.

Türgi-Pakistani sõjalise paktiga [1].

Nagu näeme, õnnestus ameeriklastel peale aastate pikkuseid jõupingutusi siiski Kesk-Idas moodustada Nõukogude Liidu vastu suunatud agressiivne blokk. Selle loomise käigus reetsid nad täielikult oma liitlase - inglise imperialismi - huve. Kuid veelgi olulisem on asjaolu, et selle bloki loomiseks tuli neil üha suuremaid jõupingutusi teha võitluses Lähis- ja Kesk-Ida maades areneva antiimperialistliku rahvuslik-vabastusliku liikumisega. Loodav Kesk-Ida sõjaline blokk pole praegu suunatud mitte ainult Nõukogude Liidu vastu, vaid peab olema ka kaitsevalliks Lähis- ja Kesk-Ida maade rahvaste rahvuslik-vabastusliku liikumise pidurdamiseks. Kesk- ja Lähis-Ida maade sõjaline blokk USA juhtimisel, kirjutas Iraani ajaleht "Donjal Emruz", "seab endale ülesandeks maha suruda koloniseerijate-vastaseid meeleolusid ja nende maade rahvaste liikumist..." [2].

Ameerika imperialistide sõjaliste plaanide elluviimine Lähis- ja Kesk-Idas põrkub üha tugenevale vastupanule, mida osutavad Lähis- ja Kesk-Ida rahvamassid. Vaatamata imperialistide püüetele varjata oma ekspansiooni tõelisi eesmärke Lähis- ja Kesk-Ida maadesse, mõistavad nende maade rahvad üha selgemini, et imperialistide poliitika tähendab neile koloniaalse rõhumise jätkamist ja sõja hädaohtu, Araabiamaade töötavad massid, kes võitlevad koos kõigi vabadustarmastavate rahvastega rahu ja demokraatia eest, osutavad vastupanu nii ameerika kui

---

1 N.Novikov, USA sepitsused Irakis, Edasi, 1954, 14.märts, nr.52

2 V.Kudrjavtsev, USA sepitsused Kesk-Idas, Edasi, 1953, 22,nov., nr.145

ka inglise imperialistide ekspansioonile ja sõjalis-poliitiliste blokkide loomise plaanidele. Selle tagajärjel on massiline antiimperialistlik liikumine Lähis- ja Kesk-Idas kujunenud ähvardavaks jõuks imperialistidele. Käsitleda seda liikumist lähemalt - selline ongi järgneva peatüki ülesanne.

IV Rahvuslik-vabastuslik liikumine ja võitlus rahu eest Lähis- ja Kesk-Idas.

II Maailmasöda töi möningaid olulisi muudatusi Lähis- ja Kesk-Ida maade ühiskondlik-majanduslikku arengusse. Söja ajal olid need alad eraldatud imperialistlikkudest suurriikidest ja seetöttu arenes siin ühelt poolt kohalik tööstus ning teiselt poolt muutus nende maade põllumajandus enam mitmekülgsemaks, paljusid kultuure, mida varem sisse veeti, hakati tootma nüüd koha peal[1]. Iraanis, Irakis, Egiptuses ja Palestiinas ehitati söja ajal strateegilisi teid; Saudi-Araabias tekkis naftatööstus; puuvillriide toodang kasvas II Maailmasöja lõpuks vörreldes ennesöjaaegsega Egiptuses 1,5 kordseks, Süürias ja Liibanonis - 2 kordseks. Lähis- ja Kesk-Ida maad omandasid söja ajal majanduslikult enam tööstusliku ja iseseisvama ilme. Just selle töttu tabas neid maid aga pärast II Maailmasöda äärmine majanduslik viletsus. Lähis- ja Kesk-Ida maad ujutati üle imperialistlike suurriikide, eelköige Ameerika Ühendriikide tööstus- ja põllumajandussaadustega, mis andis raske hoobi nende maade tööstusele kui ka põllumajandusele. ÜRO 1948.a. majanduslikus ülevaates tõatati, et Lähis-Ida maade põllumajanduslik toodang vaevalt läheneb söjaeelsele tasemele, Iraanis ja Irakis on sellest isegi tunduvalt madalam. Kohalik tööstus elas köigis Lähis- ja Kesk-Ida maades pärast II Maailmasöda

---

1 И.Лемин, Обострение кризиса Британской империи после второй мировой войны, Москва, 1951, стр.299-300

üle kriisi. Kõige teravamal kujul avaldus see Iraanis. 9.jaanuaril 1950.a. ilmus Iraani ajalehes "Mehri Iran" avalik kiri šahhile pealkirjaga: "Maa läheneb hirmsale kuristikule"[1]. Selles kirjas rõõgiti, et kõigis Iraani linnades suletakse pidevalt tööstusettevõtteid; Teheranis sureb iga päev inimesi nälga. Sama aasta veebruaris kirjutasid Iraani ajalehed, et Iraani vabrikud ja tehased suletakse selleks, et kergendada majanduskriisi raskust Ameerika Ühendriikides; Iraan ujutatakse üle mitmesuguste mittevajalike ameerika kaupadega[2].

Seltsimees Malenkov oma aruandekõnes partei XIX kongressile juhtis tähelepanu koloniaal- ja sõltuvate maade majanduslikule allakäigule, kui rahvuslik-vabastusliku ja antiimperialistliku liikumise peamisele põhjusele: "Asumaade ja sõltuvate riikide kiskjalik ekspluateerimine imperialistlike riikide poolt viib selleni, et tootlike jõudude arenemine nendes maades pidurdub, elanikkonna ostuvõime on äärmiselt madalal tasemel ja tööstustoodangu müügiturud kitsenevad. Kõik see kisub raske koormana alla kapitalistliku maailma majandust, süvendades kogu maailma kapitalistliku süsteemi sisemisi vastuolusid.

Asumaade ja sõltuvate riikide rahvad avaldavad järjest otsustavamat vastupanu imperialistlikele orjastajatele. Rahvusliku vabastusliikumise kasvavast hoost ja ulatusest annab tunnistust Vietnami, Birma, Malaia, Filipiinide ja Indoneesia rahvaste võitlus, rahvusliku vastupanu kasv Indias, Iraanis,

---

1 Правда, 1950, 28.января
2 Правда, 1950, 20.февраля

Egiptuses ja teistes maades[1]".

Nagu eespool nägime, soodustas antiimperialistliku liikumise tõusu ka imperialistlike riikide omavaheline võitlus. Imperialistlike riikide vaheliste vastuolude kui rahvuslik-vabastusliku liikumise jõudu tugevdavale faktorile juhtis tähelepanu ka seltsimees Malenkov. Iseloomustades Ameerika Ühendriikide ekspansiooni Inglismaa ja Prantsusmaa endistesse mõjusfääridess, ütles seltsimees Malenkov: "Selle võitluse käigus ins-pireerivad ameerika röövvallutajad vandenõusid oma inglise ja prantsuse "liitlaste" vastu, soodustades oma tegevusega imperialistliku koloniaalsüsteemi kriisi edasist süvenemist"[2].

Lähis-Ida maade rahvad näitavad üha sagedamini, et nad näevad läbi kõiki ameerika ja inglise imperialistide manöövreid, mõistavad nende vahelist võitlust ja oskavad seda ka enda rahvuslikes huvides kasutada. Egiptuse ajaleht "Saut-allemma" kirjutas 1949.a. juulis inglise ja ameerika imperialistide vastuoludest Lähis-Idas ja tegi lõpuks järgmise järelduse: "Me peame kasutama praeguseid vastuolusid USA ja Inglismaa vahel kõikjal selleks, et saavutada meil rahvusvahelike õigus-te teostamist"[3].

Rääkides II peatükis rahvuslik-vabastusliku liikumise tõusust Lähis-Ida maades, tuli korduvalt juhtida tähelepanu proletariaadi olulisele osale selles. Töölisklassi osatähtsus

---

1 G.Malenkov, Aruandeköne UK(b)P Keskkomitee tööst partei XIX kongressile, lk.17-18

2 Samas, lk.17

3 Правда, 1949, 25.июля

neis maades kasvas II Maailmasõja ajal seoses kohaliku tööstuse arenguga. 1948.a. andmeil oli Egiptuses enam kui 1 miljon töölist ja teenistujat ning 1,5 - 2 miljonit põllumajandustöölist (kogu elanikkond Egiptuses on 20 miljonit)[1]. Israelis oli 1951.a. andmeil 80 000 tööstustöölist (elanikkonna üldarv - - 1,6 miljonit). Süürias ja Liibanonis moodustas 1951.a. tööstustööliste arv 200 000 inimest (elanikkonna üldarv - 4,7 miljonit). Peale selle on Egiptuses, Süürias, Liibanonis ja Irakis veel arvukas maaproletariaat. Töölisklassi liitlaseks kujunes talupoegkond, kes ägab feodaaliganditе ja kapitalistliku surve all. Türgi 14 miljonilisest talupoegkonnast on 70-75 % vähese maaga ja maata[2]. Idapoolsetes vilajettides on mõisnikel veel praegu (XX sajandi keskel) õigus müüa talupoegi koos maaga. Egiptuse 20 miljonilisest elanikkonnast tegelеb põllumajanduses 14,5 miljonit, neist 12 miljonit ei oma üldse maad[3]. Samal ajal enam kui 60 % kogu maast kuulub kulakutele, välismaistele kompaniidele ja mõisnikele, kes moodustavad vaid 1,5 % maapidajate üldisest arvust. Samasuguses olukorras on ka Süüria, Liibanoni, Iraki ja teiste maade talupojad. Iraanis rakendatakse laialdaselt feodaalset rendisüsteemi, mille järgi saagi jagamisel arvestatakse viit elementi: maa, seemned, vesi, tööloomad ja inimtööjõud. Kuna talupoegadele - rentnikele kuulub ainult üks neist elementidest - tööjõud -, mõisnikule aga ülejäänud 4 elementi, siis saavad mõisnikud rendina 4/5 vilja-

---

1 Углубление кризиса колониальной системы империализма, Москва, 1953, стр.422
2 Правда, 1949, 27.октября
3 Углубление кризиса колониальной системы империализма , Москва, 1953, стр.432

saagist.

Agraarprobleem kujutab endast teravat ja seni veel lahendamatut küsimust Lähis- ja Kesk-Idas. Nende maade proletariaat on oma võitluses püstitanud nõude ulatuslike agraarsete ümberkorralduste teostamisest ja seetõttu on kujunenud Lähis- ja Kesk-Ida antiimperialistlikus liikumises tugev liit proletariaadi ja talupoegkonna vahel. Talupoegade võitlus maa eest sulab Lähis- ja Kesk-Ida maades tihedalt ühte rahvuslik-vabastusliku liikumisega, J.V.Stalin juhtis tähelepanu sellele,et "... talurahvas moodustab rahvusliku liikumise peamise armee, et talurahva armeeta ei ole ega saa olla võimsat rahvuslikku liikumist"[1]. Talurahvavõitlus maa eest, selle rahvusliku liikumise "peaarmee" pidev kasvamine kujutabki endast Lähis- ja Kesk-Ida maade rahvuslik-vabastusliikumise peamist reservi. Selle reservi üha ulatuslikum ärakasutamine, talurahvaliikumise arendamine võimsaks agraarrevolutsiooniks on rahvuslik-vabastusliku liikumise eesotsas seisvate kommunistlikkude parteide suureks ülesandeks.

Rahvusliku majanduse pidev langus ja nende maade elanikonna klassikoosseis on määrava tähtsusega ka ühiskondlik-poliitilise arengu suunitlusel pärast II Maailmasõda. Proletariaadi küllalt suure osatähtsuse ja tugeva talurahvaliikumise olemasolu tõttu on võimalik Lähis- ja Kesk-Ida maades põhjalike muudatuste teostamine ühiskondlik-poliitilises korras. 1927.

---

1 J.V.Stalin, Teosed 7.köide, Tallinn 1949, lk.68

a., vestluses Sun-Jatseni nimelise ülikooli üliõpilastega, ütles J.V.Stalin: "Kemalistlik revolutsioon on võimalik ainult sellistes maades nagu Türgi, Pärsia, Afganistan, kus ei ole või peaaegu ei ole tööstusproletariaati ja kus ei ole võimsat talurahva agraarrevolutsiooni"[1]. Lähis- ja Kesk-Ida maade ühiskondlik-poliitiline areng pärast II Maailmasõda, proletariaadi ja talupoegkonna üha suurenev osa selles, näitab selgesti, et praegu pole kemalistliku revolutsiooni tee võimalik isegi Türgis, Pärsias ja Afganistanis. Antiimperialistliku liikumise kasvav hoog viib raudse järjekindlusega neis maades palju sügavamatele ühiskondlikele pööretele, tõelistele revolutsioonidele. Üksikud maad, mis jõuavad selles võitluses ette, tõmbavad endaga kaasa mahajäänud maad. Iraani rahva poolt oma naftatööstuse natsionaliseerimisega saavutatud võit ja 1936.a. orjastava lepingu tühistamine Egiptuses kutsusid esile võimsa toetus- ja solidaarsusliikumise laine kõigis Lähis- ja Kesk-Ida maades. Irakis, Liibanonis ja Saudi-Araabias hakkavad üha sagedamini kostma hääled, mis nõuavad välismaiste naftakontsessioonide tühistamist.

Suureks ajalooliseks õppetunniks Lähis- ja Kesk-Ida rahvastele olid sündmused Põhja-Iraanis ja Kurdistanis II Maailmasõja ajal ja peale selle lõppemist. Nõukogude vägede ajutine asumine neisse rajoonidesse töi endaga kaasa välisimperialistide ja kohalike feodaalide võimu nõrgenemise. Nende alade töötavad massid kasutasid seda otsekohe ära rea demokraatlike üm-

---

1 J.Stalin, Vestlus Sun Jat-seni nimelise Ülikooli üliõpilastega 13.mail,1927, Teosed 9. köide, lk.231-260, Tallinn, 1949.lk.247 jj.

berkorralduste teostamiseks. 7.novembril 1944.a. toimusid Teheranis suurejoonelised rahvamiitingud Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni auks. Iraani - Ażerbaidżanis kujunes rahvuslik-vabastusliku liikumise juhiks 1945.a. loodud Ażerbaidżani Demokraatlik Partei. Hoolimata šahhi politsei terrorist kasvas Ażerbaidżanis rahvaliikumine. Vastuseks politsei vägivallaaktidele hakkasid kohalikud talupojad looma relvastatud omakaitserühmi. 20. ja 21. novembril 1945.a. tuli kokku Iraani-Ażerbaidżani Rahvakogu ja kuulutas end Asutavaks Koguks, kelle poolt korraldatud valimiste tulemusena loodi Ażerbaidżani rahvuslik medžlis,mis moodustas autonoomse valitsuse[1]. Selle aja jooksul, mil Iraani-Ażerbaidżan oli faktiliselt autonoomne, tehti väga palju selle ala elanikkonna majanduslíku ja kultuurilise taseme tõstmiseks. Anti välja seadused, mis kindlustasid talupoegadele suurmaaomanike tulude arvel palju suurema osa saamise põllusaagist; keelati ära orjastavad rendivormid, koolides seati sisse õpetus rahvakeeles, loodi rahvuslik ülikool, teater jms.[2].

Samasugune sündmuste areng toimus sel ajal ka Kurdistanis, kus kohaliku demokraatliku partei juhtimisel kehtestati samuti rahvuslik autonoomia. Kuigi ameerika imperialistide käsilasel Kavam-es-Saltane'l õnnestus 1946.a. relvajõul maha suruda see rahvuslik-vabastusliikumine, jäid tema võitlustraditsioonid edasi elama iraanlaste ja ażerbaidżaanlaste hulgas.

---

1 М.С.Иванов, Очерк истории Ирана, стр.369

2 Samas, lk. 371 - 372

Pärastsõjaaegsele perioodile on iseloomulik Nõukogude Liidu autoriteedi pidev kasvamine Lähis- ja Kesk-Idas. Sellele aitasid tunduvalt kaasa Nõukogude Liidu korduvad väljaastumised rahvusvahelisel areenil ja eriti ÜRO-s pärast II Maailmasõda Lähis- ja Kesk-Ida rahvaste rahvuslike huvide kaitseks. 1946.a. veebruaris toetas Nõukogude Liit ÜRO Julgeolekunõukogus Süüria ja Liibanoni valitsuste nõuet Prantsuse vägede äraviimise kohta nende territooriumilt. Liibanoni parlamendi istungil Liibanoni esindaja ÜRO-s teatas oma kõnes järgmist: "Meile sai täiesti selgeks, et meie küsimuse arutamisel Julgeoleku Nõukogus riigid jagunesid kahte leeri: ühed neist olid meie põolt, sel ajal kui teised võtsid vastandliku positsiooni. Esimese leeri juhiks oli Nõukogude Liit,kes kaitses rahvusküsimust julgelt, mehiselt ja avalikult. Me ise poleks suutnud paremini kaitsta oma huve, kui seda tegi Nõukogude Liit"[1]. Palestiina konflikti ajal oli Nõukogude Liit ainukene riik, kes ilma mingi tagamõtteta soovis selle küsimuse õiglast ja Palestiina elanikkonnale vastuvõetavat lahendust. Selle tagajärjel kasvas Nõukogude Liidu autoriteet ka palestiina töötavate masside hulgas.

Kui Egiptuses oli võitlus inglise imperialistidega oma kõrgpunktil, väljendasid tuhanded egiptlased stiihiliselt oma poolehoidu Nõukogude Liidule, kes alates 1947.a. ÜRO Julgeoleku Nõukogus järjekindlalt on toetanud egiptuse rahva õiglast

---

1 А.Онгарбаев, Большевик Казахстана, 1949, № 5, стр.51

nõuet inglise sõjavägede väljaviimise kohta Egiptuse territooriumilt. 25.novembril 1951.a. toimus Kairos massiline rahvademonstratsioon, millest osavõtjad kandsid loosungeid: "Olgu tervitatud Venemaa, kõigi rahvaste sõber!"[1] 9.jaanuaril 1952.a. avaldas ajaleht "Pravda" väikese, kuid tähelepanuvääriva teate: nõukogude kalapüügitraalerid oma reisil Vladivastokki saabusid 8.jaanuaril Port-Saidi sadamasse[2]. Hoolimata voolavast vihmast oli sadamasse kogunenud tuhandeid linna elanikke. Kui nõukogude laevad jõudsid pärale, kõlasid rahvahulgalt sõbralikud hüüded.

Kujukalt iseloomustas araabia rahvaste ja üldse kogu Lähis-Ida töötavate masside suhtumist Nõukogude Liitu Liibanoni Rahvuskongress oma bülletäänis 1946.a. oktoobris: "Nõukogude Liidu poliitika Araabiamaade suhtes oli alati sõbralik. Nõukogude Liit soovib näha araablastes sõpru, aga mitte vaenlasi. Ta ei okupeeri jalgagi Araabimaad, ei ehita meie juures kindlusi, ei valitse üheski Araabimaade elusfääris, ei kauple. nagu mõned, vägede evakueerimisküsimuses Egiptusest ja ei püüa venitada Palestiina küsimuse lahendamist"[3].

Nõukogude Liidu autoriteedi kasv Lähis- ja Kesk-Ida maades on kahtlematult oluline faktor nende maade rahvaste rahvuslik-vabastusliikumise tõusus, nende rahvaste võitluses imperialistide agressiivsete plaanide vastu Lähis- ja Kesk-Idas.

---

1 Ю.Звягин, Антиимпериалистическое движение в арабских странах, Новое время, 1951, № 49, стр.21

2 Правда, 1952, 9.января

3 И.Генин, Страны Арабского Востока, стр.24

Paralleelselt Nõukogude Liidu autoriteedi kasvuga tõuseb Lähis- ja Kesk-Ida maades kommunistlike parteide ja nendega ühisrindes võitlevate progressiivsete parteide autoriteet ja osatähtsus nende maade poliitilises elus. Selgelt mõistes, et kommunistide näol on neil tegemist kõige järjekindlamate võitlejatega Lähis- ja Kesk-Ida rahvaste rahvusliku sõltumatuse ja rahvuslike huvide eest, rakendavad välisimperialistid ja nende käsilased kommunistide suhtes kõige julmemat terrorit. 1952.a. oli kommunistlike parteide tegevus keelatud Türgis, Irakis, Iraanis, Transjordaanias ja Egiptuses[1]. Lähis- ja Kesk-Ida maade kommunistlikud parteid peavad oma võitlust kõige raskemates põrandaalustes tingimustes. Kujukalt illustreerib olukorda, milles tegutsevad Lähis- ja Kesk-Ida maade kommunistlikud parteid, kirjeldus, mille annab Macciocchi oma külaskäigust Liibanoni kommunistliku partei keskusse. Macciocchi vastuvõtmisel rakendati liibanoni kommunistide poolt kõige rangemaid konspiratiivsuse reegleid, sest oli väga võimalik, et Macciocchi käikusid jälgisid poliitilise politsei agendid. Macciocchile järgi tulnud auto sõitis kaua ringi mööda Beiruti äärelinnu ja pöördus siis tagasi linna keskusesse[2]. Autost väljudes käisid Macciocchi ja ta kaaslased kaua jalgsi. Lõpuks astuti ühte majja, tõusti mööda pikka treppi, siseneti lihtsasse erakorterisse, kust viis trepp läbi lae pööningule, kus

---

1 E.Варга, Основные вопросы экономики и политики империализма, стр.554

2 М.Мачокки, Иран в борьбе, стр.23

Macciooccchit ootasid Liibanoni kompartei esindajad. Hoolimata julma terrori olukorrast ja rasketest illegaalse tegutsemise võimalustest on Lähis- ja Kesk-Ida kommunistlikel parteidel rahvamasside suur poolehoid ja sageli on nad arvukamaks ja möjurikkamaks poliitiliseks parteiks oma maal[1].

Laialdase poolehoiu osaliseks on saanud ka need parteid, mis võitlevad tihedas ühisrindes kommunistidega. Iraanis kujunes peale II Maailmasõja lõppu möjuvõimsaks poliitiliseks parteiks Iraani rahvapartei, mis visalt ja järjekindlalt võitles koloniaalse orjuse vastu. Rahvapartei viis rahvamassid võitlusse mitte üksi inglise imperialistide vastu, vaid juhtis võitlust ka ameerika imperialistide katsete vastu asendada inglise ike ameerika monopolistide võimutsemisega. 1948.a.lõpul juhtis Rahvapartei võimsat protestiliikumist ameeriklaste katse vastu suruda peale nn. 7 a. plaani teostamise sildi all ameerika imperialistide ike[2].

Türgis saavutas kommunistide poolt juhitav massiline antiimperialistlik liikumine 1950.a. juulis silmapaistva võidu - - Türgi valitsus oli sunnitud vabastama pärast 12 a. kestnud vangistust väljapaistva võitleja rahu ja vabaduse eest - poeet Nazim Hikmeti. Süürias ja Liibanonis on kommunistlikud parteid massiparteid üle 20 aastase kogemusega. 1949.a. aprillis andsid nad välja ühise üleskutse, milles näidati, et Nõukogude Liit on Süüria ja Liibanoni rahvaste sõber ja söda tema vastu

---

1 В.Луцкий, Национально-освободительная борьба в арабских странах, Вопросы экономики, 1952, № 5, стр.75

2 И.Белов, Преследование демократических организаций в Иране, Новое время, 1949, № 11, стр.12

oleks vastuolus nende maade rahvuslike huvidega[1].

"Lähis- ja Kesk-Idas", ütles II ülemaailmsel rahunõukogu sessioonil Petro Nenni, "nii nagu ka teistes Aasia maades, puhub rahvusliku söltumatuse ja sotsiaalse vabanemise tuul. Musulmani maailm hakkab liikuma. Araablased tahavad olla peremeesteks oma kodus. Nad ei kavatse vahetada vana inglise või prantsuse võimutsemist ameerika ahelatega, ühtede "protektoraati" teiste ikkega"[2]. Rahvuslik-vabastusliikumine Lähis- ja Kesk-Ida maades pärast II Maailmasöda on omandanud uue iseloomu. Rahvamassid esinevad sagedamini poliitiliste nõudmistega, laieneb streigiliikumine, tugevnevad talurahvarahutused. 1950.a. haaras Israelis streigiliikumine 125 ettevõtet kokku 10 000 töölisega, kes võitlesid tööpalkade vähendamise vastu[3]. 1951.a. kutsus Egiptuses puuvillahindade langemine esile rea talupoegade rahutusi[4]. 1953.a. kevadel toimusid Niiluse deltas politsei ja talupoegade vahel, kes tahtsid suurmaaomanike käest ära võtta maad, verised kokkupõrked. Türgis registreeriti üksi 1949.a. I poolel 22 kubermangus 323 juhust mõisnike maa ja kariloomade omastamisest talupoegade poolt ning mõisnike viljaaitade mahapõletamisest. Üha enam organiseeruv töölisklass võtab enda kätte juhikoha rahvuslik vabastuslikus liikumises. Egiptuses oli juba 1946.a. 465 ametiühinguorganisatsi-

---

1 И.Лемин, Обострение кризиса Британской империи, стр.321

2 Правда, 1951, 4.ноября

3 Л.Ватолина, Вопросы экономики, 1951, № 4, стр.101

4 Б.Ткачук, Большевик Украины, 1952, № 1, стр.59

ooni, väikeses Israeli riigis samal ajal 11 ametiühinguorganisatsiooni. Rahvuslik kodanlus tõrjutakse üha enam kõrvale rahvusliku vabastusliikumise juhi kohalt. Vanad kodanlik-natsionalistlikud reformiparteid, kes juhtisid seda liikumist minevikus nagu Vafdi ja Hizb-al-Vatan Egiptuses, Kutla Vatania Süürias jt. kaotavad oma autoriteedi ja tõrjutakse kõrvale[1].

Nagu nägime, püüdsid imperialistlikud suurriigid omavahelises võitluses sageli ära kasutada rahvuslik-vabastusliikumist oma vastase nõrgestamiseks. Mõnikord see ajutiselt neil ka õnnestus, sagedamini aga lõppesid need katsed lüüasaamisega Lähis- ja Kesk-Ida maade siseasjadesse segajaile. Praegu on Lähis- ja Kesk-Ida maade rahvad oma koloniaalrõhujate vastu suunatud võitluses saavutanud rea olulisi tulemusi: antiimperialistlik liikumine selles rajoonis on viinud imperialistliku süsteemi tunduvale nõrgenemisele.

Süürias ja Liibanonis arenes II Maailmasõja ajal ja pärast sõda laiaulatuslik rahvaliikumine Prantsuse koloniaalse mandaadi kaotamise ja välisriikide vägede väljaviimise eest nende maade territooriumilt. Esialgu inglased teatud määral toetasid seda liikumist, lootes Prantsuse mandaadi asendamist Inglise mandaadiga. Kuid rahvuslik-vabastusliikumise võimas tõus neis maades ajas nurja inglise imperialismi kolonisaatorlikud plaanid. 1945.a. saavutasid Süüria ja Liibanoni

---

1 Народно-освободительная борьба в колониальных и полуколониальных странах после Второй мировой войны, Вопросы экономики, 1949, № 10, стр.84 и след.

välisriikide mandaadi lõpliku tühistamise nende maade üle ja Prantsuse ja Inglise vägede väljaviimise oma territooriumilt[1]. Muidugi jäi ka peale seda nende maade majandus välisimperialistide kontrolli alla, nende maade territooriumil jäid püsima ameerika ja inglise sõjalised baasid, kuid siiski olid nende maade rahvad kätte võitnud soodsamad tingimused antiimperialistliku võitluse jätkamiseks.

Pärast II Maailmasõda suutis inglise imperialistide käsilane Nuri-Said küll säilitada oma võimu Irakis, kuid sellele vaatamata põrkas inglaste katse 1948.a. uuesti peale suruda orjastavat lepingut (1936.a. Portsmouthi lepingu uut väljaannet), iraki rahva otsustavale vastupanule[2]. Hoolimata Nuri-Saidi poolt rakendatud verisest terrorist ja iraki kommunistliku partei juhtivate tegelaste tapmisest ei õnnestunudki inglise imperialistidel ellu viia oma uusi anastuslikke plaane.

Imperialistide poolt lõkkele puhutud Palestiina sõda põhjustas 1948.a. Israeli elanikkonna antiimperialistliku liikumise võimsa tõusu. Oma rahvusliku sõltumatuse kaitsmisele tõusnud israeli rahvas andis purustava vastulöögi imperialistide palgasõjavägedele, deklareeris oma eesrindlike parteide avalduste näol, et ta näeb oma ainukesi tõelisi sõpru Nõukogude Liidus ja rahvademokraatia riikides. Ainult israeli rahva

---

1 В.Б.Луцкий, Английский и американский империализм на Ближнем Востоке, стр.5

2 Samas, lk.5 - 6

rahvuslik-vabastusliku liikumise ootamatu tugevnemine sundis imperialistlikke riike lõppu tegema Palestiina sõjale, sundis neid tunnustama israeli rahva suveräänseid õigusi.

Vaevalt oli lõppenud II Maailmasõda, kui uue jõuga algas egiptuse rahva kangelaslik võitlus oma rahvusliku sõltumatuse eest. Pärast II Maailmasõda alanud rahvuslik-vabastusliku ja demokraatliku liikumise tõusu tingimustes ei leppinud egiptuse rahvas, et tema maad okupeerivad võõra riigi väed. 1946.a. novembris kogu Egiptuses toimunud võimsad rahvademonstratsioonid sundisid võimult lahkuma Sidki-paša valitsuse, kes oli nõustunud Inglise okupatsiooni pikendamisega Suessi kanali tsoonis[1]. Kui 1950.a. lükati Inglise valitsuse poolt tagasi Egiptuse uue vafdistliku valitsuse nõue tühistada orjastav Inglise-Egiptuse leping ja lõpetada Egiptuse territooriumi okupeerimine inglise vägede poolt, puhkesid Egiptuses uued võimsad protestimeeleavaldused. 15.oktoobril 1951.a. oli egiptuse parlament rahvaliikumise survel sunnitud vastu võtma seaduse Inglise-Egiptuse orjastava lepingu tühistamisest. Hoolimata vafdistliku valitsuse kokkuleplikust poliitikast ja tema poolt julmade repressioonide tarvitamisest rahvaliikumise vastu muutus egiptuse rahva võitlus välisimperialistide vastu üha võimsamaks. 1952.a. kasvas see võitlus üle juba avalikkudeks relvastatud kokkupõrgeteks egiptuse patriootide ja inglise vägede vahel. Rahvuslik-vabastusliku liikumise võimsa tõusu

---

1 В.Луцкий, Вопросы экономики, 1952, № 5, стр.78

tingimustes haaras Egiptuses võimu söjaline grupp kindral Nagiibi juhtimisel, kukutati end inglastega koostöötamise läbi kompromiteerinud kuningas Faruk. Antiimperialistliku rahvaliikumise survel on kindral Nagiibi valitsus olnud sunnitud järjekindlalt nöudma Egiptuse peamiste rahvuslike nöuete täitmist - Suessi kanali ja Sudaani okupatsiooni lõpetamist. Selle tagajärjel on veel praegu anglo-ameerika imperialistide poolt Lähis- ja Kesk-Idas loodavas agressiivses söjalises süsteemis vähemalt üks nörk koht Egiptuse territooriumi näol.

Kogu maailma demokraatliku avalikkuse tähelepanu ja poolehoiu kutsus esile Iraani rahva kangelaslik võitlus imperialistlike orjastajate vastu. "Kogu maailm jälgib suurima huviga seda võitlust", kirjutas Macciocchi 1952.a., "Köik küsivad endalt: kas suudab väikene maa kaheksateist miljonilise elanikkonnaga võita briti imperialismi, kas purustatakse kuninganna Viktooria võimsa koloniaalimpeeriumi alustugi?"[1]. Nagu nägime, õigustas iraani rahvas need temale vabadustarmastavate rahvaste poolt pandud lootused "Inglise-Iraani naftakompaniile",- Inglismaa naftaimpeeriumi köige tähtsamale koostisosale anti surmahoop. 21.juuni öösel 1951.a. kui Iraanist olid sunnitud ära sõitma "Inglise-Iraani naftakompanii" esindajad, pidutsesid iraani töötajad kogu öö Abadani, Teherani jt. linnade tänavail[2]. Iraani kodanluse reetlikkuse ja hirmu töttu rahva ees ei suutnud iraani rahvas maitsta köiki oma võidu

---

1 М.Мачокки, Иран в борьбе, стр.8

2 Samas, lk.56

vilju. Hoolimata sellest jääb aga iraani rahva võit suureks ja tähtsaks ajalooliseks võiduks, millega anti otsustav hoop ühele seni Lähis- ja Kesk-Idas võimutsenud imperialistlikule anastajale - briti imperialismile.

Võideldes oma maa rahvusliku söltumatuse eest annavad Lähis- ja Kesk-Ida maade rahvad ühtlasi hoope anglo-ameerika imperialismi söjalistele plaanidele selles rajoonis, millede elluviimise paratamatuks eeltingimuseks on nende maade muutmine imperialistlikkude suurriikide kuulekaiks sateliitideks. Ainult kohalike rahvaste kangelasliku võitluse töttu võttis söjaliste blokkide kokkuklopsimine Lähis- ja Kesk-Idas veniva iseloomu ja imperialistide söjalised plaanid nimetatud rajoonis on veel preagugi löplikult teostamata. Selle töttu on loomulik, et konkreetses tegelikkuses nende rahvaste antiimperialistlik võitlus on väga tihedalt seotud võitlusega rahu eest. Kommunistlikud ja progressiivsed parteid, mis juhivad nende rahvaste võitlust imperialistide koloniaalikke vastu, on ka rahu säilitamise eest toimuva võitluse juhtijateks. On väga iseloomulik, et võitlus rahu eest võttis Iraanis erakordse ulatuse just ajal, mil haritipule töusis iraani rahva võitlus "Inglise-Iraani naftakompanii" vastu. 1952.a. koguti Iraanis rahupakti sölmimist viie suurriigi vahel nöudvale üleskutsele kaks miljonit allkirja, s.o. neli korda rohkem kui oli kogutud Stokholmi üleskutsele. Iraani töötajate meelepahademonstratsioonide survel oldi sunnitud Iraanis löpetama ameeriklaste poolt valmistatud verist söda Koreas propageeriva filmi

demonstreerimine[1].

Võitlus rahu eest Lähis- ja Kesk-Ida maades saavutas nii suure ulatuse, et nende maade valitsused keeldusid selle liikumise survel täitmast ameerika ja inglise imperialistide käske, kui puhkes verine draama Koreas. 1950.a. keeldus Egiptuse valitsus toetamast ÜRO ameerika-inglise bloki agressiivset otsust Korea küsimuses ja ei saatnud Koreasse oma sõdureid[2]. Samasugusele positsioonile asusid Irak, Süüria, Liibanon, Saudi-Araabia, Jeemen ja Israel. Ainukese Lähis-Ida riigina saatis oma palgasõdurid Korea tapatalgutele Türgi. 1951.a. nõudsid 12 Aasia ja Araabimaad ÜRO-s Korea küsimuse rahulikku lahendamist. 1951.a. sügisel toetasid Nõukogude Liidu ettepanekut sõja ärahoidmisest ja rahupakti sõlmimisest viie suurriigi vahel Egiptuse, Süüria, Saudi-Araabia, Jeemeni ja Afganistani delegatsioonid[3].

Võitlus rahu eest tõmbab endaga kaasa üha uusi miljoneid Lähis- ja Kesk-Ida maade lihtsaid inimesi. 1951.a. augustis toimus Kairos rahupooldajate kongress. 1952.a. alguseks oli Ülemaailmse Rahunõukogu üleskutsele alla kirjutanud 100 000 egiptlast[4]. Israelis kirjutas Stokholmi üleskutsele alla 40 % elanikkonnast, üleskutsele rahupakti sõlmimisest - 45 %. 1951.a. kestis Israeli sadamais 1,5 kuud meremeeste streik, kusjuures meremehed keeldusid lossimast laevu sõjamaterjalidega.

---

1 Б.Ткачук, Большевик Украины, 1952, № 1, стр.58

2 Л.Н. Ватолина, Борьба народов Ближнего Востока за мир, Москва, 1952, стр.14

3 Samas, lk.16

4 Samas, lk.27

Transjordaanias ja Saudi-Araabias on rahupakti sõlmimist nõudvale üleskutsele alla kirjutanud üle 40 500 inimese. Irakis võitlevad rahupooldajad agressiivse liidulepingu sõlmimise vastu Inglismaaga. Rahu eest võitlejate read kasvavad Süürias ja Liibanonis. Kui 1950.a. lõpus Süüria valitsus saatis rühma politseinikke ja sõdureid laiali ajama rahukongressi, siis heitsid mõned süüria naised end Raymonede Dienno eeskujul tänavale, et sulgeda tee politsei autodele[1].

J.V.Stalin jutuajamises "Pravda" kirjasaatjaga selgitas rahuliikumise tohutut tähtsust ja õpetas, et kõigi vabadustarmastavate rahvaste suureks ülesandeks on koondada kõik oma jõud vastulöögi endmiseks sõjaõhutajaile[2]. Suurt osa rahu ideede propageerimisel ja Lähis- ja Kesk-Ida maade progressiivsete jõudude mobiliseerimisel võitluseks rahu eest etendab progressiivne ajakiri "At-Tarik" ("Tee"), mis ilmub araabia keeles Beirutis[3]. See ajakiri on tihedalt seotud laiade massidega ja on populaarne kogu Lähis- ja Kesk-Idas. Saavutuste eest võitluses rahu eest anti nimetatud ajakirjale 1950.a. rahvusvaheline Stalini rahupreemia.

Nagu eelpooltoodust nähtub, on Lähis- ja Kesk-Ida rahvad oma aniimperialistlikus võitluses saavutanud küllaltki silmapaistvaid tulemusi. Rida nende maade iseloomult kodanlikke või

---

1 Л.Н.Ватолина, Борьба народов Ближнего Востока за мир, стр.18

2 "Seltsimees J.V.Stalini jutuajamine "Pravda" kirjasaatjaga", Tallinn, 1951, lk.8

3 Углубление кризиса колониальной системы империализма, стр.452

kodanlik-natsionalistlikke valitsusi on asunud oma rahvaste poolt püstitatud rahvuslike nõuete kaitsmise teele, on annulleerinud orjastavaid imperialistlikke lepinguid, on järjekindlalt nõudnud ja nõuavad välisriikide vägede väljaviimist nende territooriumilt, ning imperialistliku koloniaalsurve likvideerimist.

Lähis- ja Kesk-Ida rahvaste rahvuslik-vabastusliku liikumise iseloomustavaks jooneks on see, et ta praegu on alles oma arengu esimesel staadiumil ja revolutsioonilise liikumise teravik on suunatud eeskätt välisimperialistide vastu[1]. Agraarliikumine neis maades pole veel üle kasvanud maatute ja vähese maaga talupoegade teravatest kokkupõrgetest mõisnike ning sandarmeeriaga võimsaks agraarrevolutsiooniks. Talupoegade võitlus Lähis- ja Kesk-Ida maades kannab ikka veel stiihilist iseloomu. Nende maade demokraatlikе jõudude ees seisab tähtis ja suur ülesanne - organiseerida talupoegkonna klassivõitlust, luua talupoegade revolutsioonilised organisatsioonid, mis kindlustaksid töölisklassi liitu talupoegadega esimese juhtimisel ja suunaksid talupoegade massid stiihilise liikumise teelt organiseeritud võitluse teele. Pole kahtlust, et Lähis- ja Kesk-Ida maade demokraatlikud jõud kommunistlike parteide juhtimisel täidavad selle ülesande ja võimsad rahvarevolutsioonid muudavad ümber maailma poliitilise kaardi selles rajoonis, andes purustava ja lõpliku hoobi imperialismile selles neile nii tähtsas piirkonnas.

---

1 Г.С.Акопян, Борьба народов Ближнего и Среднего Востока за национальную независимость и мир, стр. 33

L ö p p s ö n a.

Ajalooline areng näitab, et II Maailmasöda viis kapitalismi üldkriisi järsule süvenemisele ja teravnemisele. II Maailmasöja perioodil algas kapitalismi üldkriisi teine etapp, mille üheks iseloomustavaks jooneks on vastuolude süvenemine imperialismi leeris. "Teine maailmasöda ei kõrvaldanud kapitalismi majanduslikke ja poliitilisi vastuolusid", ütles seltsimees Malenkov bolševike partei XIX kongressil, "vaid vastupidi -- teravdas veelgi rohkem neid vastuolusid, laostas kapitalistlike maade majandust ja süvendas maailma kapitalistliku süsteemi üldkriisi"[1]. Ainsa kapitalistliku riigina väljusid II Maailmasöjast tugevana Põhja-Ameerika Ühendriigid. Kasutades oma konkurentide (Inglismaa, Prantsusmaa) nõrgenemist, haaras Ameerika Ühendriikide monopolistlik kapital enda kätte valdava osa kapitalistlikust maailmaturust. Selline ameerika imperialismi majanduspoliitika kutsus välja vastuolude teravnemise Ameerika Ühendriikide ja teiste imperialistlike riikide, peamiselt Inglismaa vahel,

Nagu käesolevast tööst nähtub, avaldub ameerika ja inglise imperialistide omavaheline äge võitlus eriti teraval kujul naftarikkas ning suure strateegilise tähtsusega Lähis- ja Kesk-Idas.

---

1 G.Malenkov, Aruandeköne UK(b)P Keskkomitee tööst partei XIX kongressil, lk.10

Inglise imperialismil olí pärast II Maailmasöda välja töötatud kaugeleulatuvad plaanid Lähis- ja Kesk-Ida monopoolse valitsemise kindlustamiseks Inglismaale. Kuid inglise imperialism hindas üle oma jõudu - Lähis-Ida poliitikas on Briti impeeriumi tabanud sõjajärgsel perioodil kaotus ~~kaotuse~~ järel ja samm-sammult on ta pidanud loovutama oma positsioonid Lähis- ja Kesk-Idas Ameerika Ühendriikidele.

Kapitalismi üldkriisi kaasaegse etapi üheks tähtsamaks iseloomustavamaks jooneks on imperialismi koloniaalsüsteemi kriisi edasine süvenemine, mida iseloomustab kõige selgemalt rahvuslik-vabastusliku liikumise tõus koloniaal- ja sõltuvates maades. Nõukogude Liidu võit Suures Isamaasõjas ja rahvademokraatiamaade moodustamine Euroopas ja Aasias innustas kõiki maailma koloniaalseid rahvaid tugevdama võitlust demokraatlike vabaduste ja oma maa sõltumatuse eest. Antiimperialistlikku rahvuslik-vabastuslikku liikumisse lülituvad üha laiemad töölliste ja talupoegade massid, eesrindlik intelligents, väikekodanlus ja üliõpilaskond. Rahvuslik-vabastusliku liikumise eesotsas sammub sõja ajal tugevnenud ja kasvanud tööllisklass kommunistlike parteide juhtimisel.

Ajalooline kogemus kinnitab, et koloniaal- ja sõltuvate maade rõhutud rahvaste võitlus imperialismi vastu on nende ainsaks vabanemise teeks orjusest ja ekspluateerimisest. Arenenud maades toimuva proletaarse liikumise ja koloniaal- ja sõltuvate maade rahvuslik-vabastusliku liikumise huvid nõuavad mõlema revolutsioonilise liikumise ühinemist võitluseks ühise

vaenlase - imperialismi vastu. V.I.Lenin ja J.V.Stalin omistasid suurt tähtsust koloniaal- ja sõltuvates maades toimuvale rahvuslik-vabastuslikule liikumisele üldise imperialismivastase võitluse seisukohalt. "Leninil oli õigus", kirjutab J.V.Stalin, "kui ta ütles, et kui varem, enne maailmarevolutsiooni ajastu saabumist, rahvuslik vabadusliikumine oli üks osa ülddemokraatlikust liikumisest, siis nüüd, pärast nõukogude revolutsiooni võitu Venemaal ja maailmarevolutsiooni ajastu saabumist, on rahvuslik vabadusliikumine proletaarse maailmarevolutsiooni osa"[1].

Nagu eelnev käsitlus näitab, toimus ka Lähis- ja Kesk-Ida maades pärast II Maailmasõda võimas rahvuslik-vabastusliku liikumise tõus. Kommunistlike parteide juhtimisel valmistuvad Lähis- ja Kesk-Ida maade rahvad koos teiste koloniaal- ja sõltuvate maade rahvastega tõelisele rahvarevolutsioonile, mille eesmärgiks on imperialismi ahelate purustamine ning iseseisva ja demokraatliku arengutee kindlustamine.

---

1 J.V.Stalin, Teosed 8.köide, lk.353.

K A S U T A T U D K I R J A N D U S

koos tarvitatud lühenditega.

I MARKSISMI-LENINISMI KLASSIKUD:

1. V.I. Lenin, Imperialism kui kapitalismi kõrgeim staadium, Tallinn, 1949 = V.I.Lenin, Imperialism kui kapitalismi kõrgeim staadium.

2. J.V. Stalin, Rahvusküsimusest Jugoslaavias, Teosed 7. köide, lk.66-73, Tallinn, 1949 = J.V.Stalin, Teosed 7. köide.

3. J.V. Stalin, ÜK(b)P XIV kongress, Keskkomitee poliitiline aruanne 18.detsembril, Teosed 7.köide, lk.249-376, Tallinn, 1949 = J.V.Stalin, Teosed 7 köide.

4. J.V. Stalin, Hiina revolutsiooni perspektiividest, Teosed 8.köide, lk.345-362, Tallinn, 1949 = = J.V.Stalin, Teosed 8. köide

5. J.V. Stalin, Vestlus Sun Jat-seni nimelise ülikooli üliõpilastega 13.mail 1927.a. Teosed 9. köide, lk.231-260, Tallinn, 1949.

6. J.V. Stalin, Keskkomitee poliitiline aruanne ÜK(b)P XVI kongressile, 27.juunil 1930.a. Teosed 12. köide, lk.229-361, Tallinn, 1952 = = J.V.Stalin, Teosed 12.köide.

7. J.V. Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn, 1952.

8. J. Stalin, Moskva linna Stalini valimisringkonna valijate valimiseelsel koosolekul peetud köned, Tallinn, 1947.

9. J. Stalin, Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus, Tallinn, 1952 = J, Stalin, Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus.

10. Seltsimees J.V.Stalini jutuajamine "Pravda" kirjasaatjaga, Tallinn, 1951.

11. В.И. Ленин, Речь на собрании секретарья ячеек Московской организации РКП/б/ 26. ноября 1920.г.,Соч.т.25 = В.И.Ленин, соч.т.25.

II NÕUKOGUDE LIIDU JUHTIVATE RIIGIMEESTE TÖÖD:

1. G. Malenkov, Aruandeköne ÜK(b)P Keskkomitee tööst partei XIX kongressile,Tallinn, 1952 = = G.Malenkov, Aruandeköne ÜK(b)P Keskkomitee tööst partei XIX kongressile.

2. A. Ždanov, Rahvusvahelisest olukorrast, Tallinn,1948= = A.Ždanov, Rahvusvahelisest olukorrast.

III ERIKIRJANDUS:

A. Eestikeelne

1. J. Botškarjov, Ameerika plaanid Iraanis, Edasi, 13.november, 1953.

2. V. Kudrjavtsev, USA sepitsused Kesk-Idas, Edasi, 22.november, 1953.

3. G. Lebedev, Inglismaa ja Ameerika võitlus Iraani nafta pärast, Edasi, 12.veebruar, 1954 = G.Lebedev, Edasi, 12.veebruar, 1954.

4. A. Leontjev, Kapitalismi üldkriisi edasine tervnemine pärast teist maailmasöda, Tallinn, 1950.

5. N. Novikov, USA sepitsused Irakis, Edasi, 14.märts,1954.

6. O. Orestov, Kes ohustab rahu Lähis- ja Kesk-Idas, Edasi, 30.september, 1953.

7. M. Sayers, A.Kahn, Salajane söda Nõukogude Venemaa vastu, Tartu, 1948.

8. L. Vatolina, Israel ameerika imperialistide plaanides, Edasi, 11.veebruar, 1953. = L.Vatolina, Edasi, 11.veebruar 1953.

B. Venekeelne.

9. Г.Акопян, Экспансия американского империализма на Ближнем и Среднем Востоке,Вопросы экономики, 1949, №6, стр.42-59 =Акопян,Г. Вопросы экономики, 1949,№6.

10. Г.Акопян, Турецкая реакция на службе американского-го империализма, Москва, 1951= Г.Акопян, Турецкая реакция на службе американского-го империализма.

11. Г.Акопян, Борьба народов Ближнего и Среднего Востока за национальную независимость и мир, Москва, 1953 =Г.Акопян, Борьба народов Ближнего и Среднего Востока за национальную независимость и мир.

12. Е.Артамонов Американское проникновение в Афганистан, Новое время, 1949, №14, стр.11-14 = = Е.Артамонов, Новое время, 1949,№14.

13. С.Белинков, Нефть и политика, Новое время, 1953, № 26, стр.9-11 = С.Белинков, Новое время, 1953, №26,

I4. И.Белов, Преследование демократических организаций в Иране, Новое время, 1949, № II, стр..II-I8 = И.Белов, Новое время, 1949, № II.

I5. Б.Бехтерев, Манёвры империалистов на Ближнем Востоке, Новое время, 1952, № 35, стр. I2-I5 =Б.Бехтерев, Новое время, 1952, № 35.

I6. Большая Советская Энциклопедия, том II, второе издание.

I7. Большая Советская Энциклопедия, том У, второе издание

I8. Бочкарев, Что происходит в Ливане = Новое время, 1953, № 28, стр.8- I2 = Бочкарев, Новое время, 1953, № 28.

I9. М.Быстров, Англо-американские противоречия на Арабском Востоке, Московский большевик, 8.IX 1949 = М.Быстров, Московский большевик, 8.IX 1949.

20. Е.Варга, Основные вопросы экономики и политики империализма, Москва, 1953 = Е.Варга, Основные вопросы экономики и политики империализма.

2I. Л.Ватолина, Израиль = база американского империализма на Ближнем Востоке, Вопросы экономики, 1951, № 4, стр.9"-105 =Л.Ватолина, Вопросы экономики, 1951,№4.

22. Л.Н.Ватолина, Борьба народов Ближнего Востока за мир, Москва, 1952 = Л.Н.Ватолина, Борьба народов Ближнего Востока за мир.

23. И. Генин, Палестинская проблема, Москва, 1948= = И.Генин, Палестинская проблема.

24. И.А.Генин, Страны Арабского Востока, Москва, 1948 = И.А.Генин, Страны Арабского Востока.

25. И.А.Генин, Йемен, Москва, 1953 = И.А.Генин, Йемен.

26. О.Гуревич, Турция - военная база американских империалистов, Военный вестник, 1952, № 5, стр.4I-56 = О.Гуревич, Военный вестник, 1952, № 5.

27. Ю.Звягин, Соперничество империалистов на Ближнем Востоке, Новое время, 1949, № 38,стр. 3-6 = Ю.Звягин, Новое время,1949, № 38.

28. Ю.Звягин, Борьба империалистов за иранскую нефть, Новое время, 1951, № 13,стр. 13-16 =Ю.Звягин,Новое время, 1951, № 13.

29. Ю.Звягин, Зарубежная печать об иранской нефти, Новое время, 1951, № 29, стр. 10-12= = Ю.Звягин, Новое время, 1951,№ 29.

30. Ю.Звягин, Антиимпериалистическое движение в арабских странах, Новое время,1951, № 49, стр.20-21 = Ю.Звягин, Новое время,1951,№ 49.

31. Ю.Звягин, К событиям в Иране и Египте, Новое время, 1952, № 31, стр.12-15 =Ю.Звягин, Новое время, 1952, №31.

32.Ю.Звягин, За кулисами англо-американского сотрудничества, Новое время, 1953,№ 21, стр.13-16 = Ю.Звягин, Новое время, 1953, № 21.

33. М.С. Иванов Очерк истории Ирана, Москва, 1952 = = И.С.Иванов, Очерк истории Ирана.

34. К. Измайлов, Обострение англо-американской борьбы за сырьё, Новое время, 1952, № 31, стр. 3-8 = К.Измайлов, Новое время, 1952,№ 31.

35. К. Измайлов, Ограбление под видом торговли, Новое время, 1952, № 46, стр.13-17= К.Измайлов, Новое время, 1952, № 46.

36. К.Козарез, Империалистические противоречия на рынке нефти стран Ближнего Востока, Внешняя торговля, 1950, № 2, стр. 15-20 = К.Козарез, Внешняя торговля, 1950, № 2.

37. И.Коробейников, Экспансия американских монополий в странах Ближнего и Среднего Востока, Внешняя торговля, 1951, № 2, стр.27-39 = И.Коробейников, Внешняя торговля, 1951, № 2.

38. И.Коробейников, Проблема экономики стран Ближнего Востока, Новое время, 1952, № 30, стр. 11-16 = И.Коробейников, Новое время, 1952, № 30.

39. А.Кочетков, Англо-американское соперничество на рынках Западной Европы, Москва, 1952 = А.Кочетков, Англо-американское соперничество на рынках Западной Европы.

40. П.Кремнев, Англо-американское соперничество в Иране, Труд, 2.VI 1949 =П.Кремнев, Труд, 2.VI 1949.

41. В.И.Кулиш, Фальсификация истории Сталинской битвы в реакционной американской и английской литературе, Вопросы истории, 1953, 1953, № 12.

42. И.Лемин, Страны Ближнего Востока под гнетом англо-американских империалистов, Большевик Украины, 1950, №8, стр. 53- 66 = И.Лемин, Большевик Украины, 1950,№ 8.

43. И.Лемин, Обострение кризиса Британской империи после второй мировой войны, Москва, 1951 = И.Лемин, Обострение кризиса Британской империи после второй мировой войны.

44. А.Леонидов, Англо-американская дуэль в Измаиле, Новое время, 1951, № 47, стр.22-27 = = А.Леонидов, Новое время, 1951, № 47.

45. В.Б. Луцкий Английский и американский империализм на Ближнем Востоке, Москва, 1948 = = В.Б.Луцкий, Английский и американский империализм на Ближнем Востоке.

46. В.Б. Луцкий, Политика интриг, провокаций и захватов, Труд, 2.IX 1949 = В.Б.Луцкий, Труд, 2.IX 1949.

47. В. Луцкий, Национально-освободительная борьба в арабских странах, Вопросы экономики, 1952, № 5,стр. 69-85 =В.Луцкий, Вопросы экономики, 1952,№ 5.

48. М.Мачокки, Иран в борьбе, Москва, 1953 = М.Мачокки, Иран в борьбе.

49. С.Микунис, Кто хозяйничает в государстве Израиль, Коммунист /Ереван/ 7.IX 1949 = С.Микунис, Коммунист /Ереван/ 7.IX 1949.

50. В.Мордвинов, Обострение англо-американских экономических противоречий, Внешняя торговля, 1952, № 8, стр.19-29 = = В.Мордвинов, Внешняя торговля, 1952, № 8.

51. Народно-освободительная борьба в колониальных и полуколониальных странах после Второй мировой войны, Вопросы экономики, 1949, № 10, стр. 74-93.

52. А.Николаевский, К событиям в Сирии, Советская Киргизия, 29.X 1949 = А.Николаевский, Советская Киргизия, 29.X 1949.

53. А.Онгарбаев, Англо-американский империализм на Ближнем Востоке, Большевик Казахстана, 1949, № 5, стр.45-51 =А.Онгарбаев, Большевик Казахстана, 1949, № 5.

54. Ф.Орехов, Англо-американские противоречия в борьбе за нефть, Правда, 1950, 18 апреля = Ф.Орехов, Правда, 1950, 18 апреля.

55. Ю.Павлов, Империалистические хищники в Саудовской Аравии, Большевик Казахстана, 1951, № 4, стр.46-48 = Ю.Павлов, Большевик Казахстана, 1951, № 4.

56. И.В.Самыловский, Турция - вотчина Уолл-Стрита, Москва, 1952 = И.В.Самыловский, Турция - вотчина Уолл-Стрита.

57. К.Скуратов, Ближневосточный узёл, Новое время, 1953, № 17, стр.11-16 =К.Скуратов, Новое время, 1953, № 17.

58. Н.Стор, Англо-Иранская нефтяная компания, Большевик Советской Латвии, 1951, № 13, стр.53-57 =Н.Стор, Большевик Советской Латвии, 1951, № 13.

59. Страны Ближнего и Среднего Востока, Москва, 1944 = =Страны Ближнего и Среднего Востока.

60. А.Ступак, В Саудовской Аравии, Огонёк, 1949, № 13, стр. 14-16 = А.Ступак, Огонёк, 1949, № 13.

61. Б.Ткачук, Национально-освободительная борьба народов Ближнего и Среднего Востока, Большевик Украины, 1952, № 1, стр.51-62 = Б.Ткачук, Большевик Украины, 1952, №1.

62. С.Тополев, Американские монополии в Египте, Новое время, 1948, № 28, стр.24-26 = С.Тополев, Новое время, 1948, № 28.

63. Углубление кризиса колониальной системы империализма, Москва, 1953 = Углубление кризиса колониальной системы империализма.

IV AJAKIRJANDUS

Правда – 5. января 1949.
" – 6. января "
" – 8. января "
" – 10. января "
" – 11. января "
" – 10. февраля "
" – 16. февраля "
" – 20. февраля "
" – 28. февраля "
" – 2. апреля "
" – 11. апреля "
" – 14. апреля "
" – 6. июня "
" – 31. июня "
" – 25. июля "
" – 29. июля "
" – 15. августа "
" – 27. октября "
" – 28. января 1950.
" – 1. апреля "
" – 18. апреля "
" – 31. мая "
" – 1. августа "
" – 3. августа "
" – 24. ноября "
" – 10. января 1951.
" – 28. января "
" – 4. февраля "
" – 21. марта "
" – 25. марта "
" – 30. марта "
" – 19. мая "

Правда	–	26. мая	1951.
"	–	25. мая	"
"	–	7. июля	"
"	–	22. июля	"
"	–	30. июля	"
"	–	24. августа	"
"	–	11. сентября	"
"	–	30. сентября	"
"	–	14. октября	"
"	–	16. октября	"
"	–	4. ноября	"
"	–	3. января	1952.
"	–	7. января	"
"	–	9. января	"
"	–	20. января	"
"	–	25. января	"
"	–	27. января	"
"	–	1. февраля	"
"	–	9. февраля	"
"	–	14. февраля	"
"	–	18. февраля	"
"	–	2. марта	"
"	–	18. марта	"
"	–	26. апреля	"
"	–	29. апреля	"
"	–	9. мая	"
"	–	16. мая	"
"	–	6. июня	"
"	–	14. июня	"
"	–	22. июля	"
"	–	27. июля	"

S i s u k o r d

Lk.

Sissejuhatus 2

I Lähis- ja Kesk-Ida maade majanduslik-strateegiline tähtsus ja kapitalistlike suurriikide võitlus mõjuvõimu pärast seal enne teist maailmasöda 15

II Ameerika ja inglise imperialistide omavaheline võitlus mõjusfääride pärast Lähis- ja Kesk-Idas pärast II Maailmasöda 30

1. Ameerika imperialistide sissetungi intensiivistumine Araabia poolsaarele ja ameerika ja inglise imperialistide omavaheline võitlus mõju pärast Palestiinas 39
2. Inglise imperialistide püüe tugevdada oma positsioone Lähis- ja Kesk-Idas 1949.a. ... 54
3. Ameerika ja inglise monopolistide võitlus iraani nafta pärast 63
4. Ameerika imperialistide üldpealetung Lähis-Idas 1951.a. 85
5. Ameerika ja inglise imperialistide võitlus majanduslike ja poliitiliste mõjupositsioonide pärast Egiptuses 92
6. Türgi muutumine Ameerika Ühendriikide vasallriigiks Lähis-Idas 100

lk.

III Lähis- ja Kesk-Ida inglise-ameerika imperialistide sõjalis-strateegilistes plaanides 108

IV Rahvuslik-vabastuslik liikumine ja võitlus rahu eest Lähis- ja Kesk-Idas 121

Lõppsõna 141

Kasutatud kirjandus 144